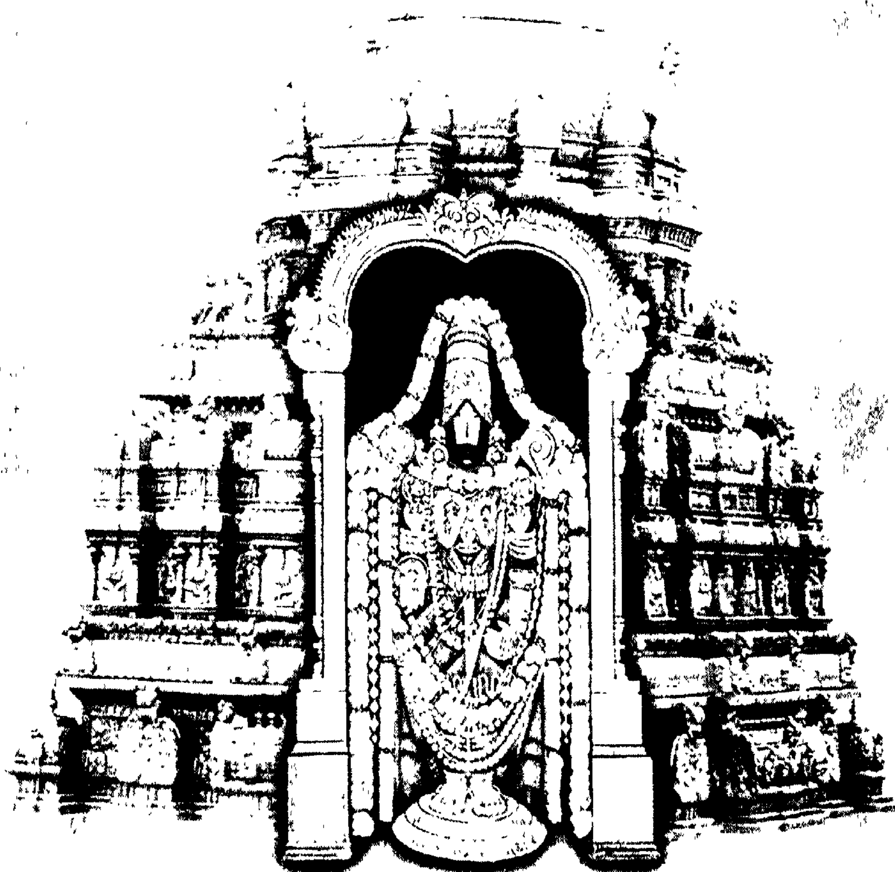
మీఁగడ తఱకలు

(వ్యాససంపుటి)

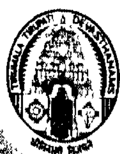
రచయిత

శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి

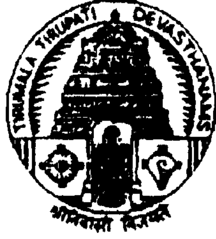
ప్రచురణ

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు

తిరుపతి

(శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి 120 వ జయంతి ప్రచురణము)

మీఁగడ తఱకలు

(వ్యాససంపుటి)

Rs 30=00

రచయిత

శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి

శ్రీమాన్ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠము

'శ్వేత' భవనము

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు

తిరుపతి ఆం॥ ప్ర॥

మీఁగడ తఱకలు
రచయిత - : శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి
ద్వితీయ ముద్రణము : ఫిబ్రవరి 2008

శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి 120 వ జయంతి సందర్భముగా

ప్రతులు : 1000

వెల :

ప్రకాశకులు
శ్రీ కె.వి. రమణాచారి, ఐ.ఏ.ఎస్.,
కార్యనిర్వహణాధికారి
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు
తిరుపతి

డి.టి.పి.
యూనివర్సిటీ జెరాక్స్
ప్రకాశం రోడ్డు, తిరుపతి
ఫోన్ : 2261515

ముద్రణము
తిరుమల తిరుపతి
దేవస్థాన ముద్రణాలయము
తిరుపతి

వే. ప్రభాకరశాస్త్రి

ఓం నమో వేంకటేశాయ

ముందుమాట

భూమన కరుణాకరరెడ్డి
అధ్యక్షులు
తి.తి.దేవస్థానపాలకమండలి,
తిరుపతి.

27.01.2008.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానాలు చేపట్టి, పురోగమిస్తున్న అనేక సామాజిక, సాహిత్య, తాత్త్విక, భక్తి, ధార్మిక ప్రచార కార్యక్రమాలు ప్రజల్లో నూతనోత్తేజాన్ని పెంపొందింప జేస్తున్నాయి. ఈ మార్గంలో రామాయణ భారత భాగవతాదిగ్రంథాల్ని వివరణాత్మకంగా సామాన్యప్రజలకు సైతం అర్థమయి, అందుబాటులో ఉండేవిధంగా ప్రచురిస్తున్నాము.

అన్నమయ్య, వెంగమాంబ సాహిత్యాన్ని విశేషంగా ప్రజలవద్దకు తీసుకువెళ్లేందుకు శతథా కృషి చేస్తున్నాము. ప్రాచీనసాహిత్యంలో, నవీన సాహిత్యంలో ధార్మికాంశాలు విశేషంగా ఉన్నవాటిల్ని నేరుగానూ, ఆర్థిక సహాయం అందించడం ద్వారానూ ప్రచురిస్తున్నాము.

ఈ మధ్య "శ్రీమాన్ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రివాఙ్మయపీఠాన్ని" శ్వేతలో నెలకొల్పి, శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారి సాహిత్యాన్నీ, అన్నమయ్య కీర్తనల పరిశోధనలో వారుగావించిన కృషినీ, సహృదయ సమాజం చిరకాలం గుర్తుంచుకొనేట్టుగా కార్యక్రమాలు రూపొందించి, నిర్వహిస్తున్నాము.

శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రాల్లో గొప్పపండితులు. తెలుగులో అనేకాంశాలపై ఎంతో పరిశోధించి, అనేక నూతనాంశాలు వెల్వరించారు.

"మాస్టరు సి.వి.వి" యోగాన్ని సాధించి, ఆశ్రయించిన వారి శారీరక, మానసిక వ్యాధుల్ని పోగొట్టి, ధనాపేక్ష లేకుండా గొప్ప వైద్య సేవ లందించారు.

గ్రంథరచన, విమర్శలు, పఠనం, పాఠనం, తాళపత్రగ్రంథాల సేకరణ, పరిశీలన, అనేక ప్రాచీన శిల్పాలు సేకరించడం, – ఇలా అనేక కోణాల్లో జగమెరిగిన ఉత్తమకవిపండితులు – శ్రీశాస్త్రిగారు. వీరి విమర్శలు నిష్పాక్షికంగానూ, సశాస్త్రీయంగానూ, సునిశితంగానూ ఉంటాయి. తెలియని విషయాన్ని 'తెలియ' దని ధైర్యంగా చెప్పే సహృదయపండితుల్లో శాస్త్రిగారు అగ్రగణ్యులు.

శ్రీశాస్త్రిగారి 120వ జయంతి సందర్భంగా (07-02-2008) వీరి రచనల్లో కొన్నింటిని పునర్ముద్రించి, సాహితీలోకానికి అందిస్తున్నాము. ప్రస్తుతం "తెలుగు మెఱుగులు", "మిాగడతఱకలు", "ప్రజ్ఞాప్రభాకరము", సింహావలోకనము" అనే నాల్గు పుస్తకాలు ప్రచురిస్తున్నాము.

వీటిలో "ప్రజ్ఞాప్రభాకరం" యోగానికి సంబంధించింది. తక్కినవి ఆంధ్రసాహిత్యానికి సంబంధించిన వ్యాసరత్నాలు. నన్నయనుండి చిన్నయ వరకూ గల సాహిత్యాన్ని ఆపోశనం పట్టిన శాస్త్రిగారి ఈ వ్యాసాలు సాహితీవిద్యార్థులకు ఎంతో ఉపకరిస్తాయి. అంతేకాదు – వారిలో కొత్త ఆలోచనలకూ, విమర్శనధోరణికి బాటలు వేస్తాయి. ప్రాచీన సాహిత్యంపై అభిరుచిని కల్గిస్తాయి.

సాహితీప్రియులు మా యీ కృషిని అభినందిస్తారనీ, ఆదరిస్తా రనీ – శ్రీశాస్త్రిగారివాఙ్మయపీఠంద్వారా ఉత్తమపరిశోధనలు వెల్వరిస్తా రనీ ఆకాంక్షిస్తున్నాను.

"శ్రీవేంకటేశచరణౌ శరణం ప్రపద్యే"

శ్రీవారి సేవలో,

(భూమన కరుణాకరరెడ్డి)

"శ్రీవేంకటేశ చరణౌ శరణం ప్రపద్యే"

నా మాట

కె.వి. రమణాచారి, ఐ.ఏ.ఎస్., 28.01.2008.
కార్యనిర్వహణాధికారి,
తి.తి.దేవస్థానములు,
తిరుపతి.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములవారు చేపట్టిన ప్రజాహిత కార్యక్రమాలు ప్రజల్లో ఎంతో భక్తిధార్మిక చైతన్యాన్ని కల్గిస్తున్నాయి. శ్రీవారి యందు అచంచల భక్తినీ, ప్రగాఢ విశ్వాసాన్నీ దృఢతరం చేస్తున్నాయి. వీటికితోడూ ప్రాచీనసాహిత్యంలో ఆణిముత్యాలైన రామాయణ భారత భాగవతాదిగ్రంథాలను సరళసులభవివరణాత్మకంగా ప్రజలకు అందిస్తున్నారు.

ఏ దేశంలో ఉత్తమసాహిత్యం విశేషంగా వ్యాప్తిజెంది, ప్రజా హృదయాల్లో చెరగని ముద్ర వేస్తుందో, ఆ దేశంలో ధార్మికసంస్కృతి, నాగరికత, జ్ఞానం, భక్తి, ఆధ్యాత్మికచింతన, సౌభ్రాత్రం, సౌశీల్యం, సుఖశాంతులూ వర్ధిల్లుతాయి. సంసారం సంస్కారంతో రాణిస్తుంది.

ఈ దిశలో భాగంగా దేవస్థానంవారు "శ్రీమాన్ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠాన్ని "శ్వేత" లో స్థాపించారు. ఈ పీఠం ద్వారా శ్రీశాస్త్రి గారి రచనలనూ, పరిష్కరణలనూ, సాహిత్యజ్ఞులకు సన్నిహితం చేయడమేకాకుండా - ఉత్తమపరిశోధనలూ జరిపించి, అనేక నూతనాంశాలు - సమాజశ్రేయోదాయకమైనవి వెల్వరించా లనీ ఆశిస్తున్నాము.

శ్రీశాస్త్రిగారు మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో చాలాకాలం పరిశోధకులుగా ఉండి, అనేక అముద్రిత తాళపత్రగ్రంథాలను వెలుగులోనికి తెచ్చారు. ఎన్నో గ్రంథాలు పరిష్కరించి, పీఠికలు సంతరించారు. వీరి పీఠికలు గ్రంథహృదయాన్నీ, కవి ఆశయాన్నీ ఆవిష్కరిస్తాయి. మొగమోటం కోసం అంతా బాగుం దనే పద్ధతిలో కాకుండా వీరి విమర్శనధోరణి నిష్పాక్షికంగా, హేతుబద్ధంగా, ప్రామాణికంగా, సహృదయరంజకంగా ఉంటుంది.

అన్నమయ్య సంకీర్తనల విషయంలోనూ, తాళపత్ర గ్రంథాల సేకరణ, పరిరక్షణలోనూ, ప్రాచీనశిల్పసంపదను ఒక్కచోట చేర్చి, 'మ్యూజియం' స్థాపించడంలోనూ, "మాస్టర్.సి.వి.వి" యోగంద్వారా వ్యాధుల్ని నయం చేయడంలోనూ శ్రీశాస్త్రిగారినిర్విరామకృషి మహత్తరమైనది.

శ్రీశాస్త్రిగారి 120వ జయంతి (07.02.2008) సందర్భంగా – వీరి అలభ్యరచనలను "1) ప్రజ్ఞాప్రభాకరము, 2) సింహావలోకనము, 3) తెలుగుమెఱుగులు 4) మీగడతఱకలు" అనే నాల్గింటిని పునర్ముద్రించి, సహృదయసాహితీప్రియులకు అందిస్తున్నాము. ఇందలి వ్యాసాలు సాహిత్యానికే గాక, యోగాదివిషయాలకూ, సద్విమర్శనచింతనకూ, ఆటపట్టులు. ఇలాంటి రచనలు చదివి, జీర్ణించుకోవడం ద్వారా సాహితీ ప్రియులు ప్రాచీన సాహిత్యాభిలాషనూ, విమర్శనశక్తినీ, కవితానురక్తినీ, పటిష్ఠం చేసుకోవచ్చు.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు చేస్తున్న ఈ వాఙ్మయసేవను సాహితీహృదయు లందరూ సద్వినియోగపరచుకోవా లని ఆశిస్తున్నాము.

శ్రీవేంకటేశాయ మంగళమ్

శ్రీవారి సేవలో,

(కె.వి. రమణాచారి)

శుభాశయము

భూమన్,
సంచాలకులు,
ఎస్.వి. ఉద్యోగుల శిక్షణ కేంద్రము,
ఎస్.వి. కేంద్రగ్రంథాలయము & పరిశోధన సంస్థ,
శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠము,
మాతృశ్రీ తరిగొండ వెంగమాంబ వాఙ్మయ ప్రాజెక్టు,
శ్వేత భవనము, తి.తి.దేవస్థానములు, తిరుపతి.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం గొప్పధార్మికసంస్థ. సాహిత్యం, భక్తిసంగీతం, ఆధ్యాత్మికం, ధార్మికప్రచారం, కల్యాణమస్తు, శాంతియాగాలు, దళితగోవిందం, అర్చకపునశ్చరణ తరగతులు - ఇలా ఎన్నో విధాలుగా ప్రచారసేవలు అందిస్తూ, సమాజాన్ని ధార్మికచింతనమార్గంలోకి తేవడానికి అహర్నిశలూ కృషి చేస్తూంది. ఎంతచేసినా ఇంకా చేయాల్సింది ఎంతో వుందనే తోస్తూంది.

ఈ శుభాశయంతో ఇటీవల క్రొత్తగా "శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠాన్ని "శ్వేత" లో స్థాపించడం జరిగింది. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సుప్రసిద్ధకవిపండితులు. గొప్పవిమర్శకులు. నిరంతరసాహితీపరిశోధకులు. తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంతో శాస్త్రిగారికి ఎంతో అనుబంధం ఉంది.

పీఠాన్ని స్థాపించకమునుపే వేటూరివారివర్ధంతిని నిర్వహించటం జరిగింది. పీఠాన్ని స్థాపించిన వెంటనే శ్రీశాస్త్రిగారి 120వ జయంతి రావడం, ఈ సందర్భంగా శాస్త్రిగారి అలభ్య పుస్తకాలను నాల్గింటిని "సింహావలోకనం, ప్రజ్ఞాప్రభాకరం, తెలుగుమెఱుగులు, మీఁగడతఱకలు" పునర్ముద్రించి, సాహితీప్రియులకు అందించడం ఆనందంగా ఉంది.

శ్రీశాస్త్రిగారి 120 వ జయంతి సందర్భాన 'శ్వేత' భవనం ఎదురుగా - వారి కాంస్య విగ్రహాన్ని స్థాపించడమూ గొప్పస్ఫూర్తిదాయకం! శ్రీశాస్త్రిగారి అలభ్య, అముద్రితరచనలను ముద్రించడం, వారి సాహిత్యంపై పరిశోధనలు గావించడం, వారు వ్యాఖ్యానించిన "ఉత్తర హరివంశాన్ని" (అసమగ్రం) సుప్రసిద్ధపండితులతో పూర్తి చేయించడం, మున్నగు కార్యక్రమాలతో పీఠం నానాటికీ విస్తృత మవుతుం దని ఆకాంక్ష.

ప్రస్తుతం జయంతి సందర్భంగా ముద్రిస్తున్న పుస్తకాలు, శ్రీశాస్త్రిగారు ఆయా సందర్భాల్లో గావించిన ఉపన్యాసాలూ, సమర్పించిన పత్రాలూ ఒకచోట చేర్చి - అనేకాంశాలపై నున్న వ్యాసాలు. ఇందులో ఆంధ్రసాహిత్యం సారభూతంగా ఆణిముత్యాల్లాంటి శీర్షికల్తో - సాహితీ ప్రియులకు హృదయానందాన్నీ, నూతన ఆలోచనలనూ, విమర్శనధోరణినీ - త్రివేణీ సంగమంలాగా - నింపుతుంది.

ఈ వ్యాసాల్లో శాస్త్రిగారి సంగీత, సాహిత్య, వేదాంత, భాషాశాస్త్రాది బహుముఖీనమైన ప్రజ్ఞావైశిష్ట్యం సర్వత్ర గోచరిస్తుంది. శాస్త్రిగారు కొన్ని గ్రంథాల్లో స్వయంగా రాసుకున్న "చిత్తువ్రాతలు" పరిశోధకులకు ఎంతో ఉపకరిస్తాయి.

అన్నమయ్య కీర్తనలను వెలుగుకు తేవడంలో శ్రీశాస్త్రిగారి కృషి ప్రశంసనీయం!

శ్రీశాస్త్రిగారి వాఙ్మయపీఠాన్ని నెలకొల్పి, అందుకు తగిన సంపూర్ణసహకారం అందిస్తున్న తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం పాలకమండలి అధ్యక్షులు గౌరవశ్రీభూమన కరుణాకరరెడ్డిగారికీ, గౌరవ పాలకమండలి సభ్యులకూ, కార్యనిర్వహణాధికారి మాన్యశ్రీ కె.వి.రమణాచారి, ఐ.ఏ.ఎస్.గారికీ, ఇతర అధికారబృందానికీ, శ్రీశాస్త్రిగారి గ్రంథాలయాన్ని పీఠానికి సమర్పించిన శ్రీశాస్త్రిగారికుమారుడు ఆచార్య వేటూరి ఆనందమూర్తి గారికీ, శ్వేత, కేంద్ర గ్రంథాలయం మరియు పరిశోధనసంస్థ తరపున ధన్యవాదా లర్పిస్తున్నాను.

సాహితీప్రియుల ఆదరప్రోత్సాహాలతో ఈ వాఙ్మయపీఠం ఇతోధికంగా సాహితీసేవలో ధన్యమవుతుం దని ఆకాంక్షిస్తున్నాను.

ముద్రణ విషయంలో డి.టి.పి. చేసి యిచ్చిన 'యూనివర్సిటీ జెరాక్స్' వారికీ, సకాలంలో ముద్రించియిచ్చిన తి.తి.దే. ముద్రాణాలయం వారికీ, ముద్రణ విషయంలో నిరంతరం శ్రమించిన - వాఙ్మయ పీఠం సమన్వయకర్త డా॥ పి. చెంచుసుబ్బయ్య గారికీ ధన్యవాదాలు.

- భూమన్

కృతజ్ఞతలు

బ్రహ్మశ్రీ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారి సాహిత్యవ్యాసాలు కొన్ని 1951 లో శ్రీప్రభాకర పరిశోధకమండలి ప్రచురణ (సంఖ్య 3) గా 'మీగడతఅకలు' పేర అచ్చుపడి విశ్వవిద్యాలయాలలో పాఠ్యగ్రంథంగా విశేషవ్యాప్తిగాంచినది. శ్రీశాస్త్రిగారినిర్యాణానంతరం ఈ గ్రంథం మొదట తిరుపతిలోనే ముద్రితమైంది. ఇప్పుడు దీనిని తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము పాలకమండలివారి తీర్మానముసంఖ్య 269, తేది. 25.07.2007 మేరకు రూపుదిద్దుకొన్న శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠంవారు శ్రీప్రభాకర సంపూర్ణగ్రంథావళిప్రకటనకు పూనుకోవడము భాషాసాహిత్యాభిమానులందరూ ఆనందించే విషయం. పండితపాఠకలోకాన్ని విశేషంగా ఆకర్షించిన మీగడతఅకలచవిని అందుకోండి.

ఇదే క్రమంలో శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారివాఙ్మయరచన లన్నీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారిగ్రంథమాలలో వడివడిగా వెల్లడి కాగలవు. అది తెలుగు భాషామతల్లి చేసుకొన్న పుణ్యవిశేషఫలమే కావలెను. ఎంతో అభిమానంతో ఇంతటి కార్యభారాన్ని స్వీకరించి తెలుగు భాషాబ్రహ్మోత్సవాలు చేసినంత సంరంభంతో ఈ సారస్వతయజ్ఞాన్ని నిర్వహించడం మరీ విశేషం. అందుకు తెలుగుసాహిత్యాభిమానుల పక్షాన స్వామివారికి జేజేలు

పలుకుతూ, శ్రీకార్యపరులైనవారి కందరికీ మాకృతజ్ఞతాభివందనా లర్పిస్తున్నాము. పాలలో పంచదారవలె దేవస్థానంలో శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి స్మారక ట్రస్టు సంలీనమయింది. శ్రీప్రభాకరుల ఆశయం నెరవేరినట్లే భావిస్తున్నాము. వా రిలా భావన చేశారు.

"కరకర పల్కులన్ బిరుసుకల్గిన
శర్కర నన్ను బాగుగా
గరచి పొరంటి కొంటివి నిగన్నిగ
మీగడపాల వీవు, ని
ల్వరమున నాకు మార్దవము వచ్చెను,
నీకు ఘనత్వమబ్బె, ని
ర్వరము రసాయనం బగుట పోలదె
యుర్వికి గ్రొత్తకోవగాన్".

హైదరాబాద్
29.01.08

శ్రీ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి స్మారకట్రస్టు పూర్వాధ్యక్షుడు.

ఓం నమో వేంకటేశాయ

కృతజ్ఞతాంజలి

విద్వాన్, డాక్టర్ సమిడికాల్వ చెంచుసుబ్బయ్య,

సమన్వయ కర్త,
శ్రీమాన్ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠము,
'శ్వేత' భవనము, తి.తి. దేవస్థానములు, తిరుపతి.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారి హిందూ ధర్మప్రచార పరిషత్ కార్యదర్శి పదవినుండి స్వచ్ఛందంగా నా అంతట నేనే వైదొలగినా - నాపై విశ్వాసాభిమానా లుంచి, నన్ను శ్రీమాన్ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రివాఙ్మయపీఠానికి సమన్వయకర్తగా మరియు మాతృశ్రీతరిగొండవెంగమాంబ వాఙ్మయప్రాజెక్టుకు ఇంఛార్జి సమన్వయకర్తగా నియమించిన పాలకమండలి అధ్యక్షులు గౌరవశ్రీ భూమన కరుణాకరరెడ్డిగారికీ, గౌరవశ్రీ పాలకమండలి సభ్యులకూ, కార్యనిర్వహణాధికారి మాన్యశ్రీ కె.వి. రమణాచారి, ఐ.ఎ.ఎస్. గారికీ తదితర ఉన్నతాధికారవర్గానికీ, ఈ నియామకంలో తమ సంపూర్ణసహకారాన్ని అందించిన 'శ్వేత' సంచాలకులు మాన్యశ్రీ భూమన్‌గారికీ హార్దకృతజ్ఞతాంజలులు.

శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారి "సింహావలోకనం" ఒకప్పుడు విద్వాన్ కోర్సుకు పాఠ్యాంశంగా ఉండేది. బోధన సందర్భంగా ఆ పుస్తకాన్ని చదివే భాగ్యం చేకూరింది. అప్పుడు అనిపించింది - శ్రీవేటూరివారి పాండితీగరిమ, విమర్శన నైపుణ్యం, రచనలో వారు పాటించే నిబద్ధత, గ్రాంథికభాషపై, ప్రాచీన సాహిత్యంపై వారికున్న సునిశిత పరిశోధన హృదయం, అనితర సాధ్యమైన వని. ఆనాడే వారిపై ఎనలేని గౌరవం ఏర్పడింది.

ఏ జన్మాంతరబంధమో - ఎందరో ప్రత్యక్షశిష్యు లున్నా - పరోక్ష శిష్యుణ్ణైన నాకు శ్రీశాస్త్రిగారి వాఙ్మయానికి సేవ చేసే భాగ్యం - శ్రీనివాసుని కృపాకటాక్షంతో లభించింది. మొదట్నుంచీ ప్రాచీన సాహిత్యంపై మక్కువ ఎక్కువున్న నాకు ఈ సేవ లభించడం మహాదృష్టం!

ప్రస్తుతం ఇప్పు డిప్పుడే ఈ వాఙ్మయపీఠం 'రూపురేఖలు'దిద్దుకొంటూంది. శ్రీశాస్త్రిగారి సాహిత్యం - వ్రాతప్రతులూ ఇంకా చేరవలసినవి చాలా ఉన్నాయి. వాటి ఆధారంగా అనేక కోణాల్లో పరిశోధనలు జరిగి, విలువైన ప్రాచీన సంపద ఆంధ్రసాహితీ ప్రియులకు అందించాల్సిన బాధ్యత పీఠంపై ఉన్నది. ఈ దిశగా కృషి జరుగుచున్నది.

శ్రీశాస్త్రిగారు బహుముఖప్రజ్ఞాశాలి. వారి హృదయం స్పృశింపని విషయం లేదు. నన్నయ నుండి నారాయణుని వరకూ, భాషాశాస్త్రం నుండి భాషావధూటి వరకూ – అక్షరంనుండి అక్షరతత్త్వంవరకూ – యోగంనుండి యోగేశ్వరుని వరకూ, పరమాన్నంనుండి పరమాత్మవరకూ సజీవస్రవంతిగా ప్రవహించింది – ప్రవహిస్తూంది – ప్రవహిస్తుంది – శ్రీశాస్త్రిగారి 'అక్షరగంగ'. వీరి పరిశోధనలూ, విమర్శలూ సాహితీకృషీవలులకు బంగారుపంటను పండిస్తాయి. నూతనాలోచనలనూ, పరిశోధనాసక్తినీ ఇనుమడింప జేస్తాయి. గుణాన్ని గుణంగా, దోషాన్ని దోషంగా వివరించడంలో శ్రీశాస్త్రిగారు "నిర్మొగమోటం"గా వ్యవహరించడం వీరి వ్యాసాల ద్వారా వ్యక్తమవుతూంది. ముఖప్రీతికీ – సాహితీప్రీతికీ పొత్తు కుదురదు కదా!

శ్రీశాస్త్రిగారు సమాజానికి త్రికరణశుద్ధిగా – త్రికరణాలకూ సేవచేసిన ధన్యులు!

శ్రీశాస్త్రిగారి 120 వ జయంతి సందర్భంగా పునర్ముద్రించిన నాల్గుపుస్తకాలూ సాహితీసౌధానికి నాల్గుస్తంభాలు. ఇందులో ముఖ్యాముఖ్యాలకు తావు లేదు. దేని ప్రాముఖ్యం, విశిష్టత దానిదే! సహృదయ సాహితీలోకం ఆ విశిష్టతకు దర్పణం.

శ్రీశాస్త్రిగారి కాంస్య విగ్రహాన్ని 'శ్వేత'కు ఎదురుగా స్థాపించడం ద్వారా తిరుమల తిరుపతి దేవస్థాన ఉద్యోగులకే కాక, 'శ్వేత'ను, అటు శ్రీవేంకటేశ్వరవిశ్వ విద్యాలయాన్నీ దర్శించి, ఉభయత్ర – అనేకకార్యక్రమాలపై వచ్చే విద్యార్థులకూ, పెద్దలకూ కూడ శాస్త్రిగారినిగూర్చిన పరిచయం, అవగాహన చేకూర్తుంది. ఈ నిర్ణయం మిక్కిలి అభినందనీయం!

శ్రీశాస్త్రిగారి జయంతి, వర్ధంతి – సందర్భంగా క్రమంగా వారి రచనలు ముద్రింపబడి – సాహితీప్రియులకు అందుబాటులో ఉండేవిధంగా కృషి జరుగుతూంది.

ప్రతిఫలాపేక్ష లేకుండా, నిస్స్వార్థంగా, నిష్కళంకంగా సాహితీసమాజసేవతో ధన్యులైన శాస్త్రిగారు ఆదర్శ పండితులు. పరిశోధక శిరోమణులు. ఉత్తమ యోగులు.

కృతజ్ఞతాంజలులతో,
శ్రీవారి సేవలో

తిరుపతి,
29.01.2008.

పమిడికాల్వ చెంచుసుబ్బయ్య
(పమిడికాల్వ చెంచుసుబ్బయ్య.)

విషయసూచిక

వ.నెం.	వ్యాసము	పుట
1.	సాతవాహనులు	1
2.	శివకవులు	10
3.	పండితరాధ్య చరిత్రము	21
4.	వేములవాడభీమకవి	30
5.	ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు	37
6.	భాగవతము	58
7.	మధురకవితలు	69
8.	కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు	84
9.	ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము	93
10.	మనుచరిత్ర	113
11.	దక్షిణదేశమండలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	123
12.	కొలచెలమువారు	140
13.	త్యాగరాజు	152
14.	ఆంధ్రభాషావతారము	162
15.	వాఙ్మయపరిణామము	165

1
సాతవాహనులు

సాతవాహను లంధ్రులు గా రని వాదించువారు గొందఱు గలరు. సాతవాహన రాజులలోఁ బ్రఖ్యాతి గన్నవారు, కుంతల దేశమందలి ప్రతిష్ఠాన పట్టణము రాజధానిగాఁ గుంతల సౌరాష్ట్ర మహారాష్ట్రాది దేశములనే పాలించినట్లు శాసనములందు గానవచ్చుటయు నంధ్రదేశమును పాలించినట్లు గానరాకుండుటయు వారి వాదమునకుఁ బ్రబలసాధనము. పురాణములందు వా రంధ్రులుగాఁ బేర్కొనఁబడిరి. ఇది పై వాదమునకుఁ బ్రబల బాధకమే యయినను వారు దీనిని బుక్కిటి పురాణపు మాటగాఁ ద్రోసివేయఁజూతురు. ప్రాచీన సాతవాహను లంధ్రదేశమును బరిపాలించి రనుట కాధారములు లేవా? విచారింతము.

నాసిక, కార్లి మొదలగు చోట్ల గుహలలోఁగల సాతవాహన శాసనములలో వాసిష్ఠీ పుత్రపులుమావిశాసనములు ముఖ్యమయినవి. వానిని బట్టియే పయి వాదమును, పి.టి.శ్రీనివాయ్యంగారు, సూక్తంకరుఁడు, సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు ప్రభృతులు, నెలకొల్పిరి[1]. అందు వారి వాదమున కాధారమయిన ప ట్టిది.-"రాజరాజ్ఞో గోతమీ పుతస, హిమవత మేరు మందర పవత సమసారస, అసిక, అసక, ముళక, సురఠ, కుకురా పరంత అనుపవిదభ అకరావతి రాజస, విఝ, చవత, పారిచాత, సహ్యా, కణ్హగిరి, మచ, సిరిటన, మలయ మహింద, సెటగిరి, చకోరపవత పతిస," దీని సంస్కృతచ్ఛాయ.- రాజరాజస్య గౌతమీపుత్రస్య హిమవన్మేరు మందరపర్వతసమసారస్య, అసిక, అశ్వక, ముళక, సురాష్ట్ర, కుకూాపరాం

---

1. మ. సోమశేఖర శర్మగారి 'ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యము' అను వ్యాసము. భారతి సంచికలఁ జూడుఁడు. పైవారి వాదములస్వరూప మెల్ల నందు వారు పరామర్శించిరి.

తానూప విదర్భాక రావంతి రాజస్య, వింధ్య ఋక్షవత పారియాత్ర సహ్య కృష్ణగిరి మఞ్చ శ్రీస్థాన మలయ మహేన్ద్ర శ్వేతగిరి చకోర పర్వత పతేః. భాండారకర పండితుఁడు, బూలరు పండితుఁడు, భగవాన్‌లాల్, ఇంద్రాజీ పండితుఁడు మొదలగువారు పలుమార్లు పయి శాసనమును బరిశోధించి ప్రకటించిరట! ఇందులో బేర్కొనఁబడిన దేశములను బర్వతములను, వారు గుర్తించిరి. కాని యాయెల్లరకుఁగూడ, 'ముళక' దేశమేదో తెలియరాలేదట! ఒకరు 'ముళక' ము‌ను 'ముండ్లక' మునుగా సంస్కరింపవలె ననిరట! ఇంకొకరు సంస్కరింపకుండనే, 'ముళకు' లే 'ముండకు' లగుదు రనుట కాధారములఁ జూపిరట! ఈ తలపోఁతలలో మునిఁగి యాముళకదేశ మేదో వారు గుర్తింపఁజాలక పోయిరి.

ఈ తలపోఁతలలోఁగూడఁగొంత వింత విషయ మున్నది. అది కడపటఁ దెలుపుదును. పయిశాసనమునఁ బేర్కొనఁబడిన ముళకదేశము నేఁడు ములికినాఁ డనఁబడు దేశమే యని నేను నిశ్చయించుచున్నాఁడను. నేఁటి యంధ్రదేశము ప్రాచీనకాలమున వేంగీదేశముగాను ముళక దేశముగాను బేర్వెలసి యుండెను. కడప, కర్నూలు, బళ్లారి, నైజామురాజ్యములోఁ గొంత, యానాఁడు ములకనాడుగా నుండెను.

---

1. శ్రీభావరాజువెంకటకృష్ణరావు పంతులుగారు, జయంతి 2వ సంచికలో నంధ్రాక్షరములలో సంస్కృతచ్ఛాయాంధ్ర వివరణసహితముగా నీశాసనముఁ బ్రకటించిరి. ఈ పూన్కి మిక్కిలి శ్లాఘ్యము. కడముట్ట నిర్వహింతురు గాకని కోరుచున్నాను. ఇప్పుడు ప్రకటించిన శాసనముల సంస్కృతచ్ఛాయలోఁ బ్రబలమయిన ప్రమాదము లున్నవి. "అపరాజిత విజయపతాక సతుజన దుపధసనీయ పురివరస" అను దానికి "అపరాజిత విజయ పతాకస్య శత్రుజన దుష్ప్రధ నియమనస్య పురవరస్య" అని ఛాయ వ్రాయఁబడినది. "అపరాజిత విజయవితాక శత్రుజన దుష్ప్రధర్షణీయ పురవరస్య" అని యుండవలెను. ఇట్టి వింకను గలవు.

ములకనాటికి శ్రీగిరి నడిబొడ్డు. రాజ్యములు, రాజధానులు మాఱుటలో ఈ నాళ్ల ప్రాముఖ్యమును, బరిమాణమును మాఱినవి. ఈ విషయమును బ్రబలముగా నిరూపించుట కిక్కడ చోటు చాలదు. పల్నాడు శ్రీనాథునినాఁడు గూడ ములికినా డనువ్యవహారము నందుచుండెననుట కాధారముగలదు. క్రీడాభిరామమందలి యీ క్రింది పద్యముఁ జదువఁదగును.

ఉ॥ చిత్తముగూర్చి మాచెరలచెన్నుఁడు శ్రీగిరిలింగముం గృపా
యత్తతఁ జూడ ముల్కివిషయంబున కా మహిమంబు చెల్లెఁ గా
కుత్తరలోన మింట జల ముట్టిన మాత్రన నాపఱాలలో
విత్తిన యావనాళ మభివృద్ధి ఫలించుట యెట్లు చెప్పుఁడా!

ముళక దేశము సాతవాహనుల యేల్బడిలో నుండుటచేతనే వారు 'శ్రీస్థాన' మునకును బతులయిరి. శ్రీస్థాన మనఁగా శ్రీశైలమే. పర్వతములపేళ్ల వరుసలో నున్నది గాన యది శ్రీశైలమేయగును. అయినను గొందఱు సందేహించుచున్నారఁట! ఏకప్రమాద మనేకప్రమాదములకుఁ గారణ మగుట నిక్కడఁ జూడఁదగును. ముళక దేశమును గుర్తింపక పోవుటచేతనే వారు శ్రీస్థాన మనఁగా శ్రీశైలమగు నని నిశ్చయింపఁ జాలక సందేహింపవలసినవారయిరి. అగును. ప్రత్యంతదేశమున కేలికలు గాక యాపర్వతమునకుమాత్రము వా రెట్లు పతులు గాఁగల్గుదురు? పర్వతముమీఁది కాకాశయానమున రాకపోకలు జరపుచు ప్రభుత్వమును నెఱపుకొనుచుండినట్లు తలఁపవలెనా? ఈ యసంగతియే శ్రీస్థానము శ్రీశైలము గాకపోవచ్చు నను నపోహమును బుట్టించినది. మఱియు నాసికగుహలోనే కల వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమావి శాసనాంతరమున 'ధనకట' భిక్షులకు దానము చేసినట్టు కలదు. ఈ ధనకటమును ధనకటక (ధరణికోట) మని తలఁచుటకుఁ గూడఁగొందఱు సందేహించిరఁట!

ఇది మూఁడవ ప్రమాదము. ధనకటకమున ననేక సహస్రసంఖ్యాకు లగుబౌద్ధభిక్షుకు లుండి రని హ్యూన్‌త్సాంగు వ్రాఁతలు తెలుపుచున్నవి. అంత ప్రసిద్ధమయిన మన ధనకటమునుగూర్చికూడ సందేహించుటకుఁ గారణము వా రంధ్రదేశమును బాలించి రన్నవిషయమును గుర్తింపక పోవుటే యగును.

బళ్లారిజిల్లా మాయక్దోనిలోను, హిరహడగల్లిలోను దొరకిన పల్లవ (శివస్కందవర్మ) శాసనములలో 'సాతవాహనిహార' మని 'సాతాహనిరట్ట' మని (సాతవాహనహారము, సాతవాహనరాష్ట్రము) పేళ్లున్నవి. ఆపేళ్లా శాసనములు దొరికిన స్థలమునకుఁజెందినవేయని యందఱు నంగీకరింతురు అందొక గ్రామముపేరు 'చిల్లరేక కోడుంక.' నేఁడు తెల్గుదేశమున 'చిల్లరిగె' యింటిపేరు గల బ్రాహ్మణు లున్నారు. వారు మాధ్వులు. బళ్లారిజిల్లాలో చిల్లరిగెయను గ్రామము గలదేమో! పయి శాసనములోని చిల్లరేక చిల్లరిగె కావచ్చు నని నా తలంపు. బళ్లారిమండలము సాతవాహన రాష్ట్రమయి యుండఁగా సాతవాహను లంధ్రు లగుట సంగతమేకాదా? కాని యీ శాసనములు క్రీ. తర్వాత మూఁడవశతాబ్దిలోనివిగాన, అప్పటికి సాతవాహను లాయల్పదేశముఁ బాలించుచున్నట్లు తలఁపవలె నందురట! ఇది యెంతయు నసంగతము. శివస్కందవర్మ దానముచేయునప్పు డాదేశము శివస్కందవర్మపాలితమే యగునుగాని సాతవాహనపాలితము గాదు. శివస్కందవర్మ యాదేశమునకుఁ బారంపర్యముగా వాడుకలో నున్న పేరిని (సాతవాహన రాష్ట్రమని) పేర్కొన్నాఁడు గాని యానామ మానాఁడే పుట్టినదికాదు. ఆనాఁటి కనేకదేశములు సాతవాహనరాజ పాలితములుగా నుండినను సాతవాహనరాష్ట్ర మని విశిష్టనామ ముండుట, బళ్లారి ప్రాంత దేశమున కా సాతవాహనుల ప్రాచీనప్రధానపాలితదేశత్వమును

నిరూపించుచుండుట లేదా? ఈ శాసనములంబట్టి సాతవాహనులు తొలుత, ముళకదేశమునో, యందలి యేకదేశమగు బళ్లారిప్రాంతమునో పాలించినట్లును, దానికే సాతవాహనరాష్ట్ర మని, సాతవాహనహార మని పేరయినట్లును దలంపవలసియుండును. అట్లు దలంపకుండుట నాల్గవప్రమాదము. తొలుత వారు వేంగీదేశమును బాలించుచున్న యంధ్రరాజు లగునిక్ష్వాకురాజులకు భృత్యు లయియుందురు. ఈ కారణముచేతనే కొన్ని పురాణములలో సాతవాహను లంధ్రభృత్యు లని పేర్కొనంబడి యుందురు. క్రమశః ప్రబలులై కర్ణాటదేశమెల్ల నేలియుందురు. ఈ 'కర్ణి' రాజులపేరనే 'కర్ణినాఁడు' అని దేశనామ మేర్పడి, మార్పులుచెంది కన్నడ, కర్ణాట రూపములఁ జెందియుండవచ్చును. మైసూరు తల్కొండ స్టేటులో స్థానకుందూర శివాలయ శిలాశాసనమున "సాతకర్ణి పూజించిన యాలయములోఁ దాను పూజచేయుచు" న్నట్టు అర్చకుఁడు వ్రాసికొన్నాడు. ఇట్లు వారు క్రమముగాఁ బ్రాబల్యముఁజెంది, కుంతల ఘూర్జర మహారాష్ట్రాది దేశములను జయించి, క్రొత్తగా జయించినదేశముల పరిపాలనసౌకర్యమునకై గోదావరీతీరమునఁ గుంతలదేశమునఁ బ్రతిష్ఠానము కల్పించుకొని యుందురు. అట్లు ప్రతిష్ఠానముఁ బడయుటచేతనే యా రాజధానికిఁ బ్రతిష్ఠాన మని పేరయ్యెను. జాతక కథలు, పద్మ, కూర్మ, లింగ, భవిష్య పురాణములు, రామాయణోత్తరకాండము, కథాసరిత్సాగరము, మహాభారతము, విక్రమోర్వశీయము, ప్రతిష్ఠానమును ప్రశంసించుచున్నవి. ప్రతిష్ఠాననామము సాతవాహనరాజకల్పిత మని నానమ్మకము. ప్రతిష్ఠానమనురాజధానీనామమే యంధ్రభృత్యులుగా నున్న వా రంధ్రులగుటను, అది క్రొత్తగా నెలకొల్పఁబడిన రాజధానియగుటను సూచించుచున్నది. ప్రతిష్ఠానమున నుండఁగా వీరు శకరాజులచేఁ గొంత

తాఁకిడిం బడిరి. కొంత యుత్తరరాజ్యమును గోల్పోయిరి. అప్పుడు ధనకటకమునుగూడ వీ రుపరాజధానిగాఁ జేసికొనిరి. ఇక్ష్వాకు లప్పటికి దుర్బలులయి యుందురు. అనేకాధ్వరకర్తలును, వైదిక మతాభిమానులును నయ్యు సాతవాహను, లిక్ష్వాకులవలె వారిమతమైన బౌద్ధమతమును బరిరక్షించిరి. బౌద్ధులకు దానములఁ జేసిరి. వారి స్తూపములఁ గాపాడిరి. పెంపొందించిరి. కృష్ణాగోదావరీనదులనడిమిదేశమెల్లఁదుదకు వారి యేల్బడి క్రిందనే యుండెను. హాలసాతవాహనుఁడు సంధానించిన సాతవాహనసప్తశతిలోఁ దెలుఁగుదేశమునకుఁ జెల్లఁదగిన వర్ణనలు పెక్కులు గలవు.

గోదావరీనది సముద్రముతో సంగమించునంతదాఁకం గల దేశములో సాతవాహనవంశముతో సమానమయిన వంశము వే ఱొకటి లే దని యొక గాథలోఁగలదు. బ్రహ్మశ్రీమా. రామకృష్ణకవిగారు సంపాదించిన లీలావతీకథలో హాలునకు సప్తగోదావరతీరమున భీమేశ్వరమునఁ బెండ్లి జరిగినట్లు కలదు. అమరావతీస్తూపమున గౌతమీపుత్త్రశాతకర్ణి శాసన మున్నది. కృష్ణాముఖద్వారమున యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి పదునెన్మిదవపాలన వత్సరమున వేయింపఁబడిన బౌద్ధదాత శాసనము దొరకినది. అంధ్రవల్లభుఁ డని, యంధ్రనాయకుఁడని, అంధ్రవిష్ణువని, శ్రీవల్లభు డని, సిరికాకొల్నినాథుఁ డని వర్ణితుఁ డగుశ్రీకాకుళాంధ్రనాయకస్వామి యంధ్రులగుసాతవాహనులలో నొక్కనిపేర వెలసిన దైవమై యుండవచ్చు నని నాతలంపు. సిరికకొలను అని యాగ్రామనామపుఁ దొలిరూపము. కొలనే వైష్ణవమువచ్చి దివ్యస్థలమై 'కొళ' మయినది. అక్కడ గొప్ప చెఱువుండినట్లు స్థలమాహాత్మ్యమునను గలదు. 'సిరిక' పదము 'శ్రీముఖ' పదమునకు తెలుఁగు వికృతి కాఁదగును. మఱియు, వాసిష్ఠీపుత్త్రపులుమావి నాసికశాసనమున సాతవాహనులు

బ్రాహ్మణు లని ప్రస్తుతులయిరి. శ్రీకాకుళ స్థలమాహాత్మ్యమునఁ గూడ, నా యంధ్రనాయకస్వామి నాగదేవభట్టారకు నింటఁబుట్టిన బ్రాహ్మణుఁ దని కలదు. అక్కడ నాస్వామి బ్రాహ్మణకన్యను వివాహమాడెనఁట! ఈ కథ శ్రీముఖ శాతకర్ణిది కాఁదగును. అంధ్రరాజులు తెలివాహనదీతీరమున నుండినట్లు బౌద్ధ జాతక కథలలోఁ గలదఁట! లీలావతీకథ, హాలునినాటికి గోదావరి సప్తశాఖలు గల దని తెలుపుచున్నది. జాతకకథలలోఁ బేర్కొనఁ బడిన తెలివాహానది గోదావరీ సప్తశాఖలలో నొక్కటియగు తుల్యభాగ యగు నేమో యని నాయూహము.

సంస్కృత, దేశి, భాషాకృతులలోఁ బెక్కింట నంధ్రస్త్రీలకుచసౌభాగ్య మసాధారణమైనదిగా వర్ణితమయ్యెను. ఆవర్ణన మన్వర్థమయిన దని యమరావతీ స్తూపశిల్పములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. ఆస్తూపనిర్మాణ కాలమున కంధ్రస్త్రీలకుఁ గుచాచ్ఛాదనము లేకుండుటనుగూడ నమరావత్యాది స్తూపరూపములు నిరూపించుచున్నవి. అవికలులేని యంధ్రస్త్రీలు ప్రతిష్ఠానమున కేఁగినపిదప నతినిగూఢకుచ లగుఘూర్జర మాహారాష్ట్ర స్త్రీల సంగతిచేఁ గ్రొత్తనాగరకత ఒలసి, అవికలను పైఁటలను నుంచుకొన సాగిరి. పైఁటపదము ప్రతిష్ఠానపదభవమే. ప్రతిష్ఠానముననుండి యలవడినది గాన కుచాచ్ఛాదనమునకు నానగరముపేరే తద్జ్ఞాపకముగాఁ బేరయ్యెను. అవికలకుఁగూడఁ బైఠిణీఅవిక లనియే పేరు. పైఠిణీపదము గూడఁ బ్రతిష్ఠానపదభవమే. సంస్కృతమున 'కంచుక' మను పదమున్నను, నది స్త్రీపురుషసామాన్యమయిన 'అంగరకా'కు పేరుగా నున్నది. సాతవాహనసప్తశతిలో నది ఘూర్జరాంగనలు వేసికొను మేలిముసుఁగు (ముఖమునకుఁగూడ నుండును) పర్యాయముగాఁ గలదు. అంధ్ర, ద్రవిడ,

కర్ణాట, మళయాళస్త్రీ లానాడు అవికలు లేనివారే! ప్రతిష్ఠానసంగతిచే నంధ్ర కర్ణాటాంగనలు పైఁటలను అవికలను దాల్చిరిగాని యదిలేని ద్రవిడ మళయాళస్త్రీలు, నేఁటికిని వానిని దాల్పనివారుగానే యున్నారు. పురుషులువోలె స్త్రీలును, (నేఁడును మళయాళమున నున్నట్లు) కొన్ని సమయములందు ఉత్తరీయమును దాల్చుటేకాని, అవికలఁ దాల్చుట యాకాలమున దక్షిణభారతదేశమున లేదు. ప్రతిష్ఠానసంబంధము సాతవాహనుల తర్వాత నంధ్రదేశమునకు లేదు. సాతవాహనులతర్వాతఁ బ్రతిష్ఠాననగరము పాడుపడి పల్లెటూ రయినది. పైఠిణీ రవికలును పైఁటలును బ్రతిష్ఠానము రాజధానిగా నొప్పుచున్నప్పుడే వెలయుట సంగతము. నాఁటి ప్రతిష్ఠానము, కృష్ణా గోదావరీ నదీసాగరసంగము దాఁకఁ గల యంధ్రదేశముతోఁ బ్రబలసంబంధము గల దనుటను 'పైఁఠ పైఠిణీఅవిక' పదములు నిరూపించుచున్నవి. శాసనములం దేనాఁడు సాతవాహనులు రాజ్యమేలినట్టుగా గలదో యానాఁడే యంధ్రదేశము (ముళక) నేలినట్లును గలదు. వా రాంధ్రు లని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. నేఁటి యాంధ్రదేశమునకే తక్క నితర దేశములకు వేనికిని నంధ్రనామ మేనాఁడును గానరాదు. సాతవాహను లంధ్రదేశముతో పాటుగా నితరదేశములను గూడ జయించి పాలించుట వారియంధ్రతకు రంజకము కాఁదగునుగాని భంజకము గాఁగూడదు. తొలుదొలుతటి వారిరాజ్యము ముళకదేశములోని "సాతాహని రట్ఠ" మగును. సాతవాహనుల యంధ్రత యిన్నివిధములఁ బ్రవ్యక్తమగుచుండఁగా, వా రంధ్రులుగా రనియు నంధ్రదేశమును బాలింపలే దనియుఁ జేయు వాదములకు విలువ నిలువఁ గలదా? విష్ణుపురాణమున వర్ణితులగుముండకులే ముళకు లగుదు రని

ఇంద్రాజిపండితులు వ్రాసిరఁట! ఇది సంగతముగావచ్చును. ఇక్ష్వాకులను గూర్చి నేను వ్రాసిన వ్యాసమున[1] ఆంధ్రులకు ముండియు లని ధర్మామృత గ్రంథకథలోఁ బేరున్నట్లు తెలిపితిని. 'ముండక' 'ముండియు' శబ్దము లేకార్థవాచకములు గా వచ్చును. ధర్మామృతకథలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండియులే విష్ణుపురాణాదులలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండకులు గాఁ దగుదురు.

పురాణములలోని కలియుగ రాజవంశానుచరితములనుగూర్చి పర్జీటర్ పండితులు వ్రాసిన గ్రంథము మిక్కిలి విలువగలదే. కాని దక్షిణహిందూదేశపు వ్రాఁత ప్రతులలోని పాఠములకును, వారు ప్రకటించిన పాఠములకును భేదములు పెక్కు లున్నవి. వానినెల్ల మరలఁ బరిశోధించి, దక్షిణ హిందూదేశపోలిఖి గ్రంథపాఠ భేదములను వేఱుగా నేను వెల్లడింపఁ జూచుచున్నాఁడను. పయిని బేర్కొనఁబడిన సాధనములు సాతవాహనులయాంధ్రత నాక్షేపింపరాకుండ నిలుపఁగల వని నానమ్మకము. హాలునిచరిత్రమే యనఁదగిన లీలావతీకథలో సిద్ధనాగార్జునుఁడు హాలునిమంత్రి యని కలదు.[2] సిద్ధనాగార్జునుఁ డంధ్రుడగుట నాతనిపేర వెలసియున్న శ్రీశైలపాదమగు సిద్ధనాగార్జునుని కొండయు, నక్కడి స్తూపములును నిరూపించుచున్నవి. అతని నేలిన రాజుగూడ నంధ్రుఁ డగుట సంగతముగాదా? మఱియు సాతవాహనుల యంధ్రతకు సాధకములయిన విషయములు సాతవాహన సప్తశతిలోఁ జాలఁగలవు. వానిని వేఱొకచోట వెల్లడింతును.

* * *

---

1 ప్రభవపుష్య భారతీసంచిక చూచునది.

2 రామకృష్ణకవిగారి పుష్పాంజలి. భారతి చూచునది.

2
శివకవులు

వీరశైవులు నాస్తికు లనఁబడు జైనబౌద్ధమతములవారినే కాక శ్రౌతస్మార్త కర్మము లాచరించు వైదికమతముల వారినిగూడ గర్హించిరి. వారు వీరవ్రతులు. భవులతో దర్శనస్పర్శన సంభాషణాది సాంగత్యము వారికిఁ దగదు. (భవు లనగా శైవేతరులు). శైవులలోఁ గవీశ్వరులగువారు శివునిమీదను దద్భక్తులమీదను దక్క నితరులగుభవులమీద నెప్పుడును గృతులు చెప్పెడివారు కారు. కావున వారికి శివకవు లని పేరు కల్గెను. కర్ణాటకాంధ్రగ్రంథములలో భవికవులను గర్హించిరి. కవితలోగూడ శివకవులు వేఱుమతము వారైరి.

శివకవులగ్రంథములు

మల్లికార్జునపండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమును, బాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణాది గ్రంథములును, నన్నిచోడని కుమారసంభవమును నప్పుడు మన కుపలబ్ధము లయిన శివకవుల గ్రంథములలో బ్రాచీనములు. మల్లికార్జునపండితుని కృతులు మఱికొన్ని దొరకవలసియున్నవి. మల్లికార్జున పండితునికంటెఁ బూర్వుఁడు శ్రీపతి పండితుఁడుకూడఁ గవియఁట! ఆయన బెజవాడలో నున్నవాఁడు. ఆయన తెనుగుకృతు లేమేని రచించెనేమో యెఱుఁగ రాదు. పండితారాధ్యచరిత్రలో నీక్రింది గ్రంథములు పేర్కొనఁబడినవి.

"అంచిత బాణగద్యాక్షరగద్య
పంచగద్యాదులు పటుగణాడంబ
రంబు వర్ణాడంబరంబు వ్యాసాష్ట
కంబును శ్రీనీలకంఠస్తవంబు
శ్రీరుద్రకవచంబు శారభంబును మ
యూరస్తవము హలాయుధ మనామయము

మలహణమును మహిమం బనుస్తవము
మలయరాజీయంబు మౌనిదండకము
స్తుతిమూలమగు మహాస్తోత్ర సూత్రములు
శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప
కళిక మహానాటకము నుదాహరణ
ములు రుద్రమహిమయు ముక్తకావళులు
గీతసూక్తములు భృంగిస్తవంబులు పు
రాతనమునిముఖ్యరచితాష్టకములు
హరలీల –"

శివతత్త్వసారము తెలుఁగుకృతిగాన పైవానిలో నింక నొకటి రెండేవయినఁ దెలుఁగుకృతు లయియుండవచ్చునేమో కాని తక్కిన వన్నియు సంస్కృతగ్రంథములే. సోమనాథు డింకను దుమ్మెదపదములు, ఆనందపదములు, నివాళిపదములు, దండనాయకగీతములు, మొదలగు పదకృతులను దెలుఁగువానిని బేర్కొన్నాడు. దీనినిబట్టి చూడగానాశివకవుల తెలుగుకృతులు పద్యరచనముగలవి మల్లికార్జునపండితారాధ్యునికంటెఁ బూర్వకాలమున లేవేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఉన్నచో సోమనాథుఁడు పేర్కొనియుండునుగదా! సోమనాథునికంటె నర్వాచీను లగు శివకవుల కృతు లనేకము లున్నవి. శివకవుల రచనా రీతులను పరిశోధింపఁగా వీరిగ్రంథములకును, నన్నయ తిక్క నాదులగు (భవి) కవుల గ్రంథములకును బెక్కుభేదములు గానవచ్చుచున్నవి. ఈ విషయ మించుక వివరించి తెల్పెదను.

రచనాభేదములు

ఛందస్సు:– ద్విపదరచనలో శివకవుల విధమువేఱు. తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు ద్విపదలక్షణము నిట్లు నిర్వచించినాడు.

"వాసవుల్ ముగ్గురు వనజాప్తుఁ డొకఁడు
భాసిల్ల నదియొక్క పదము శ్రీకాంత

క్రమమున నవి నాల్గుగణముల నడచుఁ
గ్రమదూరముగఁ బ్రయోగము సేయరాదు
ఆపాదమునకు మూఁడవగణం బాది
దీపించుయతి యంబుధి ప్రియతనయ
యుపమింప నవి ప్రాసయుతములై రెండు
ద్విపదనా విలసిల్లె వికచాబ్జపాణి
ద్విపదకు ద్విపదకుఁ దెగఁజెప్పవలయు
నెపుడు - సంస్కృతమున నితరభాషలను
యతులలోపలఁ బ్రాసయతి దక్క సకల
యతులుఁ జెల్లును బ్రయోగానుసారమున
ద్విపదతో ద్విపద సంధిల నేకశబ్ద
మపుడు ప్రయోగింప నది యయుక్తంబు
మఱియు సంస్కృతపు సమాసరూపమున
నెఱయ నెన్నిటినైన నిర్మింపఁదగును
....
అనులక్షణమ్ముల ననువొంది సుకవి
జనసుప్రయోగైకశరణమై-"

- అష్టమహిషీకల్యాణము.

రంగనాథుని రామాయణము, గౌరనహరిశ్చంద్రచరిత్ర మొదలగు ద్విపదలందుఁ గానవచ్చు విధమునే యీ లక్షణము చెప్పుచున్నది. శివకవుల ద్విపదరచన మిందులకు విరుద్ధముగా నున్నది. రంగనాథ రామాయణాదులందుఁ గానరాని ప్రాసయతి బసవపురాణము మొదలగు శివకవుల గ్రంథములం దున్నది. మఱియు, ద్విపదయు ద్విపదయుఁ గలయునప్పు డొక్కపదమే యిటుకొంత యటుకొంత యగునట్లు రంగనాథాదు లెక్కడను గూర్పరయిరి. పాల్కురికి సోమనాథాదులగు శివకవులు పదమధ్యమందే ద్విపదము ముగియునట్లు పెక్కుచోట్ల రచనము నెఱపిరి. సోమనాథుఁడు "జాతులు మాత్రానుసంధానగణవి, నీతులు గాన 'యనియతగణై', రనియును 'ప్రాసోవా' యనియు 'యతిర్వా'

యనియుఁజెప్పు ఛందో వినిహితోక్తిగాన, ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన, దేసిగా నిలిపి యాదిప్రాసనియతి, తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు" నని మాత్రాగణ ఘటిత మగుటచే ద్విపదలో ప్రాసయతి చెల్లు ననుటను సంస్కృతసూత్రములనుగూడ నుదాహరించి చెప్పినాడు. ద్విపదము ప్రాసయతి గలిగియుండుటయు, రెండేసిచరణములకుఁ దునుకలుగాక ద్విపదమునుండి ద్విపదమునకు దూఁకునట్లు పదమధ్య సంధిగలిగి జడవాఱి యుండుటయు శివకవుల కృతులలోనే కానవచ్చును.

మఱియు నన్నయాదుల కృతులలోఁ బ్రాసములందు హల్సామ్యము దప్పక కానవచ్చును. అనఁగా మొదటిచరణము ద్వితీయాక్షరమున నెన్ని హల్లులు సంయుక్తములుగా నున్నవో యన్ని సంయుక్తహల్లులును, దక్కిన మూఁడు చరణములందునుగూడఁ బ్రాసస్థానమున నుండును. శివకవు లీనియమము నంతగాఁ బాటింపరైరి. కతిపయ హల్సామ్య మున్నఁ జాలు నని వీరు తలంచిరి. ఒక్కహల్లు హెచ్చోతక్కువో యయినను బ్రాసమును వీరు పరిగ్రహించిరి.

క॥ నమ్మినభక్తుఁడు గన్నడ
బమ్మయ సద్భక్తి మహిమ పరికింపఁగ లో
కమ్ములఁ జోద్యము గాదె య
ధర్మంబును ధర్మమయ్యెఁ దత్త్వాతీతా!

–శివతత్త్వసారము

ప్రాఁత వ్రాఁతలలో "ధమ్మఁ" యని యుండును.

"మర్త్యలోకమునకు మఱి వేఱె యొకఁడు,
కర్త యున్నాఁడె లోకత్రయవరద,–
తత్త్రిపురాంతక స్థానవాస్తవ్యుఁ
డై త్రిపురాంతకుఁ డభినుతిఁ బేర్చు

–బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు పెక్కు లున్నవి.

మఱియు, నన్నయాదికవీశ్వరులు ప్రాసములం దెక్కడను బూర్ణబిందువును నర్ధబిందువును బొందింపరయిరి. శివకవుల గ్రంథములలో నది కానవచ్చుచున్నది.

క॥ పోఁడిగ నగజతపశ్శిఖి
మూఁడు జగమ్ములను దీవ్రముగఁ బర్విన బ్ర
హ్మాండము గాఁచిన కాంచన
భాండము క్రియదాల్చెఁ దత్ప్రభాభాసితమై.

-కుమారసంభవము

పాండురాంగంబైవ పడఁతిగర్భమునఁ
బోఁడిగా వెలుఁగుచుఁ బుత్త్రుఁ డీక్రియను.

-బసవపురాణము

ఇత్యాదులు పెక్కు లున్నవి.

ఇట్టి ఛందోలక్షణవిశేషములుగాక, శబ్దప్రయోగములందునుగూడ శివకవులకు నితరకవులకుఁ బెక్కు భేదము లున్నవి.

శబ్దప్రయోగములు

తెఱఁగువోలె, వడువువోలె, - ఇట్టి ప్రయోగములు శివకవుల గ్రంథములందే నాకుఁ గానవచ్చినవి.

"తెరువు దాఁ దీర్చిచూపెడు తెఱఁగువోలె-
బలసికొలువున్న సురగిరిభంగివోలె-
నందనవనము గాపువచ్చు వడువువోలె-
పాలకడలిలో నిల్చిన భంగివోలె-"

-కుమారసంభవము

"వచ్చువమిత్రంబు వడువునుబోలె-
కరమర్ది నందిచ్చుకరణియుఁబోలె-"

-బసవపురాణము

పూంచు, పూన్చు,-ఈధాతువు నన్నయాదికవీశ్వరుల గ్రంథములందుఁ బెక్కుచోట్లఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. అది పూను ధాతువుప్రేరణరూపము.

పూనఁజేయుట దాని యర్థము. 'అరదము పూంచి' ఇత్యాది ప్రయోగము లున్నవి. శివకవుల గ్రంథములందెల్ల నీధాతు వింకొక యర్థమునఁ బ్రఖ్యాతముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. పూన్చు = పూజించు. ఈ ధాతువు నీయర్థమున నన్నయాదులు ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

క॥ కన్ను వడిఁబుచ్చి పూన్చిన
వెన్నుని భక్తికి వరంబు వెదచల్లుక్రియన్.

క॥ మొఱటద వంకయ దనతల
లతిమెల్వడఁ దఱిగి నీపదాంబుజములఁ గ్ర
చ్చుఱఁ బూన్చి మగుడఁ బడయఁడె.

క॥ ఉన్నతభక్తి శిరంబులఁ
బన్నుగ శివుఁ బూన్చి కరుణఁబడసినభంగిన్
ము న్నేవిధులం గొలిచియుఁ
జన్న దశాననుఁడు వడయఁజాలెనె చెపుమా.

–శివతత్త్వసారము.

చ॥ హరి వికచామలాంబుజ సహస్రము పూన్చి

– కుమారసంభవము.

–ద్విపదాంబురుహముల ధృతిఁ బసవేశు
ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతిఁ బూన్తు
ఈపద్మములఁగాదె యింతి యాకుంతి
పాపారిఁబూజించి బడసెఁ బాండవుల
చెండి యీపద్మముల్ శివుఁ బూన్చి కాదె
సుందరి భృగుపత్ని శుక్రునిఁబడసె
అదిగాక యీపూల హరుఁ బూన్చి కాదె
సుదతి కౌసల్య సత్సుతు రాముఁ బడసె.

– పండితారాధ్యచరిత్ర.

పూజించుట యందుఁ బూన్చు ప్రయోగము శివకవుల గ్రంథములలోఁ బెక్కు చోట్లఁ గలదు.

మఱియు సమూహి, దాసి (దాసుఁ డనుటకు) ముల్లోకనాథుఁడు, పుడమీశ్వరుఁడు, సర్వాంగకచ్ఛడము, దీపగంభములు, తవనిధి, మొదలగు ప్రయోగము లెన్నో శివకవులు తఱచుగాఁ బ్రయోగించినవి కలవు. ఇట్టి పదములు కొన్ని యితరకవుల కృతులలోఁగూడఁ గ్వాచిత్కముగాఁ గానవచ్చునుగాని శివకవులే వీనిని తఱచుగాఁ బ్రయోగించిరి. ఇటీవలి లాక్షణికులు కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, దినవెచ్చము మొదలగు పదములను గొన్నింటినిమాత్రము త్రోసిపుచ్చఁజాలక, యనింద్యగ్రామ్యము లని పేరుపెట్టి ప్రయోగార్హము లనిరి. శివకవుల కృతులలో లాక్షణికు లనుగ్రహింపనివి యిట్టివి కుప్పతెప్పలుగా నున్నవి. మఱియు నిప్పటి వ్యాకరణమును దలక్రిందులొనర్చు ప్రయోగము లనేకము లున్నవి. మరియు నపూర్వశబ్దములు శబ్దరత్నాకరమందుఁ గానరానివి యనేకము లున్నవి. శివకవుల కృతులలోని వింతప్రయోగములను వేఱొకచోట వివరించి తెల్పుదును.

ఇతరకవులు వీరిని గర్హించిరి

ఇట్టి రచనావిధానము లితరాంధ్రకవులకు సమ్మతములు గావయ్యెను. వారు పాటించిన ఛందోనియములను భాషా నియమములను వీరు సరకుసేయక కొంత సడలింపఁజాగిరి. పాల్కురికిసోమనాథుని కాలముననే దీనిఁగూర్చి యోరుఁగంటిలోఁ దగవు నడచినది.

సీ॥ ఒకనాడు శివభక్తు లోఁరుగంటను స్వయం
భూదేవుమంటపంబున వసించి
బసవపురాణంబు పాటించి వినువేళ
హరునిఁగొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటి కేఁగి
యాసంభ్రమం బేమి యనుడు భక్తులు బస
వనిపురాణం బర్థి వినెద రనిన
విన నాపురాణంబు విధ మెట్లొకోయన్న
ధూర్తవిప్రుఁ డొకండు భర్తఁ జేరి

గీ॥ పాలకుర్కి సోమపతితుఁ డీనడుమను
బెనచె మధ్య (ప్రాస?) వళ్లు పెట్టి ద్విపద
నప్రమాణ మిది యనాద్యంబు పద మన్న
నరిగె రాజు–"

తర్వాత సోమనాథుఁ డోరుఁగంటికి వచ్చి యద్భుతచర్యలచే స్వరచనమును సమర్థించుకొన్నట్టు పద్యబసవపురాణమం దున్నది. ఈకారణముచేతనే యీశివకవుల కావ్యములనుండి ప్రాచీనలాక్షణికులు ప్రయోగముల నంతగాఁ గయికొనరయిరి. గ్రంథారంభమున దుష్టగణ ప్రయోగముచేసి యుద్ధములోఁ జచ్చెనని నన్నిచోడని నథర్వణుఁ డాక్షేపించెను.

* క॥ మగణమ్ము గదియ రగణము
వగవక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం
బగు నిక్కమంద్రు మడియఁడె
యగు నని యిడి తొల్లి టెంకణాదిత్యుఁ డనిన్.

బమ్మెరపోతరాజుగారి గ్రంథములనుగూడ లాక్షణికులు కైకొనమి కిది కారణము గావచ్చును. ఆయన వీరభద్రవిజయరచనమును శివకవి సంప్రదాయము ననుసరించియేయున్నది. (వీరభద్రవిజయము భాగవతకర్త యగుపోతరాజుగారు రచించినది కావచ్చు నని నాతలపు).

ఒక శివకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

ఇలఁ బాలకురికి సోమేశుండు మున్ను
తొలఁగక ప్రాసయతుల్ ద్విపదలను
లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
అలమి రేఫ రకారములు శివకావ్య
ములయందుఁ జెల్లుఁ దప్పులుగావు, గాన
ఆపాల్కురికిసోము ననుమతి నేను

* ఈ పద్యమును శ్రీరామకృష్ణకవిగారు కుమారసంభవపీఠికలో నుదాహరించిరి.

దీపితప్రాస యతిచ్ఛద సరణి
నామహోగురుదేవు ననుమతియట్లు
శ్రీ మెఱయంగ రచించితి నిట్లు

– మఱి బసవపురాణము.

ఇతరకవులు గర్హించినను దర్వాతి శివకవులు సోమనాథాదుల మార్గమును వెన్నాడిరి. ఇప్పటికి రెండువందల యేండ్లకు ముందున్న కవులు, అత్తలూరి పాపకవి మొదలగు వారుకూడ నాసంప్రదాయమునే పాటించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలో నితరకవులకు విరుద్ధములయిన ప్రయోగము లేవికలవో యవి పాపకవి మొదలగువారి గ్రంథములలోఁ గూడ నున్నవి. మఱియుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు చూపిన త్రోవయగుటచేఁ గాఁబోలును శివకవు లనేకులు ద్విపదకృతులను రచియించిరి.

వీరు తెనుఁగనే ప్రేమించిరి

ద్రవిడదేశమున శైవులును వైష్ణవులును సంస్కృతభాషకంటెఁ దమ తమిళభాషనే ...జ్యమయిన మతభాషగాఁ జేసికొన్నట్టుగా నీ తెనుఁ గుదేశమునఁగూడ వీరశైవులు తెలుఁగుభాషనే మతభాషగాఁ జేసికొనఁ దలంచిరి. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు శాస్త్రార్థములతోఁ గూడిన మతగ్రంథమును శివతత్త్వ సారమును దెనుఁగుననే రచియించెను.పాల్కురికి సోమనాథుఁడుకూడఁ దాను గ్రొత్తగా వెలయించిన బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము మొదలగు గ్రంథములను దెనుఁగుననే రచియించెను. వీరు సంస్కృతమునఁగూడ గొప్పవిద్వాంసులే! బసవపురాణమును, బండితారాధ్యచరిత్రమును సోమనాథుఁడు

తెనుఁగుననే రచియింపఁగాఁ దర్వాతివారు వానిని గర్ణాటమునకును, సంస్కృతమునకును బరివర్తించుకొనిరి. బసవపురాణపండితారాధ్య చరిత్రాదిగ్రంథములను శైవులు భారతరామాయణాదులవలెఁ బవిత్ర గ్రంథములుగాఁ బూజించుచుందురు. ఇది తెనుఁగున కొక గొప్ప గౌరవము. తన గ్రంథములు సర్వసామాన్యములుగా నుండవలె ననియు, నట్లుండుటకుఁ దెనుఁగు ద్విపదయే తగిన దనియు, గద్యపద్యాదిపూరిత మయిన సంస్కృతప్రాయరచన సర్వసామాన్యము కా దనియు సోమనాథుఁడు చెప్పినాడు.

"తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు
నొప్పదు ద్విపద కావ్యోక్తి నావలదు
ఆరూఢగద్య పద్యాది ప్రబంధ
పూరితసంస్కృత భూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి
జానుదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు.

– పండితారాధ్య చరితము.

మఱియు –

ఉరుతర గద్యపద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరఁగిన జానుదెనుంగు
చర్చింపఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ
గూర్చెద ద్విపదలు కోర్కిదైవాఱఁ
దెలుఁగుమాట లనంగవలదు వేదముల
కొలఁదియకాఁ జూడుఁ డిల నెట్లు లనిన

– బసవపురాణము.

తెలుఁగు మాటలుగాదాయని తేలఁ దలఁపవలదు. వేదముల వలెఁ జూడుఁ డని చెప్పినాఁడు!

జాను దెనుఁగు

మఱియు జానుదెనుఁగు మిక్కిలిప్రసన్నమయిన దనియు, సర్వసామాన్యమయిన దనియుఁ జెప్పినాఁడు. నన్నిచోడఁడుకూడ నీ జానుదెనుఁగును బ్రశంసించినాఁడు.

చ॥ *బలుపొడతోలు సీరయును పాపసరుల్ గిలుపారుకన్ను వె*
న్నెలతల సేఁదు కుత్తుకయు నిండిన వేలుపుటేఱు వల్లుపూ
సలుగల తేనిలెంక వని జానుఁ దెనుంగున విన్నవించెదన్
వలపు మదిన్ దలిర్ప బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!
– వృషాధిపశతకము.

చ॥ *సరళముగాఁగ భావములు జానుదెనుంగున నింపు పెంపుతో*
– కుమారసంభవము.

ఆకాలమున నీజానుదెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమై సర్వసామాన్యమై యుండెను. తర్వాతి మనకవీశ్వరులు సంస్కృతప్రాయమైన రచనను దెనుఁగునఁ జొప్పించి, జానుదెనుఁగును సన్నగిలఁజేసిరి. ఇటీవలఁ దెనుఁగు రచనలలో రుచ్యములయిన తెలుఁగు పలుకుబళ్లు మిక్కిలి తక్కువ కాఁజొచ్చెను. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలోను, నన్నిచోడని కుమారసంభవములోను మన కిప్పు డర్థముగాని తెలుఁగు పలుకు లనేకము లున్నవి. సంస్కృతప్రాయమగు రచనకు మన మలవడుటయే దీనికిఁ గారణము.

ఆంధ్రకవిత శివకవులమూలమున గొప్పయభ్యుదయము గాంచిన దన్నవాస్తవవిషయము వారిగ్రంథములను జాగ్రత్తగ చదివినప్పుడే మనకు ప్రవ్యక్తముగాఁగలదు.

* * *

3
పండితరాధ్య చరిత్రము
శ్రీమల్లికార్జునపండితారాధ్యుని జన్మాదిక వృత్తాంతములు - గ్రంథరచనా విశేషములు

శ్రీమల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు ఆంధ్రశైవాచార్యులలో పండిత త్రయ మని యెన్నికగన్న శ్రీపతి, మంచెన, మల్లికార్జున పండితులలో మూఁడవవాఁడు.

జన్మాదికము

గోదావరి మండలమందలి దాక్షారామ మీయన జన్మ స్థలము. ఆయూర వెలసియుండు భీమేశ్వరస్వామివారి కీతనివంశమువారు పూజారులు. పురోహితు లని సోమనాథుఁడు చెప్పినాఁడు. అర్చకులు, ఒండె స్థానపతులు కాఁదగుదురు. శివతత్త్వసారమునుబట్టి చూడఁగా నర్చకులే యగుదు రని తోఁచును. ఆనాఁడు కర్ణాటాంధ్రదేశములందుఁ బేరెన్నికగన్న వాణసవంశమున నీతఁడు జన్మించెను. చాళుక్య రాజులకు మంత్రులు, ఆస్థానకవులు నయి వన్నె కెక్కినవారు వాణసవంశము వారు. శాసనములలోఁ బలుచోట్ల తద్వంశ్యప్రశంస యుండును.

ఆంధ్రభారతకర్తయగు నన్నియభట్టారకుని సహాధ్యాయుఁడు నారాయణభట్టు వాణసవంశమువాఁడు. మడికిసింగన పాద్మోత్తరఖండకృతికిఁ బతి కందనామాత్యుఁడు వాణసవంశమువాఁడు.

తే॥ కశ్యపబ్రహ్మ యన జగత్కర్త పుట్టె
నతని తనువున నుదయించె నఖిలజగము
నతనిగోత్రజులందుఁ బెం పతిశయింప
వాణసాన్వయ మొప్పారె వసుధమీఁద.

అని మడికిసింగన చెప్పినాఁడు. పండితారాధ్యునిచరిత్రము రచించిన సోమనాథుఁడు వాకొనలేదుగాని, వాణసవంశ్యులు కాశ్యపగోత్రులు గాన నారాధ్యదేవరకూడఁ గాశ్యపగోత్రుఁడే యనవలెను. 'చతుర్మతనిర్ణయ' మని యిటీవల ఓరుగంట ముద్రితమయిన యొక చిన్నిపుస్తకమున నాతఁడు గౌతమగోత్రజుఁ డని కలదు. గౌరాంబా, భీమనపండితు లీతనితలిదండ్రులు. భీమనపండితుఁడు తాను శ్రీశైలమునఁ బంచాక్షరీమంత్రము జపముచేసి పడసిన సంతానముగాన, ఈ పుత్రునికి మల్లికార్జునుఁ డని పేరుపెట్టెను. దాక్షారామముచేరువనే కోటిపల్లిలో నున్న యారాధ్యదేవరదగ్గఱ నీతఁడు శైవమంత్రదీక్షఁ బడసినాఁడు. పండ్రెండవశతాబ్దియుత్తరార్ధమున, 1150 నుండి 1180 దాఁక నీమహనీయుఁ డాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతుఁడై యుండెను. గుంటూరు మండలమందలి ధనదుపురమున (నేఁటి చంద్రవోలు) వెలనాటి చోడని యాస్థానమున నీతఁడు బౌద్ధాచార్యులతో మతవివాదము నెఱపెను.

బౌద్ధాచార్యులపై కక్ష

శ్రీకాకుళక్షేత్రమునఁ* గల మల్లేశ్వరాలయమున (ఈయాలయము నేఁడును శ్రీకాకుళమునఁ గలదు) గల 'దివియకంబమును' (దీపములు వెలిఁగించు లోహస్తంభమును) బౌద్ధాచార్యులు పెల్లగించి కొనివచ్చి,

* శ్రీకాకుళక్షేత్రమునుగూర్చి యింతకుముందు నేను గొన్నివ్యాసములు వ్రాసితిని. శ్రీముఖశాతకర్ణి పేరఁగాని, 'సిరిక' యన్న బౌద్ధోపాసిక పేరఁగాని ఆయూరు వెలసియుండవచ్చును. సిరిక–పేరు బౌద్ధప్రాకృతశాసనములలోఁ గాన నగును. కాఖంది, కాక తేయ, కాకాంది – కావూరు – కావలి – పేళ్లుబౌద్ధశాసనములలోని "సిరిక" పేర వెలసియుండవచ్చుననుట సంగతతరము. కాకతీయులుకూడ ఈ పేర వెలసినవారే యని నాతలంపు. బౌద్ధశాసనములలోని కాకతేయులే యిటీవల కాకతీయు లయియుందురు. సిరికపేర కొలనితో వెలసిన యూరుగాన

వెలనాటిచోడని వివాదసభలో నిలిపిరఁట. మల్లికార్జునపండితారాధ్యునితో వాదములందు శివనింద చేసినదోషమును, దీపార్చనాసాధనమునుహరించిన దోషమును సైపఁజాలక పండితారాధ్యులశిష్యులాబౌద్ధాచార్యులను జంపిరి. ఆబౌద్ధాచార్యులు ప్రతిదినము సముద్రమధ్య ద్వీపమునఁగల బుద్ధప్రతిమను బూజింప నరుగుచుండువారఁట! ధనదుపురమునకు సమీపమునఁగల సముద్రద్వీపము నేఁటి దీవిఖండము. అక్కడ బౌద్ధస్తూప ముండెడిది గాఁ బోలును. కాదేని ధనదుపురమునకుఁ జేరువనేకల బుద్ధాము మొదలగు గ్రామములు గావచ్చును. కాని యవి సముద్ర ద్వీపస్థములుగావు. బౌద్ధాచార్యు లాసముద్ర ద్వీపమునకు బుద్ధపూజ జరపనేఁగినపుడే పండితారాధ్యుల శిష్యులు వారిని జంపిరి. అట్లు వారిని జంపుటకుఁ బండితారాధ్యుఁ డాశిష్యుల కనుజ్ఞ యిచ్చెనఁట. శివదూషకులను జంపుట పాపముగా దని పండితారాధ్యుఁడు శివయోగ సారమునఁ జెప్పినాఁడు.

క॥ శివనిందావిషయం బగు
నవమానము సెప్పునట్టి యప్పుస్తకముల్
అవిచారంబునఁ గాల్పఁగ
నవుఁ జెప్పెడివానిఁ జంపనగు నీశానా!

క॥ శివనిందారతుఁ జంపిన
జవమతి తత్కారణమునఁ జచ్చిన నీరెం
డువిధంబుల నీకారు
ణ్యవశంబున ముక్తిఁ బొందు నరుఁ డీశానా!

'సిరికాకొలను, శ్రీకాకొలను, కాకొలను' అను పేళ్లు పుట్టి, క్రమముగా వైష్ణవము ప్రబలినతర్వాత కొలను 'కొళమ్' అయి శ్రీకాకొళము, కాకొళము, కాకుళము రూపములు పుట్టినవి. ఈ శ్రీకాకుళము తర్వాత ఉత్తరశ్రీకాకుళము దక్షిణ శ్రీకాకుళము గ్రామములు వెలసినట్లున్నవి. దక్షిణశ్రీకాకుళము నందివర్మపల్లవుని శాసనమునఁ గాననగును. అది యెక్కడిదో గుర్తింపవలెను.

రాజుగారి ఆగ్రహము

ఈ ఘోరకార్యమునకుఁ గోపించి రాజు పండితారాధ్యులవారి కనులు దోడించెను. శివానుగ్రహమున నారాధ్యులవారికి మరలఁ గనులు వచ్చినవఁట! రాజును, దద్రాజ్యమును నాశ మగునట్లు శపించి, యారాధ్యులవా రక్కడనుండి సశిష్యులై, కల్యాణకటకమున వీరశైవమత ప్రతిష్ఠాపనాచార్యుఁడై ప్రఖ్యాతిఁగనుచున్నబసవేశ్వరుని దర్శింపఁ బయన మయిరి. బసవేశ్వరుని శివభక్తిపరాకాష్ఠకుఁ బరమాదరమును, వైదికవర్ణధర్మపరిత్యాగమునకు నప్రీతియుఁ గలవారై యాయనతోఁ జర్చించుటకే పండితారాధ్యు లట్లు వెడలి రందురు. 'భక్తిమీఁదివలపు, బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తు, పాయలేను నేను బసవలింగ' యని బసవేశ్వరుని కారాధ్యులవారు వార్త పంపిరఁట! అమరావతి, నడుగుడుములు (నేఁటి నడుగూడెము-మునగాల పరగణాలోనిది) పానగల్లు పురములమీఁదుగాఁ గల్యాణమునకుఁ బోవుచు వనిపుర మనుగ్రామమున నుండఁగా బసవేశ్వరుఁ డప్పటి కెనిమిదిదినములకు ముందు లింగైక్య మందుట పండితారాధ్యులకు తెలియవచ్చెను. పండితుఁడు చాల విలపించి యక్కడనుండి శ్రీశైలమునకు వెడలి, యల్పకాలమునకే యక్కడఁ దాను లింగైక్యమందెను. ఇది పండితారాధ్యుల చరిత్రసారము. దీనిని బెంచి పెద్దచేసి పాల్కురికి సోమనాథుఁ డయిదు ప్రకరణముల ద్విపద గ్రంథముగాఁ బండితారాధ్యచరిత్రము రచియించెను. సోమనాథుని ద్విపదగ్రంథమున పండితారాధ్యుల శివతత్త్వసారము చాలఁగా ననువాదముఁబడసినది. సోమనాథుని ద్విపదపండితారాధ్యచరిత్రము ననుసరించి కవిసార్వభౌముఁడు శ్రీనాథుఁడు పద్యకావ్యముగాఁ బండితారాధ్య చరిత్రమును శృంగారనైషధకృతిపతియగు మామిడిసింగమంత్రియన్నకు ప్రెగ్గడయ్యకుఁ గృతిగా రచించినాఁడఁట! అది యిప్పుడు గానరాదు.

పండితారాధ్యుని గ్రంథములు

శివతత్త్వసారము, శతకము, రుద్రమహిమ, భీమేశ్వరగద్యము, లింగోద్భవదేవగద్యము, స్తుతిశ్లోకపంచకము, అమరేశ్వరాష్టకము, పర్వతవర్ణన అన్న గ్రంథములు పండితారాధ్య రచితములుగా సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. ఇందు భీమేశ్వరగద్యము 'యత్సంవిత్తి' అని యారంభ శ్లోకముగలదిగాను, స్తుతిశ్లోకపంచకము 'తస్మై నమ శ్రీగిరివల్లభాయ' అని మకుటముగలదిగాను సోమనాథుఁడే పేర్కొన్నాఁడు. పైగ్రంథములలో శివతత్త్వసారము, శతకము - తెల్గుగ్రంథములు. తక్కిన వెల్ల సంస్కృతగ్రంథములే కాఁబోలును. ఇవిగాక, సంసారమాయాస్తవము, శంకరగీతము లని పదములు, ఆనందగీతము లని పదములుకూడ మల్లికార్జునపండితారాధ్యరచితము లనుకొనఁదగినట్లు సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. ఈగ్రంథములు గాక మద్రాసుప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో మల్లికార్జున పండితారాధ్య కృతి 'శ్రీముఖదర్శనగద్య' మని సంస్కృత గ్రంథ మొకటి గలదు. బసవపురాణ పీఠికలో దాని నేను వెల్లడించితిని. ఆరాధ్యదేవరమల్లికార్జునశతకము లోనిదిగా నీక్రిందిపద్యము లక్షణ గ్రంథములందుఁ గలదు.

ఉ॥ *లోకములెల్ల నీతనువులోనివ, నీవట యెంత కల్గుదో*
నాకపపద్మసంభవ జనార్దను లాదిగ నెల్లపెద్దలున్
నీకొలఁ దింతయంత యన నేరక మ్రొక్క ఁదొడంగి రన్న ని
న్నేకరణిన్ నుతింతుఁ బరమేశ్వర!శ్రీగిరి మల్లికార్జునా!

సోమనాథుఁడు పేర్కొన్న శతక మిాశ్రీగిరి మల్లికార్జునశతకము గాఁబోలును. ఇది సమగ్రముగా దొరకవలసియున్నది. సోమనాథుఁడు తన పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ జాలగాఁ దనద్విపదకృతిలోనికి మార్చుకొన్నది, ఆంధ్రకందపద్యాత్మకము తిక్కనసోమయాజులవారి కింకను నూఱేండ్ల ప్రాంతకాలపు దగుటచే భాషాచరిత్రాదిపరిశీలకుల కత్యంతోపకారము, తత్కాలపు టాంధ్రదేశపు టారాధ్యశైవమతసంప్రదాయనిరూపకము

నగుటచే, పండితారాధ్యుని గ్రంథములలో శివతత్త్వసారము ముఖ్యమయిన దనవచ్చును. ఇర్వదియేండ్లకు ముందు నరసాపురమున నొకజంగముదేవర యుంట దాని నేఁ గనుఁగొంటిని. చెన్న పురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలకు సేకరించితిని. కీర్తిశేషులు శ్రీలక్ష్మణరావుగారు దాని నప్పుడు సాహిత్య పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. తర్వాతఁ బుస్తకముగాను బ్రకటించిరి. కాని యప్పు డాదొరకిన పుస్తకముగూడ నసమగ్రమే. అందు నన్నూట యెనుబది తొమ్మిదిపద్యములుమాత్రమే కలవు. అం దింక నెన్నిపద్యము లుండవలెనో అప్పుడు తెలియ నశక్యమయ్యెను. లక్షణగ్రంథములందు పండితారాధ్యదేవరశివతత్త్వసారములోనివిగా నుదాహృతము లయిన పద్యములు గొన్ని యీముద్రిత గ్రంథమునఁగానరావు. ఆపద్యము లివి-

క॥ జడ లల్లి భూతి పూయని
పొడవులఁ బొడగాన మాది పురుషులలోనన్
నడుమంత్రపు సమయంబులు
జడమతు లలరించుకొనిరి చంద్రాభరణా!

క॥ ఆయెడఁ ద్రిపురాంతకదే
వా యని పిలుచుటయుఁ గటకమంతయు వినఁగాఁ
బాయక కిన్నర బ్రహ్మయ
కోయని యెలుఁ గీవె తొల్లి యురగాభరణా!

క॥ పతి! సదృశాధికతాప
త్రితయ, గుణత్రితయ, జన్మమృతి సుఖదుఃఖ
క్షతివృద్ధిబంధమోక్ష
స్తుతినిందాదులును లేవు ధూర్జటి ! నీకున్॥

క॥ అంచితమతి నెవ్వరు ని
ర్మించిరి వంచితులు సురలు కృత్యాదికళా
భ్యంచితమై తనరారు ప్ర
పంచము నీయట్ల వరద ! పరమానందా!

ఈ పద్యములఁబట్టి చూడఁగా నింక నెంతో గ్రంథము దొరకవలసియున్న ట్లేర్పడును. ఈపద్యము లిప్పుడు దొరకకున్న గ్రంథభాగములోని వగు ననఁదగును.

కన్నడ గ్రంథము

ఆంధ్రపద్యాత్మకమగు శివతత్త్వసారము విషయ మిట్లుండఁగా నాకు కన్నడమునగూడ నీకృతి గనుగొన నయ్యెను. చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో నేదోకర్ణాటకగ్రంథముతో పాటు, ఆద్యంతశూన్యమై యనామధేయమై కన్నడకందపద్యముల గ్రంథభాగ మొకటి కానవచ్చెను. కన్నడపండితు లాపద్యములఁ జదువుచుండగా వింటిని. తెలుఁగు శివతత్త్వసారపద్యములే యనిపించును. ఆనుపూర్విఁతోఁ బరిశీలించితిని. తెలుఁగుపద్యములవరుసనే కన్నడపద్యము లున్నవి. తెల్గుకృతిలో మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు తనపేర నీక్రిందిపద్యము చెప్పికొన్నాఁడు-

క॥ ఒండేమి మల్లికార్జున
పండితుఁ దననుండుకంటెఁ బ్రమథులలో నె
న్నండొకొ నీయాజ్ఞోన్నతి
నుండం గాంతు నని కోరుచుండుదు రుద్రా !

ఇట్లే పండితారాధ్యునిపేరనే కన్నడపద్యము నున్నది.

క॥ ధరయొళగె మల్లికార్జున
వరపండిత నెనిసుతి హుదటిం నిన్నాజ్ఞా
భరమె సెయల్ ప్రమథరొళా
నిరలెం్ద దీక్షిసువె నిమ్మ బయసువె నీశా !

ఈ కన్నడకృతినిగూడ పండితారాధ్యుఁడే రచించెనో, మఱి యిటీవలివా రెవ్వరైన కన్నడీకరించిరో గుర్తింపవలెను. పండితారాధ్యుఁడు కన్నడమునఁ గూడఁ బండితుఁడయినట్లు పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ గలదు. కాన యాతఁడును రచించియుండవచ్చును. ఈ కన్నడగ్రంథమున గ్రంథాదిపద్యములు 183 లోపించినవి. 184 నుండి 491 దాఁక సరిగాఁ బద్యము లున్నవి.

తర్వాత 725వ పద్యముననుండి 740వ పద్యముదాఁక గ్రంథము గలదు. ఈ పద్యసంఖ్యనుబట్టి చూడఁగా శివతత్త్వసారము వేయిపద్యముల గ్రంథమయియుండు నని తోఁచుచున్నది. సంస్కృతమున నుద్భటుఁడు 'హరలీల' యని వేయిశ్లోకముల స్తుతిగ్రంథమును రచించెనఁట! మన పండితారాధ్యుఁడుగూడ నీవిషయము చెప్పినాఁడు.

క॥ హరలీలా స్తవరచనా
స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదు దేహముతోడన్
సురుచిరవిమానమున నీ
పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ బోవఁడె రుద్రా !

మఱియు బ్రహ్మదేవకవి యని కర్ణాటకవియు, పాల్కురికి సోమనాథుఁడును నీహరలీలఁ బేర్కొనిరి. ఇది మూకపంచశతి, పాదుకాసహస్రము, లక్ష్మీ సహస్రము మొదలగు స్తుతిగ్రంథములఁ బోలినది కాఁబోలును. ఉద్భట గ్రంథచ్ఛాయను మనపండితారాధ్యుఁడు శివస్తుతి రూపముగా వేయి యాంధ్రపద్యములతో నీశివతత్త్వసారము రచించి యుండును. కన్నడ గ్రంథమును పండితారాధ్యుఁడో, మఱి యింకొకఁడో, రచించినను తొలుతటి గ్రంథము తెలుఁగు గ్రంథమే యనఁదగిన ట్లున్నది.

క॥ మానిసిపైఁ దో ల్గప్పిన
యీనెపమున నున్న రుద్రు లీశ్వరభక్తుల్
మానుసులె వారు లోకహి
తానేకాచారు లీశ్వరాజ్ఞాధారుల్ ॥ .

క॥ మానుషచర్మం పుదుగి
ర్దీ నెవదిందిప్ప రుద్ర రీశ్వరభక్తర్
మానుషరె యివరు లోకహి
తానేకాచార రీశ్వరాజ్ఞాధారర్.

క॥ స్ఫుటశివతాంత్రికుఁ డపగత
కుటిలాత్మకుఁ దుద్ధరించు గోత్రము నెల్లన్
బటుగతి "రజ్జుః కూపాత్
ఘటం యథా" యనినసూక్తి కారణ మగుటన్ ॥

క॥ స్ఫుటశివతాంత్రిక నపగత
కుటిలాత్మక నుద్ధరిపను గోత్రమ నెల్లం
పటుగతి "రజ్జుః కూపాత్
ఘటం యథా" యెంబసూక్తి తథ్యమ హుదఱిం. ॥

క॥ నిర్మలపదార్థ మగుటను
నిర్మాల్యం బనఁగ నెగడు నీనిర్మాల్యం
బర్మిలిఁ గుడుతురు భక్తులు
కర్మక్షయమగుట మోక్షకాంక్షులు రుద్రా !

క॥ నిర్మలవస్తువహుదఱిం
నిర్మాల్య మెనల్కె నెగళు నిర్మాల్యమదం
కూర్మెదు నుంబర్ భక్తరు
కర్మక్షయమహుదఱిం ముముక్షుగళభవా!

క॥ పురుషప్రతికూలత్వ
స్థిరదోషము సతికి దుర్గతిం జేయదు త
త్పురుషుఁ డభక్తుఁడ యేనిన్
బురుషుని మీఱియును శివునిఁ బూజించునెడన్.

క॥ పురుష ప్రతికూలత్వం
స్థిరదోషం సతిగె దుర్గతీయ నీయదు త
త్పురుషన భక్తినెయాగళ్
పురుషననం మీఱి శివన నోల్తై పడియో ॥

ఆంధ్రకర్ణాటపద్యములఁ బరిశీలింతుమేని యతిప్రాసములు రెండును గల తెలుఁగు రచనము తొలుతటి దగుట తెలియనగును. కర్ణాటకపద్యములకు యతినియమము తెలుఁగున కున్నట్టిది లేదు. కాని యిందు నేను జూపిన కర్ణాట పద్యములు ప్రాయికముగా నాంధ్రయతి సంగతి గలవే. యతిసంగతి గల తెలుఁగు పద్యములు ముందు రచించిన వగుటచే, నది కన్నడ పద్యములకుఁగూడఁ బరివర్తనమునఁ బొందుపడినది. ఈ యాంధ్ర కర్ణాట పద్యముల జోడించి శివతత్త్వసారమును నేను మరలఁ బ్రకటింపనున్నాఁడను.

4
వేములవాడభీమకవి

వేములవాడ భీమకవి శాపానుగ్రహశక్తిమంతుఁ డని, ఉద్దండకవి యని ప్రాచీనకవులు ప్రశంసించినారు. శ్రీనాథుఁడు 'వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్క మాటు' అన్నాడు.

క॥ భీమకవి రామలింగని
స్త్రీమన్మథుఁడై చెలంగు శ్రీనాథకవిన్
రామకవిముఖ్యులను బ్రో
ద్దామగతిన్ భక్తి మీఱఁ దలఁచి కడంకన్ ॥

అన్నాడు కూచిమంచి జగ్గన.

క॥ లేములవాడక సుఖి యై
లేమలవాడన్ జనించి లేమలవాఁ డన్
నామంబునఁ బరగిన నుత
భీమున్ గవిభీము సుకవిభీముఁ దలంతున్ ॥

అన్నాడు గోపరాజు.

ఈ భీమకవి గోదావరీమండల దాక్షారామపు లేములవాడ వాస్తవ్యుఁ డని కొందఱును, నైజాంరాష్ట్రమందలి వేములవాడ వాస్తవ్యుఁ డని కొందఱును తలఁచుచున్నారు. ఉభయవాదములకును సాధనము లున్నవి. ఈ భీమకవికూడ శ్రీనాథునివలెఁ దెలుంగాధీశునిఁ గస్తూరీఘన సారాది సుగంధవస్తువులు యాచించిన ట్లీచాటుపద్యము చెప్పుచున్నది.

మ॥ ఘనుఁడన్ వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుడన్ దివ్యవిషామృత ప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నాపేరు నెఱుంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా!

వృద్ధపారంపర్యమున నీపద్య మీవిధముగా వినికిడి కలదుగాని ప్రాత ప్రాఁతలలో 'తెలుంగాధీశ' యని కాక 'కళింగాధీశ' యని పాఠము కానవచ్చుచున్నది. మనభీమకవి కళింగాధీశుఁ డయిన యనంతవర్మ చోడగంగదేవుని దర్శించిన ట్లింకను గొన్ని చాటుపద్యములు చాటుచున్నవి గాన యీపద్యమున 'కళింగాధీశ' యను పాఠమే పరిగ్రాహ్య మనవచ్చును.

పయిపద్యమున భీమకవి 'విషామృతము' మొదలగు గ్రంథముల రచించి నట్లున్నది. కాని యాగ్రంథము లేవియు నిప్పుడు కానరాకుండుట శోచనీయము. 'విషామృత'మని జ్యోతిషగ్రంథ మొకటి కలదుగాని యది యితనిదై యుండదు. ప్రసిద్ధమైన కవిజనాశ్రయ మీభీమకవి రచించినదిగా లోకప్రతీతి. గ్రంథమున 'రేచన' రచించిన ట్లున్నది. అతఁడు కోమటియఁట. అనంతవర్మ చోడగంగదేవుని సంధివిగ్రహి 'రేచన' యొకడు కలదు. అతనిశాసనము గోదావరీమండల దాక్షారామభీమేశ్వరస్వామి యాలయములో నున్నది. మనభీమకవి యా రేచనపేర కవిజనాశ్రయము రచించియుండు నేమో! కవిజనాశ్రయ మిప్పుడు చాల అపపాఠములతో, ప్రక్షిప్తగ్రంథములతో నిండియున్నది. దానిని జాగ్రత్తగా సంస్కరించి యుద్ధరింపవలసియున్నది. చిత్రపుభీమన యనుకవి రచించినఛందస్సు 'ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు' అను పేరిది వేఱొకటి గలదు. అదియు కవిజనాశ్రయము నొకటే యని కొందఱు భ్రమపడిరి. అది యట్లు గాదు. ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు వేఱు. కవిజనాశ్రయము వేఱు. ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు చిత్రపుభీమన రచించినది. కవిజనాశ్రయచ్ఛందస్సు వేములవాడభీమకవిరచించిన దని ప్రతీతి గలది. రెండును బ్రాచీనతరచ్ఛందోగ్రంథములే! వేములవాడభీమకవిగ్రంథము లేవియు దొరకకపోయినను లక్షణగ్రంథాదులం దాతని చాటుపద్యము లుదాహృతములై చాల దొరకుచున్నవి. మఱిన్నీ ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరమున వేములవాడ భీమకవికృతి నృసింహపురాణ మనుపేరితో కొన్నిపద్యము

లుదాహృతము లయియున్నవి. సాహిణిమారన, చాళుక్యచొక్కభూపతి, సాగిపోతరాజు, (అనంతవర్మ) కళింగగంగదేవుడు, చోడగంగడు, మైలమభీమడు, నల్లసిద్ధి, లేటివరపుపోతరాజు, రణతిక్కన యనువారి మీఁద నీతఁడు చాటుపద్యములఁ జెప్పినాడు. ఇందుఁగొన్ని కల్పితము లును గావచ్చును. పైవారిలో మైలమభీమనికే ఏఱువభీమఁ డని, చిక్కభీమఁ డని నామాంతరములు. ఈతనిపై భీమకవి ప్రశస్తమయిన ప్రశంసా పద్యములు చెప్పినాడు. అవి యెల్ల చాటుపద్యమణిమంజరిలోఁ జూడనగును. మచ్చునకు రెండుపద్యములు.

కII అరినరు లేఱువభీమని
పొరువున మనలేరు చిచ్చుపొంతను వెన్నై
తెరువునఁ బెస్రరై జూదరి
సిరియై రేన్చెట్టుక్రింద జిల్లెడుచెట్టై.II

ఉII యాచక ఖేచరుండు సుగుణాంబుధి మైలమభీమఁ డీల్గినన్
జూచి వరించె రంభ, యెదఁజొచ్చెఁ దిలోత్తమ, దారి నిద్దఱన్
దోచె ఘృతాచి, ముగ్గుఱకు దొడ్డడికయ్యము పుట్టె, నంతలో
నాఁచుకుపోయె ముక్తిసతి, నవ్విరి యద్దశఁ జూచి నిర్జరుల్
నోఁచినవారి సొమ్ము లవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్II

ఈపద్యపుఁ దుదిచరణము గలపద్యము నాచనసోమనాథుని యుత్తరహరివంశమునను గలదు.

ఉII ఏఁచు నుపేంద్రునిం బదక మిమ్మని రుక్మిణి మున్ను, దేవుఁడుం
బూఁచినపూవు దప్పుటకుఁ బోకులఁబోవుచు నుందు నిమ్మెయిన్
దాఁచినసొమ్ము చేరె నిచటన్ మదిఁ గోరనిసత్యభామకున్
నోఁచినవారిసొమ్ము లవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్?

-ఉ.హ. 168, ప్రథమాశ్వాసము.

భీమకవిచాటుపద్యముల పోలికపద్యములు నాచనసామనాథుని యుత్తరహరివంశమున నింకను కలవు. భారతిలో శ్రీనేలటూరి

వెంకటరమణయ్యగారు ప్రకటించిన తాళ్లప్రొద్దుటూరిశాసనము వేములవాడ భీమకవిరచనము కావచ్చు నని నాతలంపు. ఏలనఁగా నందులో వేములవాడ భీమకవి పేరఁ బ్రసిద్ధి గన్న చాటుపద్య మిదికూడ గలదు.

ఉ॥ పన్ని తురంగమంబునకుఁ బక్కెర వెట్టినవార్త చారుచే
విన్నభయంబునం గలఁగి వేసటనాఁటనె చక్ర(?) గోట్టముల్
మన్నియపట్టణంబులును మక్కెన వేంగి కళింగ లాదిగా
నిన్నియు నొక్కపె ట్టిగసె నేఱువభీమనృపాలుధాటికిన్ ॥

మఱికొన్ని ఆ శాసనపుఁబద్యముల యనుకరణములుకూడ నాచన సోమనగ్రంథములో నున్నవి. పయి చాటుపద్యము లన్నింటిని బర్యాలోచింపఁగా భీమకవి క్రీ॥ 12వ శతాబ్ధిపూర్వార్ధమున ననఁగా నిప్పటి కెన్మిదివందల యేండ్లకు పూర్వ మున్నవాఁ డగును.

వేములవాడభీమకవి శాపానుగ్రహశక్తిమంతుఁ డనుటకుఁ దార్కాణముగాఁ బెక్కు చాటుధార లున్నవి. భీమకవి యొక్కప్పుడు గుడిమెట్ట యను గ్రామమున కరిగెనట! సాగిపోతురాజను రా జాతని గుఱ్ఱము నక్కడఁ దనసాహిణమునఁ గట్టి పెట్టించి యాతఁడు వేడినను విడిపింపఁ డయ్యెనఁట. దానిపైఁ గోపించి భీమకవి చెప్పినపద్యము.

చ॥ హయ మది సీత, పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు, ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ, సహ్యజ వారిధి, మారుఁ డంజనా
ప్రియతనయుండు, లచ్చన, విభీషణుఁ డాగుడి మెట్టఁ లంక నా
జయమును బోతరక్కసునిచావును నేడవనాఁడు చూడుఁడీ!

కోమటివారిని నిందించినట్లు భీమకవిపద్యములు కొన్ని లక్షణ గ్రంథములం దుదాహరింపఁ బడియున్నవి. కవిజనాశ్రయమును కోమటిరేచన పేర రచించిన కవియే యిట్లు కోమటివారిని గర్హించునా యని సంశయము.

చ॥ గొనకొని మర్త్యలోకమునఁ గోమటి పుట్టఁగఁ బుట్టెఁ దోన బొం
కును గపటంబు లాలనయుఁ గుచ్చితబుద్ధియు రిత్తభక్తియున్
ననువరిమాటలున్ బరధనంబును గ్రక్కున మెక్కఁ జూచుటల్
కొనుటలు నమ్ముటల్ మిగులఁగొంటుఁదనంబును మూర్ఖవాదమున్॥

ఉ॥ కోమటి కొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేద, యింటికిన్
సేమ మెఱింగి చిచ్చిడినఁ జెందద పాపము, వాని నెప్పుడే
నేమరుపాటున న్మఱియు నేమి యొనర్చిన లేద దోస మా
భీమనిలింగ మాన కవిభీమని పల్కులు నమ్మి యుండుఁడీ!

ఉ॥ వేములవాడభీమ! భళిరే! కవిశేఖరసార్వభౌమ! నీ
వేమని యాన తిచ్చితివి యిమ్ములఁ గోమటిపక్షపాతివై
కోమటి కొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లే దటంటి వా
కోమటి కొక్క టీక పది గొన్నను ధర్మము ధర్మపద్ధతిన్॥

సాహిణిమారుఁ డనుదండనాథుఁడు చాళుక్యచొక్క భూపతి నెదిరించె నట! భీమకవి యామారుని శపించి, చొక్క భూపతికే జయము చేకూర్చెనఁట.

ఉ॥ చక్కఁదనంబుదీవియగుసాహిణిమారుఁడు మారుకైవడిన్
బొక్కిపడంగలండు చలమున్ బలమున్ గలయాచళుక్యపుం
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రుఁడయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁ జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీఁదికి వచ్చిన రిత్తవోవునే!

కళింగగంగు నాస్థానమునకు భీమకవి యరుగఁగా నాతఁ డనాదరమున నిది సమయము కాదు పొమ్మనె నఁట! దానిపై భీమన కోపించి శాప మి ట్లొసగెను.

ఉ॥ వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడి దీఱిన రమ్ము పొ మ్మనెన్
మోమును జూడ దోస మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జామున కర్థమం దతనిసంపద శత్రులపాలు గావుతన్॥

శాపము ఫలించెను. రాజకళింగగంగు గర్భదరిద్రుఁడై పరుల కెఱుకపడకుండఁ బ్రచ్ఛన్నవేషము దాల్చి తిరిపమెత్తుచుం బొట్ట గడపుకొనుచుండెను. భీమకవి యొకనాఁడు రాత్రి పల్లకి నెక్కి దివటీలతో నెక్కడకో పోవుచుండఁగా నాతఁడు త్రోవనేఁగుచుఁ జీకటిలో నొకగోతఁ గూలి 'అయ్యో! కాలిదివటీయైన లేదయ్యెఁ గదా!' యనుకొని చింతిల్లె నఁట! అది భీమకవి విని నీ వెవ్వండ వని యడుగ 'భీమకవిగారిచే జోగి చేయఁబడిన వాఁడ' ననెనఁట! భీమకవి 'రాజకళింగగంగవా' యనఁగా నాతఁడు కేల్మోడ్చి 'రక్షింపుఁ'డనె నఁట! అంతట

ఉ॥ వేయుగజంబు లుండఁ బదివేలుతురంగము లుండ నాజిలో
రాయలఁ గెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టము గట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజభయంకరమూర్తిఁ జూడఁగాఁ
బోయెను మీనమాసమునఁ బున్నమ వోయినషష్ఠినాటికిన్ ॥

అని యాశీర్వదించి, తిరిగి లబ్ధరాజ్యునిఁ జేసెనఁట.

ఒక బ్రాహ్మణుని దొడ్డిలోని పేరాముదపాకులు భీమకవితాలూకు నొక రొకఁడు మందు కని కోసికొనఁ బోగా నాయింటిబ్రాహ్మణుఁ డానొకరును బారతో గొట్టెనఁట! ఆ బ్రాహ్మణుఁ దడఁగారునట్లు భీమకవి శపించెను.

క॥ కూ రదుగము కా యడుగము
నారయఁగా నుల్లి బచ్చ లల్ల మడుగ మా
పేరాముదపా కడిగినఁ
బారమ్మున నేసె నట్టె బాపఁడు ద్రెళ్ళున్.

అనుగ్రహించి భీమకవి జన్నమాంబ యనునామెకు గండ మాలావ్యాధిని పద్యరచనచేఁ గుదిర్చెనఁట.

క॥ ఘనరోగంబులబలమా?
కనుఁగొనఁగా జన్నమాంబకర్మపుఫలమా?
నినుఁ బ్రార్థించెద వినుమా
మునుకొని యోగండమాల! మునుగకుఁ జనుమా!

కొన్నాళ్ల కామెమీఁద మరలఁ గోపించి శపించి, మరల నావ్యాధి నామెకే వచ్చునట్లు చేసెనఁట.

భీమకవి తనశాపానుగ్రహశక్తిమత్త్వమును బ్రశంసించుకొన్నపద్య మిది.

సీ॥ గడియలోపలఁ దాడి కదఁగి ముత్తునియగాఁ
దిట్టిన మేధావి భట్టుకంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మదండిముం డ్లన్నియు
దుల్లఁ దిట్టినకవి మల్లుకంటె
మూఁడుగడెలకుఁ దా మొనసి యత్తినగండి
పగులఁ దిట్టినకవిభానుకంటె
అఱజాములోపలఁ జెఱువునీ ళ్ళింకంగఁ
దిట్టినబడబాగ్ని భట్టుకంటె

గీ॥ ఉగ్రకోపి నేను నోపుదు శపియింపఁ
గ్రమ్మఱింప శక్తి గలదు నాకు
వట్టిమ్రానఁ జిగురు పుట్టింప గిట్టింప
బిరుదు వేములాడ భీమకవిని.

ఉ॥ రాముసమోఘబాణమును రాజశిఖామణికంటిమంటయున్
భీముగదావిజృంభణ ముపేంద్రునివజ్రముఁ జక్రిచక్రమున్
దామరచూలివ్రాఁతయును దారకవిద్విషఘోరశక్తియున్
లేములవాడ భీమకవి లేశము తిట్టిన రిత్తవోవునే ॥

* * *

5
ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు

"దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" నాఁ బరఁగిన మన యాంధ్రభాషయందు నన్నయభట్టారకుఁ డాదిగాఁ గల తొల్లింటికవు లెల్లరును జంపూప్రబంధములను, మిక్కిలి తక్కువగా నిర్వచన పద్యకావ్యములను మాత్రమే రచించిన ట్లెలుకపడుచున్నది గాని శుద్ధవచనకావ్యములను, మఱియు దృశ్యకావ్యములను రచించినట్లు కన్పట్టదు. ఆద్యప్రకృతి యగుగీర్వాణభాషయందు, సుబంధుని వాసవదత్తయు, బాణునికాదంబరీ హర్షచరిత్రములును, దండి దశకుమారచరిత్రమును మొదలుగాఁ గొన్ని ప్రౌఢతమము లగుగద్యకావ్యములు గలవు. కాళిదాస భవభూతి ప్రముఖుల రసోత్తరము లగుదృశ్యకావ్యములును గలవు. మన యాంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయమునుబట్టి పుట్టి పెరుగుటయుఁ, దొలుదొలుతఁ బ్రాయికముగా నాంధ్రకావ్యకర్తలు సంస్కృతగ్రంథములనే యనువదించుచు వచ్చుటయు, విస్పష్టమ కదా. పురాణాదులతోఁ బాటు మున్నే కొన్ని గద్య కావ్యములును, దృశ్యకావ్యములును, సంస్కృతము నుండి మనవారిచేఁ దెనుఁగున ననువదింపఁబడెనుగాని యా యనువాదములును జంపూరూపములే యయ్యెను. వచనకవిత్వ మొక కవిత్వ మనిపించుకొన దని తలఁచి, నన్నయ భట్టారకాదులు రచింపమాని రని కొంద ఱనియెదరుగాని యది సమంజసమయినట్టు కన్పట్టదు. సంస్కృతమున వాసవదత్తాకాదంబర్యాదులకున్న గౌరవ మసామాన్యమైనది గదా! కవిత్వమునకు ఛందఃపరిశ్రమమే ముఖ్యమనుట కెవ్వ రంగీకరించెదరు? పద్యకవిత్వముకంటె గద్యకవిత్వమే కవియొక్క సంపూర్ణశక్తి నపేక్షించు నని సంస్కృతభాషయందు "గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి" యనునానుడి

కలదు. నన్నయాదులు వచనకావ్యరచన మీకారణముచేతనే మాని రన్నచో దృశ్యకావ్యములు రచింపమికి వేఱొకకారణము వెదకవలసియుండును. వారు వీనిని రచింపమికిఁ గారణ మిదియని నిరూపింపవలనుపడదు.

పదపడి యిటీవల పదునాఱవశతాబ్దితుదనుండియు వచన కావ్యములును యక్షగానము లనునొకవిధ మగురూపకవికారములును రచింపఁబడుచు వచ్చినవి. యక్షగానము లంతకుఁబూర్వము సయిత ముండిన నుండియుండును గాని వచనకావ్యములు లే వనవచ్చును. ఆంధ్రభోజుఁ డనఁబడు కృష్ణదేవరాయల నాఁటనుండియుఁ జోళపాండ్యాది రాజ్యములందుఁ దెలుఁగు రాజభాషగా వ్యవహరింపఁబడుచువచ్చెను. ఆరాజ్యములను విజయనగరరాజసంబంధులు పరిపాలించుచువచ్చిరి. పదునాఱవశతాబ్దినుండి యాంధ్రదేశమున రచింపఁబడిన వానికంటె నక్కడ రచింపబడిన తెనుఁగుఁగబ్బములు మెండు. మఱియు నవి రసోత్తరములు అయి యున్నవి. విజయవిలాసాదిప్రబంధము లయ్యెడ నప్పు డుప్పతిల్లినవే. నాఁ డక్కడ రచింపఁబడిన కబ్బము లింకను మనకుఁ గొన్ని చేకుఱలేదు. మన యాంధ్రభాషావధూటి శుద్ధద్రావిడదేశమున సయితముఁ దన నుడికారపుఁ బొంకమున సంపూర్ణాదరము వడిసి పోషింపఁబడినదిగదా! తొలుదొలుత యాంధ్రవచన కావ్యరచన దక్షిణ దేశముననే యారంభింపఁ బడినది. దక్షిణదేశమందు రచింపఁబడిన యీ వచనకావ్యములఁగూర్చి ప్రశంసింపఁ బోవునప్పుడు ముందు నన్నయభట్టారకాదులు తమగ్రంథములం దందందుఁ బొందుపఱుచుచు వచ్చిన వచనములఁగూర్చియుఁ గొంతచర్చించుట యావశ్యకము కాకపోదు. నన్నయభట్టారకునికవనమునం దెడనెడఁ గల్గుగద్యములు మన యచ్చుకూర్పునఁ బదిపదునైదు బంతులకంటె హెచ్చుగాక ముచ్చట లిచ్చుచుండును. తొంటికవుల రచనలలో నన్నయభట్టారకుని గద్యములే

పద్యములట్లు ధారాచమత్కృతి గల్గి చదువ నింపై యుండునుతిక్కనామాత్యుని గద్యములు మిక్కిలి మెలపు మీఱినతెలుఁగుఁ బలుకుబళ్లతో నించుక జిలుగులై బిగువు గల్గి రసమొల్కు చుండును. ఈతని కృతులందు గద్యములు నన్నయార్యుని కృతులందువలెఁగాక, కొండొకమెండై నిడుదలునై పొడకట్టుచున్నవి. ఎఱ్ఱనార్యుని కృతులందలి గద్యము లొక్కొకయెడఁ బ్రౌఢ మగుసంస్కృత రచనమును, గొండొక యెడనినుపారు తెలుఁగుఁగూర్పును గల్గి నిబిడములై ప్రాయికముగా వర్ణనాంశము గల్గియుండును. ఈ ముప్వురగద్యములును ననుప్రాసప్రయాసరహితములై యెల్లవిధముల మేల్మికూర్పు గల్గియున్నవి. కవిత్రయమునకుఁ దర్వాతివారు రచించిన గ్రంథములందు గద్యములు మిక్కిలి మాఱుపాటును జెందినవి. నాచన సోమనాథునిగద్యము చదువువారికి గుండియ తల్లడమును గల్గించుచుఁ గొండవీటిచేఁత్రాళ్లవలె బొడుగువాఱి దేసితెలుఁగుఁబల్కులతో నిండారి యనుప్రాసవిన్యాసములచే నతికఠినములై యుండును. ఈతని గ్రంథమున వచనము లచ్చునఁ బోసి ముద్రకొట్టఁబడినట్లు నెలకొని యున్నవి. యుద్ధాదికమును వర్ణించుపట్టులం దీతఁ డిట్టి వచనములఁ బెట్టుచుండును. కథాంశమును జెప్పునప్పు డీతని కృతియందు గద్యములే యంతగాఁ గాన్పింపవు. శ్రీనాథుఁడు సంస్కృత ప్రాయముగా నుద్ధతశైలితో నతిప్రౌఢమగువచనముల రచించెను. ఒక్కొకయెడ నీతనిగద్యములు నన్నయార్యునిగద్యములతోసయితము సాటివచ్చుచుండును. తెలుఁగుఁ గూర్పులగూడఁ గొండొక కలయఁ గూర్చినను బోతనామాత్యుఁడు వచనములను గడునిడుదలుగను గఠినములుగను నెలకొల్పెను. పెద్దనాదుల కృతులందు వచనములు మిక్కిలి తక్కువ ఉన్నను వర్ణనాత్మకములై యతిప్రౌఢములై యుండును. పెద్దనాదులకుఁ దర్వాతికవులు కొందఱు పద్యములందు వలయు గణయతి ప్రాసనిర్బంధము లేమిచేఁ

దమకుఁ గల్గెడు సౌకర్యమును వీడనాడి యిబ్బడిగా నిర్బంధములను దెచ్చిపెట్టుకొని, తమగ్రంథములందు బహుక్లిష్టముగను, అనుప్రాసనిరంతర ముగను, దురవబోధముగను వచనములఁ గూర్చుచు వచ్చిరి. ఇట్టి వచనము లను బ్రాయికముగాఁ దద్గ్రంథములఁ బఠించువారు వదలి వేయుచుందురు.

నన్నయభట్టారకాదులు పద్యములం దింపుగాఁ గూర్పవలను పడనివంశక్రమాదివృత్తాంతమును దెలుపవలసినపుడును, మిక్కిలి విరివిగా నున్నకథ నల్లంతతో సంగ్రహింపవలసినపుడును, బఠించువారికి నిరంతరపద్య సంఘటనమువలనఁ గల్గు విసువు నడయింపవలసినపుడును, నెడనెడ సంస్కృతగ్రంథమును మీఱక హృద్యము లగుగద్యములఁ గల్పించిరి. నాచనసోమనాథుఁ డుత్తరహరివంశమును దెల్గించె నన్నపేరేగాని యందుండి తనయిచ్చకు వచ్చిన మూఁడునాల్గుకథలఁ గైకొని విచ్చలవిడిగాఁ గ్రంథము రచించినవాఁ డగుటచేఁ బద్యములందును గద్యములందును గూడఁ దనగడుసరితనమును విశృంఖలముగఁ జూపుకొనఁ గల్గెను. పోతనామాత్యునకు భాగవతమందలి యాధ్యాత్మికవిషయములు కొన్ని పద్యములందుఁ గూర్పఁ గుదురని వగుటచే గొప్ప గొప్ప గద్యములఁ జెప్పక తప్పదయ్యె. ఆధ్యాత్మికవిషయములఁ దెల్పునపుడే కాక మఱికొన్ని యెడలనుగూడ నీతఁడు పెక్కువగా వర్ణనలఁ బెట్టుకొని, కఠినము లగుగద్యములను గూర్చెను. తర్వాతఁ బెద్దనాదులు తాము విశృంఖలముగాఁ గల్పింప దొరకొన్నమనుచరిత్రాదిప్రబంధములందుఁ జంద్రికాదులను వర్ణింప మొదలిడి యనల్పము లగుకల్పనలఁ గల్పించుకొని, యవి పద్యములం దిముడ్పఁ గుదురకపోఁగా శబ్దాడంబరమం దాదరము మెండుకొనుకతన నంతంతలేసి ప్రౌఢగద్యములఁ గూర్చిరి. అప్పటి నుండియుఁ బ్రబంధ మనుచుఁ గూర్ప మొదలిడిన తర్వాత నట్టిగద్యములఁ గూర్చుట కవులకుఁ దప్పని పనివలె నయ్యెను. మన తెల్గుదేశమున

శుద్ధవచనకావ్యము లుప్పతిల్లమియకాక చంపూప్రబంధములందలి గద్యములస్థితియు నీవిధమున నుండుకాలమున దక్షిణదేశమునం దాంధ్రవచనకావ్యరచన మారంభింపఁబడినది. అప్పు డక్కడ రచింపఁ బడిన గద్యకావ్యములందుఁ గేవలకల్పితములు లేవు. అన్నియును బురాణములును దదుపాఖ్యానములునుగనే కన్పట్టుచున్నవి. నన్నయాదులచే రచింపఁబడిన భారతాదిప్రబంధములు ప్రౌఢతమము లగుకతనఁ దదర్థగ్రహణము సామాన్యజనసులభము గాకపోవుటయే యక్కడ తొలుత నీ వచనకావ్యరచనోపక్రమమునకుఁ గారణమయినట్టు చూపట్టుచున్నది. తఱచుగా నీ కావ్యములందు వాక్యములు క్లిష్టాన్వయములై యంతును బొంతును లేక యుండును. వీనియందు గిరిసరిదాదివర్ణన మంతగాఁ గన్పట్టదు. సంస్కృతమూలమునఁ గలప్రధానకథ ననుసరించి పరిమితము లగు వర్ణనలతో నీవచనరచన కావింపఁబడినది. ప్రౌఢదీర్ఘసమాసములును, ననుప్రాసప్రయాసములును వీనియందుఁ గానరావు.

సంహితైకపదే నిత్యా, నిత్యా ధాతూపసర్గయోః
నిత్యా సమాసే, వాక్యేతు సా వివక్షా మపేక్షతే.

సంస్కృతభాషయం దీకారిక వాక్యమునసయితము సంహిత వివక్షాయత్త మని తెలుపుచున్నది. కాని యీపద్ధతి తెలుఁగు భాషయందుఁ దొల్లింటికవు లవలంబించినవారు కారు. గద్యమున నేకవాక్యమందు సంహితను దప్పకపాటించుటయేకాక, రెండువాక్యములు కలయునప్పుడు సయితము విడువరైరి. ఈ కారణముచేఁ బ్రాచీనాంధ్రగ్రంథములం దెక్కడను సంధి విడువఁబడిన గద్యము కాన్పింపదు. ఈ దక్షిణదేశపుటాంధ్ర వచనకావ్యములందుఁ గొన్నింట నట్లుకాక, యుచ్చారణసౌలభ్యముకొఱకై క్వాచిత్కముగాఁ బయికారిక ప్రకారము సంహిత యవివక్షితమై సంధి విడనాడఁబడియున్నది.

కొందఱు లోకవ్యవహారానుగుణముగా నాబాలసుగ్రహమగు తెలుఁగున వచనము రచింపవలయు ననునభినివేశముతోఁ గావలయు శబ్దలక్షణాదికమును సైత మంతగాఁ బాటింపరైరి. ఎంతయేని సలక్షణమును బ్రౌఢమును నగుపద్యకవిత్వమున నాఱితేరిన పుష్పగిరి తిమ్మన్న రచించినవచనమును గొండొకపట్టులందు వ్యాకరణమును నిరాకరించు చున్నది. ఇప్పటికి నాకుఁ జేకుఱిన వచనగ్రంథములలోఁ దొల్తటిది-

వచనభారతము

ఈ గ్రంథమునుగూర్చి తెలిసికొనవలసినయంశ మెక్కువ కలదు గావున మునుమున్న యిందలి యాశ్వాసాంతగద్యముఁ జదువుదము.

"ఇది శ్రీరామచంద్రచరణారవిందసేవాభినందనపవననందన వరప్రసాదాసాదిత గీర్వాణాంధ్ర కర్ణాటకాది నానాభాషా కావ్యరచనాచతుర, శ్రీమన్మహారాజాధి రాజరాజపరమేశ్వర రాజమార్తాండ ప్రౌఢప్రతాపాప్రతిమ వీరనరపతిబిరుద తెంబరగండబిరుదాంకిత శంఖచక్రమకరమత్స్య హనూమద్గరుడ గండభేరుండ సింహశరభసాల్వాది నానావిధదేహార్హ ధ్వజాంకిత య: ౘవవంశతిలక, అంగ వంగ కళింగ కాశ్మీరలాటాంధ్ర ద్రవిడ ద్రావిడాది నానాదేశాధీశ్వర కిరీటకోట సంఘట్టనత్రస్తనిస్తులఌ రత్న పరాగపరాగితనిజభవనద్వారాసక్తానేకజనపాలఫాలతలఘటితాంజలి పుంజ రంజితారవిందక (ప) రాయమాణ సభాస్థానస్థ సింహాసనాధిరూఢ నానావిద్వదభీష్ట వరప్రసాద దేవరాజచిక్కదేవరాజకరుణా ప్రాప్త కర్ణాట రాజ్యలక్ష్మీ నృత్యరంగాయమాణ శ్రీరంగపట్టణపరిపాలనాథాదృత 'సైన్యాధిపత్య నిర్వాహక' మహారాష్ట్రమదేభపంచానన, కేళాదివంశాటవీ దావదహన, మధురానాథమదవిమర్దన, జయాఘూటశిరః కందుకక్రీడన, యస మంతరాయ నాసికాకృంతన, నింమోజిసమూలోన్మూలన, దాదోజిప్రాణ హరణ, దండధర ప్రతాప శిలవిరల ఫాలేరాయ ఫాలాక్షరవిదలన,

నానావిధానేకాంతర్బాహ్యాదిశాత్రవ మేఘౌఘ ఝంఝానిల, పరరాజగర్వాంధ కారవిదళనదినరాజదళవాయి 'దొడ్డరాజతనూజ' యాచకసురభూజ భుజబలాటోప పరాజితారిరాజన్య సమర్పితానేక రత్నరాశియుత ధనకనక వస్తువాహనాదిసువస్తువిస్తారిత సంతోషితాఖిల భూసురాశీర్వాదానువర్ధిత పుత్రపౌత్రాది వంశాభివృద్ధి విరాజమాన, 'కళవేకుల వంశాంబుధి రాకానిశాకర' ఆశ్వలాయనసూత్ర, పరమపవిత్ర భారద్వాజగోత్ర ప్రదీపకాసేతుశీతాచలమధ్యవర్తికాశీప్రభృతిపుణ్యక్షేత్ర నిత్యాన్నదానాద్యనేక ధర్మశాస్త్రోక్తదానదీక్షావిచక్షణ, క్షాత్రాధీశ్వర కార్యఖడ్గప్రవీణ అనవధికా గ్రహారగృహారామక్షేత్రాదిసంతోషితాఖిలకవిరాజ, శ్రీవీరరాజ ప్రణీతం బైనమహాభారత వచనకావ్యమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము."

ఈ చదువఁబడిన గద్యమువలన నీగ్రంథమును రచించిన యాతఁడు మైసూరుప్రభు వగుచిక్క దేవరాయలయొద్ద దళవాయి యయిన దొడ్డరాజు కుమారుఁడగువీరరా జని తెలియుచున్నది. మైసూరుప్రభువులలోఁ జిక్కదేవరాయలు మిక్కిలిప్రఖ్యాతుఁడు. ఈతనిఁగూర్చి సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటభాషలలోఁ గొన్నిగ్రంథములు రచింపఁబడెను. తెలుఁగునఁ జిక్కదేవరాయవిలాసమును నింక ననేకచాటుపద్యములును గలవు. ఈతఁడు 1650 తర్వాత 1700 లోఁగా రాజ్యమేలెను. ఇంచుమించుగా మనగ్రంథకర్తయు నాకాలముననే యుండును. ఈకవి తాను ఆశ్వలాయన సూత్రమును భారద్వాజగోత్రమును గల క్షత్రియుఁ డయినట్లు చెప్పుకొనెను. ఈతని దాతృత్వాదికమును, ఈతని జనకునిప్రతాపాదికమును గద్యమువలనఁ దెలిసికొననగును. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నప్పకవీయమునకు రూపాంతరమై వీరభూపాలీయ మనునొక లక్షణగ్రంథము గలదు. కూర్చినగ్రంథకర్తపే రందుఁ దెలియుట లేదుగాని యసమగ్రమై యాదిపర్వముమాత్రమే చూపట్టుచున్నది. ఇయ్యది శ్రీకృష్ణాంకితముగాఁ దేనియ తేటవోలె సారస్యము గల తెలుఁగు వచనమున

రచింపఁబడినది. నన్నయాదుల భారతమున కిది దండాన్వయము గాదు. సంస్కృతభారతపు మక్కికి మక్కి గాదు. కథాంశమును జక్కగాఁ దేటపఱుచు స్వంతంత్రరచనము. ఈకవి తనగ్రంథ ముద్ధతశైలి నుండవలయు నని యపేక్షింపక, సర్వసామాన్యముగా నర్థమగున ట్లుండవలయు నని తలంచి, తలంచినట్లే నిర్వర్తించెను. ఈ గ్రంథమున నెక్కడను బిగువుదక్కి నీరసముగా నుండుకూర్పు కాన్పింపదు. కొంతవచనభాగమును మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

"కుమారకా! యేను జాత్యంధుండ నయినను బాండు భూపాలుండు నన్ను మిగులం బూజించె. అది యె ట్లంటేని, లోచనంబులు లేమింజేసి పరదళంబుల మొగ్గరంబులు పన్ని యగ్గలిక మెఱయ గెలువంజాల, స్వరాష్ట్ర పరిపాలనంబున కసమర్థుండ. సాంగంబులుగ వేదంబులను రాజనీతిశాస్త్రంబులు నధికరించితి. ఎంత యధికరించిన నేమి ప్రయోజనంబు? క్షత్రియుండగువాఁడు ధర్మమార్గంబుదప్పక సమరంబు గావించి హతుం డయ్యెనేని స్వర్గంబున కరుగు. జయించినఁ గీర్తియును భూమియుం బడయుగావున నాయుధోపజీవుల కాయోధనం బవశ్యకర్తవ్యంబు అట్లు గెలిచి, పుత్త్రులయెడ నైశ్వర్యంబు నిలిపి, వనవాసంబున కరుగఁగలయు నిట్టి కర్మంబున కే నసమర్థుండ నయినను బాండునృపాలుండు నన్ను రాజ్యంబున నిలిపి, తాను దిగ్విజయంబుసేసి, సకలధనంబులు నా యధీనంబులు గావించె. అతండు నన్ను రాజ్యంబున నిలుపుటకు ధర్మంబు కారణం బగుంగాని వేఱొండు నిమిత్తంబు లేదు. క్షత్రియులకుఁ బుత్త్రు లెంద ఱున్నను, దేజోఽధికుండ జ్యేష్ఠుం డగుంగాని వయోఽధికుండు జ్యేష్ఠుండు కానేరండు. అట్లు గావునఁ దేజోఽధికుం డగుపాండు నృపాలుండు వయఃక్రమంబునఁ గనిష్ఠుండయ్యు జ్యేష్ఠుం డనంబడు, నతనికుమారులు వేదశాస్త్రంబులు చదివి, సకలార్థంబులుఁ దెలిసి, గుణంబులం బ్రసిద్ధులగుచు నస్త్రాభ్యాసంబు సేసి, లోకద్వయంబునం

బూజ్యలగుచు, జనులు తమయెడ ననురాగంబు సేయ మెలఁగుచున్నవారు. ధర్మపౌరుష ప్రభావంబుల వార లధికులై యున్నయెడ వారల నెట్లు నగరంబు వెలువరింపించి వారణావతంబునకుం బనుపువాఁడ, నట్లు పనిచినను లోకంబునం గలజనులు నిందింపకుందురె?"

(ఆదిపర్వము-నూటముప్పది తొమ్మిదవ యధ్యాయము.)

ఈ వచనము సంస్కృతభారతమునఁ గల్గు విషయము లన్నియును గల్గి, యాంధ్రభారతముకంటె మిక్కిలి విపులముగా నున్నది. ఈచదువఁబడిన భాగము నన్నయార్యుని రచనమున నత్యల్పమగునట్లు సంకుచింపఁబడినది. విస్తరభీతిచే దానినిగూడ నిం దుదాహరింప మానితిని. సంస్కృత భారతప్రకార మధ్యాయవిభాగముతో నీయాదిపర్వము మూఁడాశ్వాసములుగా విభజింపఁబడినది. ఆశ్వాసాద్యంతములందుఁ బద్యములు కలవు.

ఈ గ్రంథమునందుఁ గొంత ప్రాచీనప్రయోగసరళి కన్పట్టుచున్నది. (1) అమ్మహాసంగ్రామంబునకుం గూడిన పదునెనిమిది యక్షౌహిణుల రాజులును కాలవశంబునం జని రందులకు సుయోధనుండు హేతువై నిల్చుటంజేసి యజ్ఞానంబునం దన కేమియుఁ దోఁచదయ్యె నెంత తెలిసెద నన్నం దెలివి సెందఁజాలక యున్నవాడ. (2) సూతనందనా! యింతకార్యంబు నడచిన పిమ్మటఁ దాను బ్రతికియుండుటకు ఫలంబు లేశంబునుం గాన (ధృతరాష్ట్రునిపల్కులు) (3) ఓ దుందుభంబ! తొల్లి యొక దుష్టభుజంగంబు తనకుఁ బ్రాణపదం బయినప్రమద్వరకుఁ గీ డాచరించె (రురునిపల్కు)

ఇట్టి వాక్యములందు 'నేను' శబ్దము ప్రయోగింపఁబడు పట్టులందుఁ 'దాను' శబ్దము ప్రయోగింపఁబడినది. పూర్వకవుల రచనలం దిట్టి ప్రయోగములు కలవు.

(1) ఈ ప్రబంధముం-దన కిపు డంకితంబుఁ బ్రమదంబునఁ జేయుము. (ప్రౌఢకవిమల్లన)

(2) అత్యుగ్రబాణశక్తిఁ దన్ను ఁబంపు దేవ (మన్మథుని పల్కు)
(నన్నిచోడదేవుఁడు)

ఇట్లు కొంతప్రాచీనప్రయోగసరణి కలదు.

మఱియు

(1) శంతనునరపాలుఁ డేకాంతంబున నేకాంతం గనుఁగొని మరులుకొనియె యథార్థంబునఁబలుకరింపు మన సూతుం డిటులను.

(2) నే నిక్కన్నియకు జనకుండ నగుటం జేసి పలుకరించెద నాకర్ణింపుము-ఇట్లు పెక్కువాక్యములందు 'పలుకు' ధాతువు ప్రయోగింపఁ బడునెడ 'బలుకరించు' ధాతువు ప్రయోగింపఁ బడినది. ప్రాచీనగ్రంథములఁ దిట్టి ప్రయోగములు కలవో యని సందియ మగుచున్నది. ప్రయోగ వైచిత్ర్యము లిట్టివి కొన్ని గలవు.

మఱియు నిందుఁ దత్సమక్రియలకు శత్రర్థమున నింపు గాగమము తఱచుగాఁ గావింపఁబడినది. దక్షిణదేశపుఁ బ్రబంధములం దెల్ల నిట్టి ప్రయోగములు కుప్పతెప్పలుగాఁ గలవు. ఆంధ్రదేశమందు రచింపఁబడిన వసుచరిత్రాది ప్రబంధములందును గలవు. పెద్దనామాత్యుఁడ కూడ 'ఇంపు మీఱంగ ధాత్రి పాలింపుచుండ' అని ప్రయోగించెను. ఇది ప్రాచీన కవిసమ్మతము కాదు.

అమహదర్థక మగుతచ్ఛబ్దమునకు 'వాటిని' మొదలగు రూపములు గూడ వాడఁబడినవి. అయ్యవి యసాధువులు. ఇంక నెందేనిఁ జిన్ని చిన్ని దోషము లిట్టివి మఱికొన్నియు నుండిన నుండఁబోలును. బహుస్థలములందుఁ జూపట్టు చుండుటచేఁ బైప్రయోగములు గ్రంథకర్తృ కృతములే యని చెప్పవలసియున్నది. ప్రాయికముగాఁ దాళపత్ర సంపుటములు లేఖకదోషభూయిష్ఠములై యుండును. అట్టి దోషములను గూడఁ దద్గ్రంథకర్తలకుఁ దగిలింపరాదు.

ఈ వచనభారతము నీవీరరాజును మఱికొందఱును గలసి పూరించిన ట్లున్నది. తంజాపురపు సరస్వతీభాండాగారమున వచనాత్మకము లగుశాంత్యానుశాసనికపర్వములు క్రమముగా నారాయణ తుపాకుల యనంతభూపాలక కర్తృకము లయినవి కలవు. ఇక్కడి యీయాదిపర్వము నందుఁగూడ వీరరాజు నాశ్వాసాంతగద్యమునం దొక్కచో నడుమఁ దుపాకులయనంతభూపాలకుగద్యమును వ్రాయబడియున్నది. ఈ తుపాకులయనంతభూపాలకుఁడు మధురరాజులయొద్ద దళవాయి యని తెలియుచున్నది. ఈతఁడును వీరరాజుసమకాలపువాఁడే కాఁదగును. అనంతభూపాలకకర్తృకము లయిన వచనకావ్యములు మఱికొన్ని గలవు. అందు విష్ణుపురాణము, భగవద్గీత యనుగ్రంథములు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునం దున్నవి. విష్ణుపురాణ మాఱాశ్వాసముల గ్రంథముగా రచింపఁబడినది. వెన్నెలకంటి సూరనార్యుని విష్ణుపురాణముకంటె నియ్యది కడువిపులమై సంస్కృతమూలము ననుసరించుచున్నది. ఈ కృతియును శ్రీకృష్ణునకే సమర్పింపఁబడెను. ఈ విష్ణుపురాణవచనము ధారాళ మగురచన గల్గి యించుక ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁగ నున్నది. వచనభారత మందువలెఁ గాక యిందు సంస్కృతసమాసములు కొండొక మెండుగాఁ జూపట్టుచున్నవి.

ఇంచుక మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

"అంత శ్రీకృష్ణుండు విమలతరచంద్రికాసాంద్రంబును, హృద యానందకరంబునై, వికసితనీలోత్పలకుముదసౌరభంబులచే దిగంతంబులఁ బరిమళింపఁ జేయునట్టి శరత్కాలంబున నుత్ఫుల్లకుసుమవాసనాసక్తంబులై ఝుంకారం బొనర్చునట్టి తుమ్మెదలమొత్తంబుచే నలంకృతంబును విహారయోగ్యంబును నగుబృందావనంబుం గనుంగొని, యచ్చట గోపవనితానికరంబులతోడఁ గూడి రమియించి, వారల మనోరథంబులు

నెలవేర్పందలంచి, యొక్కనాఁటి రాత్రియందు నొక్కరుఁడ, నవరత్నఖచిత దివ్యాభరణభూషితుండును, దివ్యచందనచర్చితగాత్రుండును. మనోజ్ఞ కుసుమమాలికాధరుండును నై వనంబునకుం జని, జగన్మోహనయును, నవ్యక్తమధురంబును, నమృతోపమానంబును మాత్రాలయసమన్వితయును నగువేణుగానం బొనర్చుటయు, సర్వభూతమనోహరం బయినయమ్మురళీ నాదం బాలకించి గోపాంగనలు మదనబాణవిదళితహృదయలై యవ్వసుదేవ నందను సమీపంబున కరుదెంచిరి. అం దొక్కసుందరి నిజగృహంబునంద యుండి శ్రీకృష్ణుని వేణునాదంబున కనురూపమును, నవ్యక్తమధురంబు నుగా మెల్ల మెల్లన గానంబు గావించె."

(అయిదవయాశ్వాసము 13వ అధ్యాయము)

ఈతని గద్య మిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీనందనందనచరణారవిందమత్తమధుకరాయమాణచిత్త చతుర్విధకవితాసామ్రాజ్యభోజ చంద్రగిరికృష్ణభూపాలకతనూజ భాగమాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫల తుపాకుల యనంతభూపాలక ప్రణీతం బైనవిష్ణుపురాణం బునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము"

వచనభారతకర్త యయినవీరరాజు కుమారుఁ డగునంజరాజుచే సయితము పెక్కులు వచనకావ్యములు రచింపఁబడెను. నంజరాజు మైసూరురాజునొద్ద మంత్రియై మిక్కిలి యెన్నిక కెక్కినవాఁడు. ఈతని నుద్దేశించి సంస్కృతమున నభినవకాళిదాసబిరుదాంకుఁ డగునృసింహకవిచే నంజరాజయశోభూషణ మనుపేరఁ బ్రతాపరుద్రీయమునకుఁ బ్రతిబింబముగా నొకయలంకారశాస్త్రగ్రంథము రచియింపఁబడెను. తద్గ్రంథకర్త గ్రంథావ సానమున నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆలూరితిర్మలకవే రభినవభవభూతినామబిరుదస్య
సుహృదా నృసింహకవినా కృతి రకృత నవీనకాళిదాసేన.

ఈ యభినవకాళిదాసు దైనందినప్రబంధనిర్మాణసాహసికుఁడఁట! నంజరాజయశోభూషణము ప్రౌఢరచన గల గ్రంథము. నంజరాజుచే రచింపఁబడిన వచనకావ్యములందు హాలాస్యమాహాత్మ్యము, విష్ణుభక్త విలాసము, హరభక్తవిలాసము, కాశీమహిమార్థదర్పణము ననునవి నాకుఁ జేకుఱినవి. హాలాస్యమాహాత్మ్యమున నీనంజరాజు తనతండ్రిని

ఉ॥ *ఆదళవాయి దొడ్డవసుధాధిపమౌళికిఁ గల్గె సజ్జనా*
హ్లాదకరుండు షోడశమహాద్భుతదానధురంధరుండు తే
జోదిననాథుఁ డంచితయశోధవళీకృతసర్వదిక్తటుం
డాదినృపాలసన్నిభుఁ డుదారుఁడు వీరనరేంద్రుఁ డున్నతిన్ ॥

అని వర్ణించెను. ఈతనికబ్బములలో హాలాస్యమాహాత్మ్యము స్కాందపురాణ మందలి దక్షిణమధురాపురీమహిమమును దెలుపు హాలాస్యఖండమునకు సరిగాఁదెలుఁగున రచియింపఁబడినడెబ్బదిరెండధ్యాయముల వచన కావ్యము. నంజరాజకవి వచనరచన మించుక ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁ గనే యున్నను వచనభారతశైలికిఁగొండొక వెన్నదుచున్నది. అందందు, వ్యాకరణాపాకరణము లేకపోలేదు. ఈకవినిగూర్చి శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారు కొంత వ్రాసియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ దక్కినగ్రంథముల వదలి హాలాస్యమాహాత్మ్యమునుండియే మచ్చున కించుక వచనభాగమును జదివెదను.

"ఆసిద్ధుండు భయభక్తియుక్తుం డగురాజుం గనుంగొని వాంఛితార్థమ్ము వేఁడుకొ మ్మనుచుఁ బలుక నమ్మహీపాలుం డతనికిం బ్రణమిల్లి యంజలి గావించి సద్గుణవంతుఁ డగుపుత్త్రుం గరుణింపు మని యభ్యర్థింప సిద్ధవేషధరుండును సచ్చిదానందస్వరూపుండును భగవంతుండు నగుహాలాస్యనాథుండు 'ఓయి పాండ్యభూపాలకా! నీ కత్యంతైశ్వర్యసమేతుం డగుపుత్త్రుండును గీర్తియు దీర్ఘాయుష్యంబును గడపల శాశ్వతం బగుముక్తియుం గలుగుంగాక యని వచియించి, గజముఖంబువలన నేకావళియుఁ దీసి

యిచ్చి, యాశీర్వాదంబులచేత నతనిం బ్రమోదంబు నొందించి, కరమ్ములఁ దదీయశరీరమ్ము నివిరి, ముహూర్తమాత్రమునం దదృశ్యుఁ డగుటయు భూపాలుం డాసిద్ధుని విచిత్రం బవలోకించి యిది సుందరేశ్వరువినోదం బని మనంబునం దలంచినవాఁడై లింగమూర్తిధరుం దగునమ్మహాదేవు సాన్నిధ్యంబున కరిగి భక్తిచేత నమస్కరించి యి ట్లని వినుతించె."

(ఇరువదియేడవ యధ్యాయము)

ఈ నంజరాజు కర్ణాటభాషయందు భారతేతిహాసమును వచన కావ్యముగా రచించెను. అదియును బ్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునఁగలదు.

ఈకాలముననే మధురాపురీనాథుఁడైనవిజయరంగచొక్క భూపాలకునాదరమునఁ బెక్కులు వచనకావ్యములును బద్యకావ్యములును రచింపఁబడినవి.

రాజరాజనరేంద్ర, కృష్ణరాయ, రఘునాథరాయాదులవలె నీప్రభురత్నమును నాంధ్రకవీశ్వరుల కాలంబమై 1704 మొదలు 1731 వఱకు రాజ్య మేలెను. శేషము వెంకటపతి మొదలగువా ౕ ౹ని యాస్థానకవులుగా నుండిరి. అహల్యాసంక్రందనవిలాసమును రచించిన సముఖమువెంటకృష్ణప్పనాయకుం డీతనికొల్వున నున్నవాఁడు. అహల్యాసంక్రందనవిలాసమున

గీ॥ 'సముఖమీనాక్షినృపగర్భవిమలజలధి
చంద్ర! వేంకటకృష్ణేంద్ర! శౌర్యసాంద్ర!
మునుపు జైమినిభారత మనఘ! వచన
కావ్య మొనరించినట్టిసత్కవివి కావె' ॥

అని తారాశశాంకవిజయ మొనర్చిన శేషమువేంకటపతి మెచ్చినట్లు వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు చెప్పుకొన్నజైమినిభారతవచన మిప్పు డీయాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తువారిచే దక్షిణదేశమునుండి సంపాదింపఁబడిన తాళపత్ర

గ్రంథములందుఁ గలదు. ఈతనిచే రాధికాసాంత్వన మనునేకాశ్వాస క్షుద్రప్రబంధము రచింపఁబడినది. కొంతకాలముక్రింద నాతాళపత్ర గ్రంథమును విక్రయించుటకై యొకరు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగార మునకుఁ గొనివచ్చిరి. దానిని నేను జూచితిని. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమం దిందలి పద్యము లన్నియుఁ గలవు. మఱికొన్ని పద్యము లెక్కువగాఁ జేర్పఁబడి నాల్గాశ్వాసములుగా ముద్దుపళని గ్రంథము విభక్త మయి కన్పట్టుచున్నది.

విజయరంగచొక్కభూపాలకు నాస్థానముననే కవీశ్వరుఁడుగా నున్న వెలగపూడికృష్ణకవిచే వేదాంతసారసంగ్రహ మను వచనకావ్య మొకటి రచింపఁబడెను. అది నాకుఁ జేకుఱలేదు. ఈవిజయరంగచొక్క భూపాలకుఁడు సయితము శ్రీరంగమాహాత్మ్య మనువచనకావ్యమును రచించెను. ఈవచన మంతగా నిర్దుష్ట మన వలనుపడదు.

సులువుగా నర్థ మగునట్లు వ్యావహారికశైలిని రచింపఁబడినది. ఇంచుక యుదాహరించెదను.

"అంత నవి యన్నియు దేవేంద్రుఁడు విని కోపము చేసికొని ఐరాతము నెక్కి వజ్రాయుధమును దూసికొని దేవతలనెల్ల సహాయముగాఁ గూర్చుకొని ఆరా జుండుతపస్థలంబునకుం జనె. అప్పుడు ఇక్ష్వాకు మహారాజు పూజాద్రవ్యముల నెత్తుకొని దేవేంద్రునికి నెదురుగాఁ బూజచేసెను. అప్పు డాదేవేంద్రుఁడు ఏకకాలంబుగాఁ గొండలుకొట్టే వజ్రాయుధమును జేతఁ దీసికొని కొట్టెను. ఆదెబ్బశబ్దమునకు రాజైనతాను ఇసుమంతైన మనస్సు చలించక శ్రీమన్నారాయణమూర్తియం దుండెడు చక్రమును ధ్యానము చేసెను." ఈగ్రంథము లేఖకదోషములతో నిండియున్నది. ఇంచుక సంస్కరించి యీభాగమును మచ్చు చూపితిని.

ఈవిజయరంగచొక్కభూపాలుకాలమున నింక ననేక వచన కావ్యములు రచింపఁబడినవి. మిత్రవిందాపరిణయమును రచించిన కుందు వెంకటాచలకవియు నీతని యాస్థానమం దున్నవాఁడే. ఈతఁడు

సీ॥ "చదివినా వేమేమి చదువ యోగ్యంబులో
యవి యెల్ల నిస్సంశయంబు గాఁగ,
వచనకావ్యములుగా రచియించినావు భా
రతభాగవతములు రామకథయు."

అని విజయరంగచొక్కభూపాలుఁడు తన్ను మెచ్చినట్లు చెప్పుకొనెను. ఈతని భారత, భాగవత, రామాయణ వచనములు మనకు లభింపవలసి యున్నవి.

పదపడి సమీరకుమారవిజయ మనుప్రౌఢప్రబంధ మొనర్చిన పుష్పగిరితిమ్మనార్యుఁడు భాగవతసార మను వచనకావ్య మొనర్చెను. ఉత్తరరామాయణము నొనర్చినకంకంటిపాపరాజకవి కీతఁడు మిత్రము. ఈతని భాగవతసారము సంస్కృతాంధ్రభాగవతములకు మిక్కిలి సంగ్రహముగా నున్నది. ఇందలివచనశైలి మిక్కిలి తేలికగాఁ దేటగా నింపు గూర్చుచున్నది. రచనాప్రౌఢిమ నీగ్రంథమందు తిమ్మకవి చూపలేదు. వ్యాకరణమును మీఱిన ప్రయోగము లందం దిందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఇంచుక మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

భాగవతసారము

షష్ఠస్కంధము

"అలో యమకింకరులు అఘోరయమపాశమున నతనిని గట్టిగాఁగట్టి, కొంపోవ నుద్యోగించఁగా, నంతలో ఆజానుచతుర్బాహులు, నీలమేఘశ్యాములు, సుగుణాభిరాములు, అమితదయాళురు, విష్ణుదూతలు వచ్చి, ఆపాశము త్రెంచి పాఱవైచి, యమదూతలఁ బాఱఁద్రోలి, యాతనా

శరీరధారి యైనయజామీళుని వెఱవకు మని అభయమిచ్చి, యాదరించి పలికిరి. యమభటులును దిట్టలుగనుక, వెనుకకుంబోయి మఱలివచ్చి, ఆ మకరకుండల, కిరీట, హార, కేయూర, వైజయంతీ, వనమాలికా భరణులైన విష్ణుదాసులం జేరవచ్చి 'అయ్యా మీ రెవ్వరివారలు? మ మ్మెఱుంగరా పాపకర్మునింబట్టి మేము కొంచుకుపోవంగా అడ్డగించ మీకుం బని యేమి యున్నది. యమునిశాసనము మీకు నవ్వులాయెనా?" అనంగా శ్రీమన్నారాయణుని కింకరులు పలికిరి. "రారోయి యమభటులారా! మీరు ధర్మరాజుదూతలు గనుక గుణవంతులు. మీపలుకులయందుం గఠినత్వము లేదు. ఈ బ్రాహ్మణుండు దురాచారి యగును. ఇతండు దండింపందగియుండియు దండనకుం దగనివాం డైనాండు. దండార్హుం డెవ్వండు? దండింపందగనివా డెవ్వండు? ఆత్మకు కర్మానుభవము ఎటువలె కలుగును? వినిపింపుం డనిన కేలుపుణుకుచున్న యమదూతలు పలికిరి. వినరయ్యా మహాత్మురారా! శ్రీభగవంతునియొక్క వాక్యములు వేదములు. అందు చెప్పంబడ్డది ధర్మ మనంబడును. వేదమార్గము తప్పిననే అధర్మమగును. ధర్మమున సుఖమును అధర్మమున దుఃఖమును ప్రాణులు పొందుదురు. ప్రాణి చేసినపాపపుణ్యములకు సాక్షులు సేనా యున్నారు. కర్మ మేవేళ జీవుండు సేయునో ఆకాలమే కర్మమునకు సాక్షియై యుండును. కాంబట్టి తప్పించుక పోంగూడదు."

ఈ కవియే రచించిన సమీరకుమారవిజయమందున్న వచనమును గూడ నించుక చదివినచో నాతనికి భాగవతసార మెంత తేలికగా నర్థమగునట్లు రచింపవలయు ననునభినివేశము కలదో తేటపడంగలదు.

సమీరకుమారవిజయమందలి వచనము

"ఇప్పగిది నప్పరమపావనుం దప్పు దుప్పరంబునం గప్పుజిగి గప్పిన నాయొప్పిదంబు విప్పగుమెప్పునం దప్పక చూచి ముప్పిరిగొను భక్త్యనురాగసంభ్రమంబుల మత్పరాయణుం దగుటంజేసి యచ్చోటు వాసి

మదీయసన్నిధిఁ బెన్నిధిఁ గన్న పేదచందంబున డెందంబు గందళింపఁ దనమనోవృత్తి ననుసరించు శరీరంబు సభృత్యపరివారంబుగా మఱచి దూరంబున నున్ననన్నుఁ జేరంబూని కూర్చున్న యటుల తద్గగనంబున కుద్గమించునయ్యంచితాత్ము సంచరణంబున."

మనుచరిత్రమునకుఁ దర్వాత రచింపఁబడుచు వచ్చిన ప్రబంధము లందలి గద్యములు తఱచుగా నీ తెఱఁగుననే యుండును.

ఈ తిమ్మకవియు దక్షిణదేశవువాఁడో యని సందియము కలుగు చున్నది.

ఎరశూర్ యమ్మావాద్యార్ చిన్నయ యనునతఁ డీతని భాగవత సారమును ద్రావిడభాషలోని కనువదించెను. ఆ ద్రావిడానువాదమున నిట్టు కలదు. "ఇందె పన్ని రెండు కందంగళుం, శ్రీకృష్ణప్రీతియాయ్, తెలింగిలెయుం పుష్పగిరి తిమ్మయ్యర్ పణ్ణినది పార్తు ఎరశూర్ యమ్మావాద్యార్ శిన్నయ్య తమళ్ వచన మాహ పణ్ణినదు."

ఈ పుష్పగిరి తిమ్మకవి 18వ శతాబ్ది మధ్యమున నున్నవాఁ డని శ్రీవీరేశలింగము పంతులవారు వ్రాసియున్నారు. కంకంటి పాపరాజు నుత్తరరామాయణమునకు, విష్ణుమాయావిలాసమునకు, నీకవి సమీర కుమారవిజయమునకు నూఱు సం॥ పైబడినకాలమున వ్రాయఁబడిన భిన్నదేశపుఁదాళపత్రప్రతులు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునఁ గలవు. 200 సం॥ పూర్వము వ్రాయఁబడిన తాళపత్రపుఁబ్రతులు నైజాం దేశమునందు బ్రహ్మశ్రీమానవల్లిరామకృష్ణకవిగారు సంపాదించినట్లు చెప్పుచున్నారు. భాగవతసారపు ద్రావిడభాషానువాదమునకే ప్రాఁబడిన తాళపత్రప్రతులు చూపట్టుచున్నవి. కావునఁ గంకంటి పాపరాజకవియు, పుష్పగిరి తిమ్మకవియు, నంతకంటెఁ బూర్వులై యుందురు. తిమ్మకవి భాగవతసారము ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నసమగ్రముగాఁ గలదు.

మీఁదఁ బేర్కొనఁబడినవిగాక తంజాపురపు సరస్వతీ భాండాగారమునఁ గొన్ని వచనకావ్యములు గలవు. త్రికామకవి ధేనుమాహాత్మ్యము, పరమానందతీర్థుల బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవము మఱియు మైరావణచరిత్రము, వివేకచింతామణి, వివేకసారము మొదలగువచనగ్రంథము లచ్చటి పుస్తకసూచియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఆ గ్రంథములఁ గూర్చియుఁ దత్కర్తలగూర్చియు దద్గ్రంథములఁ బరిశీలించిన పదపడిగాని తెలుప వలనుపడదు. 17, 18వ శతాబ్దులం దింకను గొన్ని వచనకావ్యములు దక్షిణదేశమున నుప్పతిల్లియుండును.

భారతసావిత్రి, గోవ్యాఘ్రచరిత్రము మొదలగు కొన్ని చిన్ని చిన్ని వచనగ్రంథములను, మనకుటుంబములందు వృద్ధపరంపరగా స్త్రీపురుషులు కంఠపాఠముచేసి భగవద్గీతవోలెఁ బ్రతిదినమును బారాయణము సేయుచుందురు. ఏనాఁ డెవ్వరిచే రచింపబడెనో తెలియరాదు గాని యావచనములు చక్కనికూర్పు గల్గి మధురములై యొప్పు లొల్కుచున్నవి. భారతసావిత్రినుండి యించుక యుదాహరించుచున్నాఁడను.

"సుయోధనా! ఆదరంబుమీఁద నొసంగినశాకమాత్రం బేనియు మనంబున కమృతోపమానంబై చను. భక్తి లేక యిచ్చిన నమృతంబయినను నిస్సారంబై చను. నాపలుకులు వినఁ గలవాఁడ వైతేని నీదురభిమానంబు విడిచి పాండునందనులకు రాజ్యంబు సమభాగంబుగాఁ బంచి యిచ్చి మీరు నూర్వురు వా రేవురుఁ గలసి యేకీభవించి యుండుట కార్యంబు."

ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమున నొండు రెండు శతాబ్దులకు మున్ను దక్షిణదేశమునఁ గేవలవ్యావహారిక భాషలో రచింపఁబడిన వచనగ్రంథములు కొన్ని సేకరింపఁబడియున్నవి. విస్తరభీతిచే వానినిం గూర్చి యిచ్చట ముచ్చటింప మానితిని.

తొంటికాలమున సర్వలోకసామాన్యముగా నర్థ మగుటకై యెంత పండితు లయినను వ్యాఖ్యానాది గ్రంథముల రచియించునప్పుడు కేవలవ్యావహారికభాషనే యుపయోగించుచుండెడివారు. సర్వలక్షణసార

సంగ్రహమొనర్చి ప్రసిద్ధి కెక్కినచిత్ర కవిపెద్దన్న (హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానవ్యాఖ్యాత) తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు (అమరకోశవ్యాఖ్యాత) మొదలగులాక్షణికు లగుప్రాచీనవ్యాఖ్యాత లెల్లరును దమగ్రంథములందు సంస్కార శూన్య మయిన యీభాషనే యుపయోగించుచువచ్చిరి. అప్పటి యావచనరచన లందును గొంతవఱకు వ్యాకరణనిరాకరణ మీకారణముచేతనే సమకుఱి యుండు నని యీవఱకే వాకొనియుంటినిగదా!.

19వ శతాబ్దినుండి మనదేశమున వచన రచన యుపక్రమింపఁ బడినది. చిన్నయసూరిగారు 19వ శతాబ్ది ప్రారంభమునఁ జెన్నపురమునఁ ప్రఖ్యాతపండితులుగా నుండిరి. వీరినాఁటనుండియుఁ గల్పితవచన గ్రంథములు మిక్కిలి వెలువడఁజొచ్చినవి. వారివచనరచన మిక్కిలి సరసమై ప్రౌఢమై సర్వాతిశాయి యై తర్వాతివారి రచనలకు మార్గదర్శక మైనది. ఇంతకంటె సుప్రసిద్ధ మగువీరిరచననుగూర్చి చెప్పఁ బని యుండదు.

చిన్నయసూరిగారి కాలమునఁ జెన్నపురముననే కోలాశేషాచలకవి యను నాతఁడు గోడే వెంకట జగ్గారాయలవారికిఁ గృతిగా నీలగిరియాత్రా చరిత్ర మనునొకహృద్య మగు గద్యప్రబంధమును గల్పించెను. ఈకవి రచన చిన్నయసూరిగారి త్రోవను వెన్నాడుచు మిక్కిలి చక్కగా నున్నది. అతిశయోక్త్యాదికావ్యాలంకారంబులం దొఱంగి కలరూ పెఱింగించువేడ్క నిఖిలజనసుబోధం బగునట్లుగా రచించిన ట్లాతఁడు చెప్పికొనియెను.

ఇంచుక చదివెదను.

"నావిడిదల యగునిలు సొచ్చినయనంతరంబ యెచ్చటఁ గూర్చుండిన నెచ్చటఁ గ్రుమ్మరిన నెద్ది యంటిన నాసర్వం బతిశీతలం బయి గోచరించె నంతఁ గొంతతడవునకె చలి మొలతెంచె. మార్గశ్రమంబున న్విడిదల ప్రవేశించు సమకాలంబునన శీతంబు గోచరింప దయ్యె నని తోఁచెను. మఱునాఁడె నాకును నాబాసటయయి వచ్చిన శ్రీనివాస మొదలారికిని స్వదేశంబునుండి కొంపోయిన చలితొడుగు లొడళ్లం దొడిగికొనవలసివచ్చె నచ్చట నగ్ని యొకండు దక్క నెల్లపదార్థంబులు

నతిశీతలంబు లయి యున్నయవి. కొన్నిపదార్థంబులు మంచుగడ్డలంబోలి శీతంబుచే దుస్స్పర్శంబు లయి యున్నయవి. టెంకాయనూనియ నేతి తెఱంగునం బేరుచున్నది. వార్చినతోడన పులియయందు వడ్డించిన యన్నంబు కొంత ఘృతవ్యంజనాదులతోడ మొదల భుజించి యెడఁ గలుగఁ ద్రోచి యుంచిన యవశిష్టాన్నంబు భుజియింపఁ బోయిన నొకానొకప్పుడు పర్యుషితకల్పం బయి కానంబడియెడు. మఱియు నచ్చటిచలి రేవగళ్లు హూహూకారంబుఁ బుట్టించుచున్నయది."

స్కాందపురాణాంతర్గత మగుశివరహస్యఖండము ముదిగొండ బ్రహ్మయ లింగారాధ్యకవిచే వచనకావ్యముగా రచింపఁబడెను. ఈ రచన మించుమించుగాఁ జిన్నయ్యసూరిగారికాలముననేయాంధ్రదేశమునరచింపఁ బడియుండును. కవివిషయ మంతగాఁ దెలిసినది గాదు. ఈ రచన మనుప్రాసక్లేశము గల్గి తత్సమపదబహుళమై యించుకక్లిష్టముగనే యున్నను నిర్దుష్ట మైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. ముద్రితమై విక్రయింపఁ బడుచున్న యీగ్రంథమునుండి యుదాహరణ గైకొనలేదు.

చిన్నయ్యసూరిగారితర్వాతప్రెసిడెన్సీకాలేజీయం దాంధ్రోపాధ్యాయులుగా నున్న చెదలువాడ సీతారామశాస్త్రిగారు కొన్ని సంస్కృతనాటకాదులను కథలుగా వచనమున రచించిరి. తేలికపలుకులతోఁ చక్కఁగా నర్థ మగుచు నీవచనరచన యింపు గూర్చుచున్నది. చిన్నయ్యసూరిగారికిఁ దర్వాతివచనగ్రంథకర్తలందు సంహితను బాటింపక సంధి విడఁగొట్టి వాక్యములఁ గూర్చినవారిలో వీరు తొల్తటివా రని చెప్పఁ జెల్లును. వీరి గ్రంథములును ముద్రితములై యున్నవి గావున రచన నుదాహరింపలేదు. పదపడి నాఁడునాఁటికి నాంధ్రవచనరచన క్రొత్తక్రొత్తయై పలుదెఱఁగుల వెలయుచున్నది.

* * *

6
భాగవతము

అష్టాదశపురాణములలో భాగవత మొకటిగాఁ బేర్కొనఁ బడినది. విష్ణుభాగవత మష్టాదశపురాణములలోనిది గా దనియు బోపదేవుఁడు దానిని గల్పించె ననియుఁ గొంద ఱందురు. పదుమూఁడవశతాబ్దిలోఁ బ్రఖ్యాతాంధ్రకవీశ్వరుఁడుగా నుండిన పాల్కురికిసోమనాథుఁడు విష్ణుభాగవతము కల్పిత మన్నాఁడు. ఎవ్వ రేమన్నను విష్ణుభాగవతము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిని గడించినది. అష్టాదశపురాణములలోను దాని కున్నంత గౌరవము మఱి యేపురాణమునకు లేదు. సంస్కృతమున దాదాపుగా నలువదివ్యాఖ్యానములు దానికున్నవి. సర్వభాషలలోను నది పరివర్తిత మయినది. తెలుఁగుపరివర్తనములఁ గూర్చి నే నిక్కడఁ గొంత పేర్కొందును.

పోతన-సింగన

పదునైదవశతాబ్దిపూర్వార్ధమున భాగవతము నిర్వురుకవీశ్వరులు తెలిఁగించిరి. అం దొకఁడు బమ్మెర పోతరాజుగారు. ఈయన కృతి జగత్ప్రసిద్ధమేకదా! రెండవవాఁడు మడికి సింగనార్యుఁడు. ఈతఁడు దశమస్కంధముమాత్రమే ద్విపదకృతిగాఁ దెనిఁగించినాఁడు. అది తంజావూరుపుస్తకశాలలో నున్నది. అది యింకను నాంధ్రలోకమునఁ బ్రకటితము గాకుండుట శోచనీయము.

పోతరాజుగారిభాగవతము సమగ్రముగా లభించిన ట్లీనడుమ నొకప్రవాదము పుట్టినది. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తకభాండాగారమున కది చేరినదఁట! కాని యాపుస్తకభాండాగారమున నది కానరాదు. అట్టిది దొరకియుండ దనుకొనెదను. ఏల యనఁగా పోతరాజుగారికిఁ దర్వాత నించుమించుగా నలువదియేఁబది యేండ్లకె యాయన గ్రంథమందలి

లుప్తభాగముల నితరులు పూరించిరి. పోతరాజుగారికిఁదర్వాత నలువదియేఁబదియేండ్లకే లభింపనియాభాగము లిప్పుడు లభించిన వనుటను ప్రత్యక్షముగా నాగ్రంథమును జూచినప్పుడు కాని విశ్వసింపరాదు.

పోతరాజుగా రేకశిలానగర (ఓరుఁగల్లు) వాస్తవ్యులు. ఆకాలమున నానగరము విప్లవములపాలయి యుండెను. విద్యావినోదముల కప్పు డక్కడ వెరవులేదు. ఈకారణమునఁ గొన్నాళ్లదాఁక నాగ్రంథము నెవరుఁ దాఁకరయిరి. పరిశీలనము లేకపోవుటచేఁ గాఁబోలు నది కొంతశిథిల మయినది. రాజున కంకిత మిచ్చినచో నాతఁడు పదిప్రతులు వ్రాయించి పదువురచేఁ జదివించి వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియుండెడివాఁడు. పోతరాజుగా రట్టు చేయరైరి సరిగదా మఱియు నట్టివారిని దిట్టిరి. సర్వజ్ఞసింగభూపతి కుపితుఁడై యాగ్రంథమును బూడ్పించినాఁ డనికూడఁ బ్రతీతి కలదు. కాని దాని మనము విశ్వసింపరాదు. ఆయన దానివ్యాప్తికిఁ దోడు పడకుండవచ్చును. పోతరాజుగారు క్రీ 1420 ప్రాంతములం దుండిరి. క్రీ 1490 ప్రాంతములందుఁ గల హరిభట్టు పోతరాజు గారిభాగవతమున లోపించినభాగములను (షష్ఠస్కంధము ఏకాదశద్వాదశస్కంధములు) పూరించినాఁడు. పోతరాజుగారిగ్రంథము సమగ్రముగా నాకాలమున లభించుచుండినచో నాతఁ డాస్కంధములఁ బూరింపఁ బూనఁడు. హరిభట్టుకాల మిప్పుడు మనకుఁ దెలిసినదిగాన యిట్లు చెప్పఁగలిగితిమి. వెలిగందలనారయ, ఏర్చూరిసింగన మొదలగువారికాలములు మన కెఱుఁగ రాలేదు. వారు హరిభట్టుకంటెఁగూడఁ బూర్వులుగా నుండ వచ్చునేమో! అప్పుడే లభింపనిపోతరాజుగారిరచన మిప్పుడు లభించె ననుట విశ్వాస్యముగా నాకుఁదోఁపదు. అయినను దొరకినపుస్తక మేదో నలుగురకన్నులకుఁ గానవచ్చు నేని యెట్లేని నిర్ణయ మేర్పడును. అదియుఁ గానరాకున్నది. వ్రాఁతప్రతులలో సామాన్యముగా నన్నిరచనములకుఁగూడఁ బోతరాజుగారిపేరే కానవచ్చును. అది భ్రాంతిజనకమై యుండవచ్చును.

లుప్తభాగములఁ బూరించినవారు.

హరిభట్టు

పోతరాజుగారు భాగవతము నద్వైతసిద్ధాంతానుగుణముగా శ్రీధరవ్యాఖ్య ననుసరించి రచించిరి. హరిభట్టు విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతాను గుణముగా షష్ఠైకాదశద్వాదశస్కంధములఁ బూరించెను. హరిభట్టురచన మంత హృద్యమయినదిగాఁ దోఁపదు. తెలుఁగుభాగవతము వ్రాఁతప్రతులు పెక్కులు ఏర్చూరిసింగన షష్ఠస్కంధముతోను వెలిగందలనారయయేకా దశద్వాదశస్కంధములతోను నుండును. కాని యక్కడక్కడఁ గొన్ని ప్రతులలో హరిభట్టురచనములుకూడఁ గలసియున్నవి. అమృత ప్రవాహమువంటి పోతరాజుగారిరచనము నశించుటచేతఁ దత్తుల్యముగా లుప్తభాగములను బూరింపఁగోరి హరిభట్టువలెనే మఱికొందఱుకూడ రచనముల నెఱపిరి. కాని యెవ్వరికిని దత్తుల్యరచనము పొసఁగలేదు. అట్టిభాగ్యము భారతకవులకే లభించినది. రామాయణమునఁగూడ నొక్కయయ్యలార్యురచనమురమాత్రమే భాస్కరరచనముతో సరితూఁగఁ గల్గినది కాని తక్కినవి కొఱవడినవే.

ఏర్చూరి సింగన

భాగవతపూరణములలో నేర్చూరిసింగన షష్ఠస్కంధరచనము ప్రశస్త మయినది. అది కొంతవఱకుఁ బోతరాజుగారిరచనమును బోలుచున్నది. హరిభట్టుషష్ఠస్కంధరచనముకంటె నిదియెంతేని మేలితరముగా నున్నది. సింగనకాల మెఱుఁగరాదు. ఆతఁడుకూడఁ గృష్ణరాయలకుఁ బూర్వుఁ డే కావచ్చును. కువలయాశ్వచరిత్ర మనుగ్రంథమునుగూడ నాతఁడు రచించెను. అది దొరకలేదు.

సర్వన

ఈతఁడుకూడ షష్ఠస్కంధమును రచించెనఁట! ఈతని గ్రంథము దొరకలేదు. ఈతఁ డెప్పటివాఁడో యెఱుఁగరాదు. ప్రబంధరత్నావళిలో నీతనిగ్రంథమునుండి పద్యము లుద్ధరింపఁబడినవి.

రాచమల్లువారు

ఇద్దఱో ముగ్గురో వీరిపేళ్లేమో యెఱుఁగరాదు. వీరుగూడ షష్ఠస్కంధమును దెనిఁగించిరి. లక్షణగ్రంథములందు వీరి గ్రంథమునుండి యుద్ధరింపఁబడిన పద్యములు పెక్కులు గానవచ్చును. శృంగారషష్ఠ మని వీరిగ్రంథమునకుఁ బేరు. షష్ఠస్కంధము నిందఱు పూరించుటకుఁ గలవిశేష మేమో!

వెలిగందల నారయ

ఏకాదశద్వాదశస్కంధములు వెలిగందలనారయ రచితములు ఇప్పుడు ముద్రిత మయియే యున్నవిగదా! ప్రాఁతవ్రాఁతప్రతులలోఁ బెక్కింట 11, 12 స్కంధములు పోతరాజుగద్యముతోనే కానవచ్చుచున్నవి. ప్రతివిలేఖకులప్రమాదము కావచ్చును. ఏలయనఁగా నారెండుస్కంధములును మిక్కిలి సంగ్రహమై నీరసరచనము గలిగియున్నవి. అది పోతరాజుగారి రచనము కానేరదు. కాని యొకవిశేష మున్నది. పోతరాజుగారియితర స్కంధములందలిపద్యము లిందుఁ గొన్ని కలవు. హరిభట్టురచనమును నారయ రచనమును గొన్నిపద్యభాగములందును వచనభాగములందును నైక్య మందుచున్నవి. పోతరాజుగారి రచనము శిథిలమై యందదుకులుగాఁ గొన్నికొన్ని పద్యభాగములు వచనభాగములు గలిగియుండఁగా హరిభట్టును నారయయును వేర్వేఱుగా నాతునుకల నదికించి పూరించి యుందు రేమో! ఇట్లగునేని వారిర్వుర రచనములలోఁ గొంతయైక్య ముండుటకుఁ గారణము గుదురును.

సంజీవరాయకవి

ఈతఁడు నందవరవంశ్యుఁడు. ఎప్పటివాఁడో యెఱుఁగరాదు. ఏకాదశద్వాదశస్కంధముల నీతఁడుగూడఁ దెలిఁగించెను. ఈతని రచనము ప్రశస్తమైనది. హరిభట్టునారయరచనములకంటె మేలయినది. కాని సమగ్రముగా లభింపలేదు.

గంగన

పంచమస్కంధము నీతఁ డొక్కఁడే తెలిఁగించినాఁడు. ఇది యిప్పుడు భాగవతములో ముద్రిత మయియే యున్నది. ఈతనిరచనము నీరసమయినది.

ఇతర రచనములు

ఇంతవఱకుఁ బోతరాజుగారిభాగవతమున లుప్తభాగములఁ బూరించినవారిఁ గూర్చి పేర్కొంటిని. ఇఁక స్వతంత్రముగా భాగవతములను మరల రచించినవారిఁ బేర్కొందును. ద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతముల మూలముననుఁ జైతన్యమతముమూలముననుఁ బోతరాజుగారి భాగవతము బహుప్రచారము గలది గాని యది యద్వైతసిద్ధాంత ప్రతిపాదక మగుటఁ గొందఱ కతృప్తిని గొల్పియుండవచ్చును. ఈకారణమునఁగూడ మఱికొందఱు మరల భాగవతమును దెలిఁగించియుందురు.

కోనేరునాథుఁడు

ఈతఁడు కృష్ణరాయలయవసానకాలమందుఁ గలఁడు. బాలభాగవత మనుపేరఁ బద్యరూపముగాను ద్విపదరూపముగాను నీతఁడు రెండు గ్రంథముల రచియించినాఁడు. ఈతని రచనము రసోత్తర మయినది. విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతానుగుణముగా నీతఁడు గ్రంథము రచించెను గాని యనేకస్థలములందుఁ బోతరాజుగారిరచనమును బుడికిపుచ్చుకొన్నాఁడు.

ఈతని పద్యగ్రంథ మింతవఱకు ముద్రితము గాకుండుట శోచనీయము. ఈతనిద్విపదరచనము కొంత యిటీవల ముద్రిత మయినది. కాని యది కూడ సమగ్రముగాఁ బ్రకటితము కావలెను.

తేకుమళ్ల రంగశాయికవి

ఈతఁడుకూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమునఁ దెనిఁగించినాఁడు. కోనేరునాథునిద్విపద సంగ్రహముగా నున్నది గాని యీతని ద్విపద విస్తృతముగా నున్నది. పుష్పగిరితిమ్మకవిసాహాయ్యమునఁ దా నాగ్రంథము రచించినట్టు కవి చెప్పుకొన్నాఁడు. వాణీవిలాసవనమాలికాది బహుగ్రంథముల నీతఁడు రచించినాఁడు.

పుష్పగిరితిమ్మకవి

ఈతఁడు ద్విపదభాగవతరచనమున రంగశాయికవికిఁదోడుపడుటే కాక తెనుఁగున వచనభాగవతమునుగూడ రచించినాఁడు. అది తేటగా నున్నది. దానిఁ జూచి తదనుసారముగా నరవమున నొకకవి వచనభాగవతము రచించినాఁడు.

తరిగొండ వేంకమాంబ

ఈమెకూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమున రచించెను. ఈమె గ్రంథము ఓరియంటల్‌లైబ్రరిలో నున్నది. వేఱొకప్రతి క్రొత్తగా చిత్రాడలో నాంధ్రపరిశోధకమండలివారికి దొరకినది. అది యింతవఱకుఁ బ్రఖ్యాత మయినది గాదు. మహనీయురాలగుస్త్రీరచించిన దగుటచేతను సుకుమారకవిత యగుటచేతను నిది ప్రకటింపఁదగినది.

యక్షగానములు

ఇప్పుడు పేర్కొనఁబడిన రచనములు గాక యక్షగానరూపముగా నున్నభాగవతరచనము లనేకము లున్నవి. అందుఁ గొన్ని రసోత్తరము లయినవి. సిద్ధేంద్రుఁ డనుయోగి రచించినగ్రంథము వానిలోఁ బ్రఖ్యాతము. కూచిపూఁడి (కృష్ణామండలము) బ్రాహ్మణులు పారంపర్యముగా నాయతీంద్రునికృతిని బ్రదర్శింతురు. ఇంక నసామాన్యముగాఁ బేర్కొనఁ దగిన దింకొకటి కలదు. సంస్కృతమునఁ గృష్ణలీలాతరంగిణి యనుపేర భాగవతదశమస్కంధమును గేయరూపమున రచించినమహనీయులు నారాయణతీర్థులవారు తెలుఁగున రచించినపారిజాతకథ, ఇది భాగవత మందలి పారిజాతాపహరణకథమాత్రమే.

మీఁదఁ బేర్కొనఁబడిన కవీశ్వరుల రచనములలోనఁ బ్రఖ్యాతము లయినవానినుండి మచ్చుతునుకలఁ జూపుదును.

భా గ వ తము

హరిభట్టు-షష్ఠస్కంధము

గీ॥ *శ్రీసమేత! మిమ్ము సేవింప నొల్లక*
మీఱి శుభము లొందఁ గోరువాఁడు
చెంగలించి శునకలాంగూలముఖమున
నదిని దాఁటఁ గోరునట్టివాఁడు.

చ॥ *అరయఁగఁ బద్మసంభవుఁడు నాత్మనివాససరోజకర్ణికాం*
తరమున నుండి తీవ్రపవనప్రహితాధికవీచిమాలికా
పరిమితఘోషభీషితవిభావ్యమహార్ణవమందు మగ్నుఁడై
పరువడితో మిముం దలఁచి పారము నొందఁడె భక్తవత్సలా!

శా॥ *ఓ రాజీవదళాభిరామనయనా! యోసత్యసన్మంగళా!*
యోరాత్రించరకంఠనాళదళనా! యోసర్వలోకాధిపా!
యోరత్నాకరమేఖలాపరివృఢా! యోభక్తకల్పద్రుమా!
యోరాకాహరిణేందురమ్యవదనా! యోపద్మనాభాచ్యుతా!

శా॥ శ్రీవత్సాంకితమూర్తయే విమలరాజీవాక్షయుగ్మాయ ల
క్ష్మీవక్త్రాంబుజషట్పదాయ వసుధామిత్రాయ సర్వాత్మనే
భావజ్ఞాయ కృపాకరాయ హరయే భక్తార్థసంధాయినే
గోవిందాయ సమస్తదైత్యనివహక్రూరాయ తుభ్యం నమః.

శా॥ ప్రస్కన్నామరరాక్షసున్... భూభారాపహర్తన్ మహే
శస్కందాదినుతప్రభావుఁ గమలాసంవాసరాజన్మహో
రస్కున్ విష్ణుఁ దలంచి భాగవతపౌరాణీయ మైనట్టి ష
ష్ఠస్కంధంబుఁ దెనుంగుఁ జేసెదను గృష్ణప్రీతిగా వేడుకన్.

సంజీవరాయకవి-ఏకాదశస్కంధము

క॥ ఒకనాఁ డచ్చోటికిఁ గొం
కక కృష్ణకుమారు లేఁగి గర్వితులై కృ
ష్ణకుమారుఁ డైనసాంబుని
నెకసక్కెము మీఱఁ జేసి రింతిగ నధిపా.

వ॥ ఇ ట్లతనియుదరంబు వస్త్రగ్రంథి నున్నతంబై యుండునట్లుగా నంగనావేషధారిఁ గావించి మునులకడకుం దోడ్కొని చని ప్రణతులై యిట్లనిరి.

తరల॥ పరమసంయములార యిచ్చెలి బాల గర్భిణి దీనియం
దరయఁ బుట్టెడుపట్టి సూనుఁడొ యాఁడుబిడ్డయొ సిబ్బితిం
బెరసి మి మ్మడుగంగఁ జాలఁదు పేర్మిఁ జెప్పఁగ నొప్పు నీ
తరుణి మెచ్చఁగ మీకు హస్తగతంబు కాదె యశేషమున్.

మ॥ అనుడుం జుఱ్ఱని చిచ్చుఁ ద్రొక్కినవిధంబై యాత్మఁ గ్రోధంబు పె
ల్లునఁ గన్నుల్ దొగరూన వీరి పెనుత్రుళ్లున్ బాపకున్న న్మహో
జనులం గేరెద రంచు నెంచి యదువంశం బెల్లఁ బోకార్పఁగా
ఘనమైపుట్టెడు నిన్పరోఁకలి వధూగర్భంబునం బొం దనన్.

గీ॥ యదుకుమారులు భయమున నవయవములు
వడవడ వడంక సాంబగర్భభవముసల
మపుడ కన్గొని యద్భుత మంది యెద్ది
గతి యయో యని వగచిరి కౌరవేంద్ర!

వ॥ మఱియు.

చ॥ కటకట మందభాగ్యులము కాలగతిం గడవంగవచ్చునే
యిటు చనుదెంచి సాధుజనహేళన మే మొనరించుటంగదా
పటుతర మైనశాపమున భంగము వచ్చెఁ గులంబు కెల్ల నా
రట మెద సంభవిల్లె మనరా జిఁక నే మనువాఁడొ దీనికిన్.

ఉ॥ ఆఁకటి కోర్చి దప్పికి భయంపడ కార్తిని శీతికాదులన్
గైకొన కింద్రియంబుల నఖండధృతిం గుదియించియుం దుదిం
జీకులువోలెఁ గ్రోధమునఁ జేసియె గోష్పదమగ్నులై కటా
వ్యాకులతన్ వహింతురుగదా! భువిఁ గొందఱు నిష్ఠ డిందఁగన్.

చ॥ తఱుగుమదంబున న్నిజపదంబులకుం బ్రణమిల్లుదేవులం
జెఱునగ వొప్పఁ జూచి మునిశేఖరుఁ డిట్లను వీరిలోపలం
దెఱవ నొకర్తుఁ గైకొనుఁడు దివ్యసభాభరణంబు గాఁగ న
క్కఱ గలదేని భీతివడఁగాఁ దగ దాత్మల మీ కొకింతయున్.

చ॥ వినుము విగాఢతర్షత వివేకము మాని సుఖం బటంచు గొ
బ్బునఁ బశుహింస సేయుదురు భూమి దయారహితాత్ములై కటా
వెనుకను బంచతం బెరసి వేదనఁ బొందుదురయ్య! మున్ను జ
చ్చినపశుసంఘముల్ దము గ్రసింపఁగ దిక్కఱి ఘోరభంగులన్.

చ॥ ప్రియతమవస్తు వెద్దియుఁ బరిగ్రహయోగ్యము గాదు దానఁ గ
స్తియ స[illegible]కూడు సౌఖ్యములఁ దెచ్చు నకించనభావ మెప్పుడున్
రయమ[illegible] మింట నొక్కకురరం బెఱచిం గొనిపోవు చన్యముల్
పయిఁబడ దానిఁబోవిడిచి పార్థివముఖ్య వహించె నిర్వృతిన్.

మ॥ సరసానార్యవగాహశీతలములై సంపుల్లనూనచ్ఛటాం
తరరేణూత్కరపశ్యతోహరములై నానాలతాలాసికా
చరణన్యాసవిధానదేశికములై సంచారమున్ సల్పె మం
ధరవాతంబులు సంయమీంద్ర తనునైదాఘాంబువుల్ డిందఁగన్

కోనేరునాథుఁడు - బాలభాగవతము.

ఉ॥ విశ్వముఁ గల్గఁజేసియును విశ్వములోనన యుండియున్ గృపా
శాశ్వతలీల విశ్వ మనిశంబును బ్రోచియునొక్కవేళ న
వ్విశ్వము లీలకై పరిభవించియుఁ దా వెలుఁగొందు నెవ్వఁ డా
విశ్వము దానయైనకృతి వేడుక నిప్పుడు నన్నుఁ గాచుతన్

మ॥ బిసినీపత్రములందుఁ గానఁబడునబ్బిందుచ్ఛటల్ సాటిగా
నసువుల్ సంచలనంబు నొంచెడి సమోహం బయ్యెడిన్ మేను స
వ్యసనం బయ్యెడు నింద్రియవ్రజము దిక్కై ప్రోవ నన్యుండు లేఁ
దసమానప్రతిభావ! నా దయినకుయ్యాలింపు వేగంబునన్.

మ॥ అమితబ్రహ్మరహస్యమార్గగమనాయాస క్రిమచ్చేతసే
విమలాచారజుషే పదత్రయమితోర్వీం విష్ణురూపాయ తు
భ్య మహం సంప్రదదే నమో నమమ నిత్యప్రీతిర. స్తంచు ని
స్తముఁడై గ్రక్కున ధారవోసె బలి యుత్సాహంబు సంధిల్లగన్.

మ॥ మమతాహంకృతు లుజ్జగించి మదిఁ గామశ్రేణీ నిశ్రేణికా
క్రమణభ్రాంతిఁ బరిత్యజించి శమసామ్రాజ్యస్థుఁడై యిందిరా
రమణున్ విష్ణు నశేషశేషిఁ గరుణారాశిం దదీయైక శే
షమతిన్ మర్త్యుఁడు గొల్చు టెంతయు నభీష్టం బార్య నా కెప్పుడున్.

శా॥ లోకప్రస్తుతశాస్త్రజాలముల నాలోకించియున్ లీప్సచేఁ
బైకొన్నట్టివిచారమార్గమున నొప్పం జూడఁగా నిశ్చితం
బేకం బయ్యె బహుప్రకారముల లక్ష్మీశుండు నారాయణుం
డేకాలంబున నెల్లవారల కనుధ్యేయుండు సంసేవ్యుఁడున్.

ఉ॥ ఎడ్డెకుఁ జేయుసత్కృతము వెంగలి కిచ్చినయట్టికన్నియల్ (?)
గ్రుడ్డికిఁ జూపునద్దములు కుత్సితవృత్తికిఁ జేయుదానముల్
గొడ్డగునట్టిగ్రామని కొనగూర్చినప్రోదులు చక్రహస్తుపై
నొడ్డినభక్తిలేనిగతయుక్తికిఁ జెప్పినశాస్త్రజాలముల్.

రాచమల్లువారి శృంగారషష్ఠము

మ॥ అని యీవిద్య గురుప్రసన్నుఁడు దృఢస్వాంతుండు నౌ చిత్రకే
తునృపాలాగ్రణి కిచ్చి నారదమునీంద్రుం డంగిరోయుక్తుఁడై
చనియెన్ బంకజగర్భగేహమున కాసర్వంసహాభర్త దా
ని నుపాసించి భజించె నేదహములన్ విద్యాధరాధ్యక్షతన్.

క॥ అనుటయుఁ గృష్ణద్వైపా
యనతనయుం డిట్టు లనియె నవహితమతివై
విను మతిగుహ్యము నారా
యణకవచము భక్తవాంఛితార్థప్రదమున్.

గీ॥ తత్తరమున నాపోశన మెత్తఁబోయి
భూసురుం డెత్తు నుత్తరాపోశనంబు.

సీ.గీతి॥ వలవదు భయంబు వా రెంతవార లైన
నట్టివారలు మన కగ్గ మైనవారు
వారు నిరయంబునకుఁ గాపు వచ్చువార
లనుచు బుద్ధిగఁ జెప్పె మార్తాండసుతుఁడు.

గీ॥ తల్లియును దండ్రి దైవంబు తలఁప గురుఁడ
కాఁడె యితఁ డేమి చేసినఁ గనలఁ దగునె
నాస్తికాధమ! యోరి! యన్యాయవృత్తి
నాస్తి తత్త్వం గురోః పర మనఁగ వినవె?

చ॥ పెరిగినయీసున న్నెమలిపింఛములం బురివిప్పఁ దోలునీ
సరసిరుహాక్షివేనలికి సాటిగ నిల్వఁగ నోడి చొచ్చె నిం
దిర శరణంబు తేఁటిగమి నీలము లింద్రునిపేరు గాంచెఁ బె
న్నిరులు గుహాశ్రయంబు గనియెన్ నెఱి గల్గినవారి కోర్తురే.

క॥ నెరసె నెఱసంజ చక్రక
సరసీరుహవిరహవేదనసంసూచకమై...

క॥ అరిగి సమిత్ప్రసవకుశాం
కురపక్వ ఫలోత్కరంబు గొని గృహమునకున్
మరలి యిటు వచ్చునప్పుడు
ధరణీసురనందనుండు దనకట్టెదుటన్.

* * *

7

మధురకవితలు

ప్రాచీనాంధ్రలక్షణకర్తలు తెలుఁగుఁగవిత్వమును 'ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము' లనుపేళ్లఁ జతుర్విధముల విభజించిరి. యక్షగానాదు లందులో మధురకవిత్వమునఁ జేరును.

"మధురకవిత్వం బన్నది నాటకాలంకారంబులు, కళికోత్కళికలు, విభక్త్యధిదేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్టొట్లు, గీత ప్రబంధంబులు, చతుర్భద్రికాష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావాళి,భోగావళి, రంగఘోష, త్యాగఘోష, చతురుత్తరసంఘటనలు, యక్షగానంబునువెలయు పదంబులు, దరువులు, నేలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు, నుయ్యాలజోలలు, జక్కులరేకుపదంబులు, చందమామ సుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏకపదద్విపదత్రిపదచతుష్పదాష్టపదులు నివియాదిగాఁ గల్గునన్నియు." -లక్షణదీపిక.

మధురకవితలు ప్రాయికముగా భాష, భావము, ఛందము దేసిగా నుండుటచే సంగీతసంస్కారము గలిగినసామాన్యజనుల నాలుకలమీఁద నాట్యమాడునవిగా నుండును, గాన తొలుత నవి యంతగా లిపి కెక్కక పోయెను. సంస్కృతప్రాయరచనలు గలచిత్రవిస్తరకవితల ప్రాబల్యమునఁ గూడ వానికి సత్కవితలలోఁ బరిగణన మంతగా లేకపోయెను. ఇటీవల కవులుగాఁ బురాణప్రబంధరచయితలే పరిగణింపఁబడుచుండిరి గాని మధురకవితారచయితలు లెక్క కెక్కకున్నారు. ఆంధ్రవాఙ్మయవృక్షమున ముఖ్యమయిన మధురకవితాశాఖ యిందాఁక సుపరిశీలనము లేకయే యున్నది. ఇక్కడ నా కిప్పుడు దేసినాటకము లనఁదగినయక్షగానరచనముల ప్రశంసయే ప్రసక్తమగుటచే వాని పుట్టుపూర్వోత్తరములఁగూర్చిమాత్రమే నాకు గోచరించినవిషయములఁ గొన్నింటి వివరింతును.

దేశిదృశ్యరచనలు

యక్షగానము లన్నపేరు గలదృశ్యరచనములు నన్నయాదుల కాలమున నున్న వనుటకుఁ బ్రబలాధారములు గానరావు. కాని యా నాఁడేవో కొన్ని దేశిదృశ్యరచనము లున్న వని మాత్రము గుర్తింపనగును. నన్నయ కిన్నూఱేండ్లకుఁ దర్వాత నున్న పాల్కురికి సోమనాథుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు.

"భ్రమరులు జాళెమల్ బయకముల్ మెఱసి
రమణఁ బంచాంగ పేరణి యాడువారు
ప్రమథపురాతన పటుచరిత్రములు
క్రమ మొందబహునాటకము లాడువారు
లలితాంగ రసకళాలంకారరేఖ
లలవడ బహురూప మాడెడువారు
అమరాంగనలు దివి నాడెడుమాడ్కి
నమరంగ గడలపై నాడెడువారు
ఆవియద్గతి యక్షు లాడెడునట్టి
భావన ప్రోకులపై నాడువారు
భారతాదికథలు చీరమఱుఁగుల
నారంగ బొమ్మల నాడించువారు
కడు నద్భుతంబుగఁ గంభసూత్రంబు
లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు
నాదట గంధర్వయక్షవిద్యాధ
రాదులై పాత్రల నాడించువారు"

పర్వతప్రకరణము - పండితారాధ్యచరిత్రము

పై ద్విపదలయందు, నేఁటివీధినాటకములు, దొమ్మరాటలు, తోలుబొమ్మ లాటలు మొదలగునవి పేర్కొనఁబడినవి. ఇట్టి సంప్రదాయములు వీనిఁ

బేర్కొన్న సోమనాథుని కిన్నూఱేండ్ల పూర్వకాలమునఁగూడ నుండుట సంభావ్యమే. తెలుఁగునకు సాటిభాష లగుద్రవిడ కర్ణాటభాషల పద్ధతులను బట్టియుఁ దెలుఁగులో నిప్పు డుపలభ్యమానము లగుచున్నకొన్ని ప్రాచీనదృశ్య రచనములతీరులనుబట్టియు, ద్రావిడభాషాసామాన్యముగాఁ దొలుత వెలసిననాటకరచనల స్వరూపము కొంత గుర్తింపవచ్చును.

కురవంజి[1]

తొలుత ద్రావిడభాషలలో వెలసినదృశ్యరచనములు కురవంజు లనఁబడునవి. అంధ్రకర్ణాట ద్రవిడదేశముల యరణ్యములలో వసించు నాటవికులు, చెంచులు, కురవలు (క్రోవ, కోయ) అనువారు. అందుఁ గురవజాతివారి యంజె=అడుగు (నృత్యవిశేషము) కురవంజె[2] యనఁ బడెను. చిందు, గంతు, గొండ్లి, అంజె, అంగ-ఇత్యాదులు నృత్య విశేషములు. ఆంధ్రదేశమున బహుకాలముననుండి శివక్షేత్రము లగుశ్రీశైలము ఇంద్రకీలనగము (బెజవాడకొండ) మొదలగుపర్వతముల మీఁదను, నృసింహక్షేత్రము లగువేదాద్రులు (పెక్కు లున్నవి. మంగళాద్రి, సింహాద్రి, గరుడాద్రి, మాల్యాద్రి, వెంకటాద్రి,) మొదలగుపర్వతములమీఁదను వర్షోత్సవములు (యాత్రలు, జాత్రలు, జాతరలు) జరుగునప్పు డక్కడికి నాగరకప్రజలు చేరుచుండువారు. వారివినోదమునకై యక్కడి యాటవికులు

1. వాల్పిచి గుజ్జరి విల్వేదు(?) దండలాస్యము కందుకక్రీడ యల్లికయును కొరవంజి(జె) శుభలీల గుజరాతి దేసి చౌపదము జక్కిణి దురుపదము మదన పదదౌత్యమును జోగిపదచాళి శారదాసామ్రాజ్యమును జిందు సవతిమచ్చరంబులు నాట్యకదంబంబు మొదలైన నాట్యముల్ హవణించునవరసజ్ఞ
(విజయరాఘవనృపాలుని ప్రహ్లాదచరిత్ర-యక్షగానము) ఇందు 'కొరవంజి' నృత్యవిశేషముగానే పేర్కొనఁబడినది.
2. కురవంజి, కురవ+అంజె (అంజ, అంజె, అంజియ రూపాంతరములు) కురవంజియ కురవంజెలనుండి కురవంజి అనురూప మేర్పడి యుండవచ్చును.

రాత్రులందు నృత్యవిశేషములు నెఱపి ధనార్జనము చేయుచుండువారు. అక్కడక్కడి కొరవజాతులవారు చేయునృత్యములు కొరవంజులనఁబడెను. కొరవంజె యన్నపేరు తొలుత వారి నృత్యమునకును, బిదప నృత్యవిశిష్ట మయిన వారిచిన్నచిన్నగేయరచనలకును, నాపై కురవజాతి వారికినిగూడఁ బేరైనది. కురవజాతి వారు తొలుత చేయునృత్యవిశేషముకాలక్రమమున నాయాపర్వతప్రదేశముల స్థలమాహాత్మ్యకథలతోను, శివవిష్ణులీలాకథల తోను మిళితము లయి గేయవిశిష్టనాట్య రూపములనుబడసెను. అపుడు మాయాకిరాతవేష లగుపార్వతీశివుల కథలతోనున్న కిరాతార్జునీయము, నృసింహస్వామి చెంచీతను బెండ్లాడుస్థల మాహాత్మ్యకథలు (చెంచీతకథ) కురవంజులుగా వెలసెను. ఇట్లు వెలసినయాదృశ్యరచనములు తొలుత నత్యల్పముగా గేయభాగములును విశేషముగా నృత్యమును గలవై యుండెను. అవి సింగి, సింగఁడు–అని యిద్దఱు పాత్రములు గలవై సంస్కృత వీథినాటకములఁ బోలియున్నవి. సింగి, సింగఁడు సంస్కృత నాటకములలోని నటీనటులవలె నాలుమగంద్రు. వీ రిద్దటే కథాపాత్రము లగుచుందురు. కొన్నింటఁ గథాసంధాయకుఁడు –సంధివచనములఁ జెప్పువాఁడు–విదూషకుఁ దనఁదగినవాఁడు –మూఁడవపాత్రము–కోణంగి యనువాఁడు – (పిదప చోడిగాఁడు) కాన నగును. కోణంగి సంస్కృత నాటకములలోని విదూషకస్థానీయుఁడగుట స్పష్టముగాఁ గానవచ్చును. సంస్కృతనాటకములలోని ధ్రువాగానమే కురవంజులలో దరు వనఁబడెను. దేశిరచనలలోనుండి సింగి, సింగఁడు, కోణంగి, దరువు అనునవి నటీనటులుగను, విదూషకుఁడుగను, ధ్రువగను సంస్కృత నాటకములఁ జేరెనేమో యనికూడ యోజింపఁ దగినట్టున్నది. ఎంతో కాల మిట్లు కొండపట్టులందు సాఁగుచుఁ బెంపొందినగేయనృత్యసందర్భములు నగరములకుఁగూడఁ గ్రమముగా వ్యాపించినవి. చెంచులు, కురవలు నడవులనుండి పులిగోళ్ళు,

అడవిపందికోఱలు, అడవిపండ్లు, వెదురు బియ్యము, వెదురుబెత్తములు. పిల్లనగ్రోవులు, సూదంటురాళ్ళు, ఓషధులు, తేనె మొదలగునాటవిక వస్తువులను నగరములకుఁ గొని వచ్చి యమ్ముచు నప్పుడప్పుడు తమగేయనృత్యవిశేషములను నగరములందును, బల్లెలందును ప్రయోగించుటచే నవి నాగరకదేశములందును వ్యాపించెను.

యక్షగానములు

ఇట్లు నగరములందు నభిరుచి గొల్పినయాగేయవిశిష్టనృత్య దృశ్యములు, జక్కులవారు(యక్షులు, కళావంతులు) తర్వాత నగరము లందును ప్రయోగింపఁ జొచ్చిరి. వీరి ప్రయోగములందు దృశ్య మయిననృత్యాభినయములతోపాటుగా నధికముగా గేయ వచనరూప మైనశ్రవ్యరచనముగూడఁ జేరెను. కురవంజులకంటె యక్షగానములు పర్యాప్తముగా శ్రవ్యము లగుకవిరచనములు గలవి. వీరిరచనములలో బహువిధము లగుపురాణకథ లెల్లఁ జేరినవి. కురవంజులలోని సింగి, సింగఁడుపాత్రలు మాటి రామ నల హరిశ్చంద్ర సీతా దమయంతీ చంద్రమత్యాదిపాత్రలు వచ్చినవి. కాని వీనిలో నాటవికరచనాసంస్కార సూచకముగా, 'ఎఱుకతసాని' పాత్రము వెలసినది. కురవంజులలోని దేసిరచనలకంటె నత్యధికముగా వీనిలో దేసిచ్ఛందోబద్ధము లగుగేయ రచనలు ప్రబలినవి. రాజసభలలో, దేవోత్సవములలో, ఊరిజాత్రలలో యక్షగంధర్వాదివేషముల ధరించి [1]వేశ్యలు ప్రదర్శించునవి గావునను, నృత్యధర్మములకంటె గేయధర్మము లధికముగాఁ గలవి కావునను నివి యక్షగానము లనఁబడెను. కళావంతులలో నొక తెగకు నేఁడు జక్కులవా

1 శ్రీనాథుఁడు భీమఖండమున దాక్షారామభీమేశ్వర మహోత్సవ సమయములందు సానులు (వేశ్యలు) వేషములు వేసికొని నాటకము లాడుట నిట్లు వర్ణించెను.

రనుపేరు గలదు. యక్షాదివేషముల ధరించి నృత్యగానప్రదర్శనములను గావించుటచేతనే వారి కాపేరు వచ్చియుండవచ్చును. శ్రీనాథుఁడు క్రీడాభిరామమున జక్కుల వారిని గూర్చి కొంతప్రశంస నెఱపినాఁడు.

సీ॥ కోణాగ్ర సంఘర్ష ఘుమఘుమధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప
మసిబొగ్గు బోనాన వసలుకొల్పినకన్ను
కొదుపుచేఁ దాటించు నెడప దడప
శ్రుతికి నుత్కర్షంబుఁ జూపంగ వలయుచోఁ
జెవిత్రాదు బిగియించు జీవగఱ్ఱ

సీ॥ విరులదండలతోడివేణికాభారంబు
పొంకంబు పిఱుఁదులఁ బొరలి యాడ
మణితులాకోటికోమలఝుణత్కారంబు
రవలి మట్టెలమ్రోఁత యవఘళింపఁ
గుదురు నిండిన చిన్న గుబ్బచన్నులమీఁద
ముత్యాలత్రిసరంబు మురువుఁ జూప
వలమానతాటంక వజ్రాంకురచ్ఛాయ
లేఁతవెన్నెలఁ బుక్కిలించి యుమియ
సాని యీశానియై మహోత్సవమునందుఁ
గేల నవచంద్రకాంతపుగిన్నె పూని
వీథి భిక్షాటన మొనర్చు వేళఁ జేయు
మరులు నృత్యంబు జగముల మరులు కొలుపు. (ఆ1-105)

వ॥ మహోత్సవమండపమునందుఁ బేరోలగం బుండి, కుండలీదండ లాసకప్రేరణీ ప్రేంకణసింధుకందక ధమాళి చేల మత్తల్లీహల్లీసకాది నృత్యంబు లవలోకించుచు. (ఆ1-118)

శ్రీనాథునికాలముననకే దేవోత్సవాదులయందు వేశ్యలు వేషములు కట్టి నాటకములఁ బ్రదర్శించుసంప్రదాయము ప్రబలినది.

"కీర్తింతు రెవ్వానికీర్తి గంధర్వులు-గాంధర్వమున యక్షగానసరణి (భీమ 3 అశ్వా.) శ్రీనాథునికాలమున యక్షగానములు ప్రబలియుండుట దీనిచే దెలియనగును".

గిల్కు గిల్కున మ్రోయుకింకిణీగుచ్ఛంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప
రాగముననుండి లంఘించు రాగమునకు
నురుమ యూరుద్వయంబుపై నొత్తిగిల్ల
కామవల్లీమహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపు వాడుచు వచ్చె జక్కులపురంధ్రి.

అప్పకవి యక్షగానలక్షణము నిట్లు చెప్పినాఁడు.

సీ॥ తుద నేదులఘువులు తొలఁగించి చదివినఁ
ద్రిపుటకు వృషభగతిపదయుగము
లలిఁ గడపల నొక్కలఘువు మానిన జంపె
మను ద్విరదగతిసమపదయుగము
గురు తగురచ్చెరకుఁ దురగవల్గనా
హ్వయ మేక తాళి యామధురగతికి(?)
నంఘ్రి కిర్వదినాలు గటతాళమున మాత్ర
లోలి విశ్రాంతి పద్నాలుగింటఁ
దెలియ నర్ధంబు నర్ధచంద్రికలు వీన
యక్షగానప్రబంధంబు లతుకవచ్చు
రగడభేదంబు లివి యంద్రు రసఁ గవీంద్రు
లవితనిజసేవకస్తోమ! యబ్ధిధామ.!

పై పద్యమునుబట్టి చూడఁగా యక్షగానములందలి ప్రధాన గేయరచనములు దేశిరచన లగురగడలలోఁ గొంతమార్పు జరిపి–త్రిపుట, జంపె, ఏక, అట, అనుతాళముల కనుగుణముగాఁ గల్పింపఁబడినవిగాఁ గానవచ్చును. అప్పకవి రగడవికారరచనములను తాళములపేరనే పేర్కొనెను గాన వానికిఁ బేరులు వేఱె తెలుపలేదు. అప్పకవి పేర్కొన్నయీ రచనములే కాక యక్షగానములలో నింకను ననేకవిధము లయినదేశి రచనములు చేరినవి. ఏలలు, జోలలు, సువ్వాలలు, ఆరతులు, ధవళములు, చందమామసుద్దులు, వెన్నెలపదములు, విరాళిపదములు, తుమ్మెద

పదములు, గొబ్బిపదములు, కోవెలపదములు, చిలుకపదములు, అల్లొనేరేళ్ళు, సీస-కందార్థములు, త్రిభంగులు, ద్విపదలు, త్రిపదలు, చౌపదలు, షట్పదలు, మంజరులు, జక్కుల రేకులు మొదలగునవి.

యక్షగానము లిట్లు వెలసినను ప్రాచీనము లయినకురవంజి రచనములును యక్షగానరచనావిధానసంకలితములై ఈకాలమునఁ గూడఁ గొన్ని సాఁగుచునే వచ్చినవి. దేవోత్సవరాజాస్థానాదులం దిట్లు వేశ్యలచేఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న యక్షగానములు పెంపొందుచుండు నీకాలమున, దక్షిణదేశమున విజయనగరరాజ్యమున కుపశాఖలుగా తంజావూరు మధురరాజ్యము లాంధ్రనాయక రాజుల పరిపాలనమున వెలసినవి. ఆంధ్రదేశమునందును, దక్షిణ దేశమునందును నీకాలమున యక్షగానరచనము మిక్కిలి ప్రబలఁ జొచ్చెను. ఇవి యిట్లు కలావతులచేతఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న వౌట కొఱఁతగాఁ గనిపట్టియో యేమో కాని, కృష్ణాతీరమునందలి కూచిపూఁడిగ్రామమున సిద్ధేంద్రుఁ డను యోగి యొకఁడు భాగవతకథలను పారిజాతము, గొల్లకలాపము మొదలగుపేళ్లతో యక్షగానములుగా రచియించి శాస్త్రీయ మయినభరతనాట్య సంప్రదాయములకు రక్షగా, స్త్రీనిస్సహాయముగా, నాయూరి బ్రాహ్మణులచేతనే ప్రదర్శనము చేయింప నేర్పాటు చేసెను. ఆయూర జన్మించిన బ్రాహ్మణుఁ డెవ్వఁడు గాని, ఒక్కతూరియైనను, యక్షగానప్రదర్శమున స్త్రీవేషమును ధరించి తీరవలె ననియు, నది వారికులాభ్యుదయహేతు వనియుఁగూడ శాసించెనఁట. నేఁడుకూడ కూచిపూఁడిబ్రాహ్మణులు శాస్త్రీయమయిన భరతనాట్యముతో భాగవతకథలను బ్రదర్శించువారుగా నున్నారు. ఈసంప్రదాయము వెలసినపిదపనే తత్ ప్రదర్శకులకు భాగవతు లనియు, తద్రచనములకు ఆటభాగవతము లనియుఁ బేరయ్యెను.

ఆటభాగవతములు

ఈ భాగవతకథలలో పారిజాతహరణకథ హృద్యతర మగుటచే దానికిఁ బ్రచార మెక్కువయ్యెను. అది హృద్యతర మగుట కందలి సవతుల కయ్యపుఁబట్టు ప్రధానకారణము. దీనినిఁ బట్టి యక్షగానసామాన్యమునకుఁ బారిజాతము లనియుఁ బేరయ్యెను. ఏయక్షగానముఁ బ్రదర్శించినను నందు సవతుల కయ్యపుఁబట్టునకుఁ బ్రసక్తి గల్పించుటయో లేక పారిజాతమునందలి తత్కథాఖండమునే స్వతంత్రముగాఁ బ్రదర్శించుటయో పిదప నేర్పడెను. ఈసవతులకయ్యపుఁగథపట్టు హృద్యతర మగుటచేఁ బ్రబంధకవులనుగూడ నిది వలపించెను. కళాపూర్ణోదయమున పింగళి సూరన్న పారిజాతకథలోని సవతుల కయ్యపుఁబట్టు ని ట్లనుకరించెను.

అంత మదింపకువే యని పల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతు లడంచెద లెమ్మని పల్కిన గంతు లడంచెద లె మ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలం బని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలం బనుచున్
బంతము చూడఁగదే యని పల్కినఁ బంతము చూడఁగదే యనుచున్.

సీ॥ ఒట్టుసుమీ యన్న నొట్టుసుమీ యంచు
నే నేమి యనిన నే మేమి యనుచుఁ
గానీగదే యన్నఁ గానీగదే యంచు
నింకేల యనిన నింకేల యనుచు
నోసి పోవే యన్న నోసి పోవే యంచు
నౌనంటి ననిన నౌనంటి ననుచు
మఱువకు మిది యన్న మఱువకు మిది యంచు
నీ వెంత యనిన నీ వెంత యనుచు
నొకతె మగనికి నాసించు టొప్పు దనిన
నొకతె మగనికి నాసించు టొప్పు దనుచుఁ
బట్టియాడె నారంభతోఁ బ్రథమరంభ
ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దరొదగ.

కళా. ఆ. 3-195, 196

ఆంధ్రదేశమున వెలసినయీకూచిపూండి భాగవతముల ప్రయోగప్రై శారద్యము ధక్షిణదేశమునకుంగూడ వ్యాపించినది. ఆనాండు కూచిపూండి భాగవతుల యాటభాగవతసంప్రదాయము నేంటికిని దక్షిణదేశమునం గలదు. దక్షిణదేశమున బ్రాహ్మణులు పురుషులే నేండును భాగవతయక్షగానములను దెనుంగువానినే ప్రదర్శింతురు. ఆంధ్రదేశమున వెలసినయక్షగానము లిన్నూటికిం బైచిలుకు పరిగణింపంబడినవి. వీని ననుసరించి వెలసిన దక్షిణదేశపుయక్షగానములు మున్నూటికిం బై చిలుకు గలవు. భక్తాగ్రేసరుం డనంబడినశివనారాయణతీర్థులవారు (కృష్ణలీలాతరంగిణి కర్త), త్యాగరాజస్వామివారు పారిజాతాపహరణ మని, నౌకాచరిత మని భక్తిరసభరితము లయినయక్షగానములను రచించిరి. భగవత్కథలతోం బురాణకథలతోం బెంపు వెలసిన యీ భాగవతయక్షగానములు తత్ ప్రదర్శనములు నాయకరాజుల కాలమునను, మహారాష్ట్రరాజుల కాలమునను మితిమీఱి యాయారాజుల శృంగారజీవితవర్ణనాత్మకములుగాం గూడ రచితములై ప్రదర్శితము లగుచు వచ్చినవి. దిక్ ప్రదర్శనలుగా కొన్ని కురవంజులను, యక్షగానములను, భాగవతములను బేర్కొనుచున్నాను.

"కిరాతార్జునీయము, శ్రీగిరికురవంజి, గంగాగౌరీవిలాసము, అలమేలుమంగావిలాసము, ఎఱుకలవేషకథ, కపోతవాక్యము, గరుడాచలము, త్రిపురసంహారము, దారువనక్రీడ, నలచరిత్ర, నిజలింగచిక్కయ్యకథ, కన్యకాచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, పార్వతీపరిణయము, మృత్యుంజయ విలాసము, శివపారిజాతము, సముద్రమథనము, విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము, రఘునాథనాయకాభ్యుదయము."

భిన్నపాత్రవేషధారణము లేక సింగి, సింగండు (కొన్నింటిం గోణంగికూడ) పాత్రలతో వెలసినవీథినాటకము లనంబడు కురవంజులు యక్షగానరూపమునం బెంపొందినపుడు వేషభేదము గల పాత్రభేదములును బెంపొందెను. ఇట్లు పాత్రబాహుళ్యముకూడం గలవైనయక్షగానములందు

సంధివచనములఁ జెప్పుకోఁబంగి లేక సూత్రధారుఁడు 'వచ్చెనమ్మా సత్యభామ.' ఇత్యాది విధములను బాత్రములఁ బేర్కొనఁగాఁ దద్వేషధారులు వచ్చి, తమయాటపాటలు నెఱపుదురు. ఇ ట్లింకను బెంపొందిన యక్షగానములు తెరలు, రంగభేదములు కలవయి కొంతసంస్కృత నాటకచ్ఛాయయుఁ జొప్పడఁగా నాటకము లనుపేరనుగూడఁ బదు నెనిమిదవ శతాబ్దినాఁటికిఁ బేర్వెలసినవి.

ఇంచుమించుగాఁ దెలుఁగున నేనూఱింటిదాఁక లెక్కింపఁ దగియున్న యక్షగానములలో సుగ్రీవవిజయ మొకప్రశస్తకృతి.

దానికర్త

కందుకూరి రుద్రకవి

ఈతఁడు విశ్వబ్రాహ్మణవంశ్యుఁడు. కందుకూరికిఁ జేరువనే పాలేటియొడ్డునఁ గలచింతలపాలెె మనుగ్రామ మీతనియూరు. అయూరనే తద్వంశ్యు లిప్పటికిని గలరు. రుద్రకవి మూలమున నావంశమువారికి 'కవివారు' అని యుపనామ మేర్పడినది. ఆవంశమున రుద్రకవికిఁ దర్వాతఁ బలువురు రుద్రకవినామకు లుండిరి. తొలుతటి రుద్రకవి కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున నష్టదిగ్గజము లనఁబడుకవు లెనమండుగురిలో నొక్కఁడుగా నుండెనఁట. *మల్కిబ్రహీంకాలమునగూడ నొక రుద్రకవి యుండెను. ఇబ్రహీంకాలమునఁ గలరుద్రకవియే కృష్ణరాయలకాలమున బాలుఁడుగా నుండఁబోలును. చింతలపాలెె మనుగ్రామము మల్కిబ్రహీం ప్రభువే రుద్రకవి కొసఁగెను.

అద్యాశీతిచతుశ్శతాధిక సహస్రం వై శకాబ్దా గతాః
అస్మిన్ శ్రీజయవత్సరే జయతిథౌ మాసే చ మాఘే తథా
పంచమ్యాం ద్వయతింత్రిణీజనపదం రుద్రస్య విద్వత్కవేః
ప్రీత్యా శ్రీయిభరామభూపతి రదాత్ క్షోణీధరాఖండలః ॥

* రుద్రకవి విషయమును చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ జూచునది.

ఇబ్రహీంప్రభు విచ్చినయగ్రహారమును నిన్న మొన్నఁటి దాఁకఁ దద్వంశ్యులే యనుభవించుచుండిరి.

సుగ్రీవవిజయము రచించినరుద్రకవియే నిరంకుశోపాఖ్యానమని గ్రంథాంతరము రచియించెను. రెండుగ్రంథములందును గర్తకు కందుకూరు జనార్దనభక్తత్వము, పెదలింగనార్యపుత్త్రత్వము గలదు గావున రెండు గ్రంథములు నొక్కనివే యగుట స్పష్టము. నిరంకుశోపాఖ్యానమున,

"చేరి కన్నడభూమి చెఱవట్టుపాశ్చాత్య
నృపతికైనను గొంతకృప దలిర్చు."

అని సీసచరణ మున్నది. అది విద్యానగరమును దురుష్కులు కొల్లఁ గొట్టినదుస్సందర్భమును దెలుపుచున్నది. విద్యానగర వినాశనము క్రీ.శ. 1568 నాఁడు జరగినది. కావున నిరంకుశోపాఖ్యానరచన మటుతరువాత జరగినదగును. అప్పకవీయమున వినుకొండలో గుంటుపల్లి భాస్కరయగారి సముఖమునఁ గందుకూరి రుద్రకవి కవితాచర్చ జరపినట్లు కలదు. మనరుద్రకవి యాతఁ డగునేమో! నిరంకుశోపాఖ్యాన సుగ్రీవవిజయకర్త క్రీ.శ. 1568 ప్రాంతములవాఁడేని, కొంతతర్వాతివాఁ డేని కాఁగలఁడు. దక్షిణదేశమం దల్పముగా నాంధ్రదేశమం దధికముగా యక్షగానముల రచనములు, ప్రయోగములు సాగుచుండిన కాల మది.

సుగ్రీవవిజయము

శ్రీమద్రామాయణమునఁ గలకథాఖండములలో సుగ్రీవవిజయకథ యొక కండపట్టు. అత్యల్పకాలమున వడివడిగా గంటలలో నడచిన యీకథపట్టు రామలక్ష్మణులు, హనుమంతుడు, సుగ్రీవుఁడు, వాలి, అంగదుఁడు, తార అనుకథాపాత్రముల శీలపు మేలిమి నొఱసి మెఱుఁగు తఱుగులు చూపినయొఱగ ల్లనఁదగినది.

తెలుఁగున గుత్తెనదీవిరామాయణాదు లగురామాయణగేయ కృతులలో నీసుగ్రీవవిజయపుఁగథపట్టు చాల హృద్యరచనములతో నున్నది.

ఎంత పని చేసితివి రామా! నిన్ను
నేమ నందును సార్వభౌమా!
చెంత కిటు రాలేక చెట్లలో దాగుండి
వింతమృగమును గొట్టువిధ మాయెనా బ్రదుకు!

ఇత్యాదిగేయములను బలువురు పాడుచుందురు.

ఈరుద్రకవిసుగ్రీవవిజయమునుగూడ స్త్రీ, వృద్ధ, పామరాదులు పలువురు పాడుచుందు రఁట! ఆయాపాత్రముల పాటలు తత్తద్వేషధారులు వచ్చి పాడునట్లును దక్కినసంధివచనాదులు ఒక్కరిద్దఱు సూత్రధారప్రాయులు పఠించునట్లును నీసుగ్రీవ విజయము వీథియాటగా నాడఁబడుచుండెడిది. ప్రాచీన సంస్కృత నాటకరచయితలు భాసభవభూత్యాదు లీసుగ్రీవవిజ యౌచిత్యమును దమనాటకములలో విమర్శించిరి. శ్రీరాముని శీలమును శ్రీవాల్మీకిరామాయణపద్ధతిని సమర్థించిరి.

భవభూతి "యద్వా కౌశల మింద్రసూనుదమనే తత్రాప్యభిజ్ఞోజనః" యని దీని యౌచిత్యము నించుక చెనకెను. మన రుద్రకవి సంస్కృతాంధ్ర రామాయణకవులు త్రొక్కినత్రోవనే త్రొక్కెను గాని యపూర్వకల్పనాంశము నేమాత్రము నిందుఁజేర్పలేదు.

ఆయాపాత్రములు ప్రసిద్ధరామాయణములలో నెట్టియుక్తిప్రత్యుక్తులు గలవిగాఁ జిత్రితము లయ్యెనో యిందు నదే తీరు గలదు. కాని యిది దేశిరచనముతో గేయరూపమున నుండుట విశేషము. ఇం దీక్రింది గేయరచనలు ప్రశస్తము లయినవి!

హా సతీమణి ధర్మచారిణి హా గుణోన్నత జనకసుత నను఼
బాసిపోయితి వింతలోనే పద్మనయన
లేటిమాయలు మదిని దెలియఁగ లేక పాపపురక్కసునిచే
బోటి నిను గోల్పోతి నిక నాకేటిబ్రదుకు!

* * * *

లలన నినుఁ గల్గైన బాయఁగఁ గలన నీ విట లేక యుండినఁ
జలన మొందెను నాదుహృదయము జలజనయన !

* * * *

తరణికులమునఁ బుట్టి శరచాపములఁ బట్టి
తరుణిఁ గోల్పడుకంటె మరణమే మేలు
నను శౌర్యవంతుఁ డని తనపుత్రి నిడినట్టి
జనకవిభుఁ డీవార్త విని వగవకున్నె.

* * * *

నాయ మెఱుగక చంపితివి నరనాథ పాపము గట్టికొంటివి
బోయ వింతియె కాక నీ వొక భూమిపతివా?

* * * *

శ్రీరామ . రామఁ జెఱగొన్న రావణుని
వారిధుల ముంచితిని వాలమునఁ జుట్టి
ఒకమాట నాకుఁ జెప్పక పోయితివి గాక
సకలదైత్యుల దున్మి జానకిని దేనె?

* * * *

ఆలిఁ జెఱగొని పోయినట్టిదశాస్యుఁ డుండఁగ నిర్నిమిత్తము
వాలి నేటికిఁ జంపితివి రఘువంశతిలకా!
ఇట్టిసాహసకర్మ మెచటికి నేఁగె భరతుఁడు సీమ వెడలఁగఁ
గొట్టి రాజ్యము పుచ్చుకొన్నెడఁ గువలయేశా !
నాయ మేటికిఁ దప్పితివి రఘునాథ జానకితోడనే చెఱఁ
బోయెనే నీ రాజనీతియు భూరిమతియున్.

* * * *

శ్రీరామచంద్రమూర్తి చెట్టుచాటుననుండి వాలిమేనఁగాడనేసిన వాఁడి ములుకులకంటె నిక్కడ తార ప్రత్యక్షమై నిలుచుండి శ్రీరాముని యంతరంగము నుచ్చిపోవునట్టు ప్రయోగించిన పలుకుములుకులు క్రొవ్వాఁడి గలవి.

సుగ్రీవవిజయము వీరకరుణరసభరితము. స్త్రీ బాలపామరాదులు గూడఁ బఠింపఁ దగినది.

ఆ యక్షగానమున నీక్రింది దేశిరచన లున్నవి. త్రిపుట, జంపె, కుఱుచజంపె, అర్ధచంద్రికలు, ఆటతాళము, ఏకతాళము, ద్విపదలు, ధవళములు, ఏలలు. అర్ధచంద్రికలు త్రిపుటాదిరచనల ఖండరచనలు గాఁబోలును. ఇందలియర్ధచంద్రిక లెల్ల నొక్క తెలుఁగునడక గలవి గాక భిన్నగతులతో నున్నవి. సంగీతతాళ లక్షణము లెఱిఁగినవారు వాని ప్రభేదములు గుర్తింపవలెను.

కురవంజులు, యక్షగానములు నింకను మంచిరచనములు గలవి కొన్ని యున్నవి. అవి యేవేని సుగ్రీవవిజయమువలె సుముద్రితములైనచో నాంధ్రమధురకవితావిశేషములను సహృదయు లింక నధికముగా నాస్వాదింపఁగల్గుదురు.

* * *

8
కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు

- 1 -

కృష్ణరాయలయాస్థానమున నెనమండ్రు తెలుఁగుకవీశ్వరు లష్టదిగ్గజము లనుపేర వెలసియుండి రనులోకప్రతీతిని వీరేశలింగము పంతులుగారు విశ్వసింపకపోయిరి. కృష్ణరాయఁడు కవితాప్రియుఁడు గాన యాయనయాస్థానమందు లేకున్నను బలువురుకవీశ్వరుల నప్పటి వారినిగా భావించి పామరలోకము కట్టుకథలు కల్పించె నని వారు తలంచిరి. వీరేశలింగముపంతులుగారితలఁపు యుక్తమయినది కా దని యిప్పుడు స్పష్టముగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ గందుకూరి రుద్రకవిచరిత్రమును నేను రుద్రకవివంశ్యులకడనుండియే కైకొని ప్రకటించితిని. రాయలయాస్థానమునం దష్టదిగ్గజము లనఁబడునెనమండ్రు కవులలో రుద్రకవి యొకఁ డనియు, నాతఁ డీశాన్యసింహాసనాసీనుఁడై యుండువాఁ డనియు నందుఁ గలదు. అనఁగా రాయలసభాస్థాన మగుభువనవిజయమున నెనిమిదిదిక్కుల నెనిమిదిసింహాసనము లుండెడి వనియు, వానిపై దిగ్గజము లనఁబడు నెనమండ్రుకవులు నాసీనులై యుండెడివా రనియు నర్థమగుచున్నది. రుద్రకవిచరిత్రమే కాక యీక్రింది శాసనశ్లోకముగూడ రాయలయాస్థానమం దష్టదిగ్గజము లనుకవు లుండెడివా రని తెల్పుచున్నది.

శ్లో॥ యత్కీర్తి ర్భువనైకభూషణ మభూ ద్యస్య ప్రసాదా న్నరా
స్సర్వే రాజసమానతా ముపగతా స్సంప్రాప్య విత్తం బహు
య స్యాష్టౌ కవిదిగ్గజాః పృథుయశోభారా జగచ్ఛోభనా
యద్దానోదక సామ్య మేవ సరితా మాసేతుశీతాచలమ్.

ఈశ్లోకము రాయలు నందిదుర్గమున సోమశంకరస్వామికి నాలయము కట్టించినప్పుడు చెక్కించినశాసనమం దున్నది. ఆశాసనము వ్రాఁతప్రతి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో నున్నది. కృష్ణదేవరాయఁడు రచించినదిగా జాంబవతీకల్యాణ మని సంస్కృతనాటక మొకటి కలదు. తంజావూరులైబ్రరినుండి దాని ప్రతిని గొనివచ్చి శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవి గారు చెన్నపురిలైబ్రరి కొసంగిరి. దానిలోఁ బ్రస్తావన కొంత గ్రంథపాతములు గలిగి యున్నది. గ్రంథకర్త కృష్ణరాయఁ డనియే యం దున్నది. కాని గ్రంథాంతమం దీశ్లోక మున్నది-

శ్లో॥ ... ...
శేషక్ష్మాధరనాయకస్య కృపయా సప్తార్ణవీమధ్యగాం
రక్షన్ గామిహ కృష్ణరాయనృపతి ర్జీయా త్సహస్రం సమాః.

ఈ నాటకము ప్రాకృతబహుళమై సంస్కృతచ్ఛాయ లేక గ్రంథపాతములతో నున్నది. కాన నసిగా ముద్రించుట దుష్కరము. దీని నేను జదివితిని. కృష్ణుఁడు జాంబవతిని బెండ్లాడుట యిందలికథావస్తువు. కథానాయకుఁ డగుకృష్ణుఁడు కృష్ణదేవరాయఁడుగాను, నాయిక యగుజాంబవతి ప్రతాపరుద్రగజపతి కుమార్త యగుభద్రాదేవిగాను నాకు స్ఫురించినది. ఈదృష్టితోఁ జూడఁగా నాటక మెల్ల శ్రీకృష్ణదేవరాయలకథను జెప్పునదిగా సమన్వయింపఁదగినట్లు నాకు గోచరించినది. అయినను నీవిషయ మింకను బరిశోధింపఁదగినది.

- 2 -

కృష్ణదేవరాయలు సాహిత్యమందే కాక సంగీతమందును మిక్కిలి యభిరుచి గలవాఁడు. ఈయన యాస్థానమున బండారు లక్ష్మీనారాయణుఁ డని యొక సంగీతవిద్వాంసుఁ డుండెను. రాయల యంతఃపురస్థానమున నాయన నాట్యరసాధిపత్యము వహించి యుండెడువాఁడు. ఆతఁడు

రచించినది సంగీతసూర్యోదయ మని యొకసంస్కృతగ్రంథ మిప్పుడు దొరకినది. దానిపీఠికలో విద్యానగరము, కృష్ణరాయల దిగ్విజయములు వర్ణితము లయినవి. రాయల దిగ్విజయవర్ణనములలో నపూర్వవిషయము లొండు రెండు గానవచ్చుచున్నవి. సంగీతసూర్యోదయకారునకు నభినవభరతాచార్య, రాయబయకార, తోడరమల్ల, సూక్ష్మభరతాచార్య బిరుదములు గలవు. కృష్ణరాయ లీయనకు బంగారుపల్లకీ, ముత్తెసరుల జల్లులు గలవి రెండు ముక్తాతపత్రములు, మదపుటేనుఁగులు, మలహరీవాద్యము నొసఁగెను. ఈయన విష్ణుభట్టారకులయొద్ద దత్తిల కోహలాది భరతమతగ్రంథములను సవ్యాఖ్యముగా నధ్యయనము చేసినాఁడు. తాళాధ్యాయము, నృత్తాధ్యాయము, స్వరగీతాధ్యాయము, జాత్యధ్యాయము, ప్రబంధాధ్యాయము నని యయిదధ్యాయములతో నీతఁడు సంగీతసూర్యోదయము రచించినాఁడు. ఈయన గ్రంథావతరణిక నుండి కొన్నిశ్లోకములు.

శ్లో॥ కర్ణాటాహ్వయదేశసౌఖ్యజననీ శ్రీతుంగభద్రావృతా
మాతంగోన్నతమాల్యవత్ క్షితిధర శ్రీ హేమకూటాన్వితా
పంపాధీశ్వరవిట్ఠలేశ్వరకృపాదృష్టి ప్రభామండితా
శ్రీవిద్యానగరీ విభాతి ధరణీధమ్మిల్ల మాణిక్యవత్.

* * * *

శ్లో॥ బాల్యే ఽ సౌ సకలకలాకలాపయుక్త
స్స్రప్రా(త్రా?)ణం సపది విజిత్య గంగరాజం
భఙ్క్త్వా తచ్ఛివనసముద్ర ముత్కటం ద్రా
గావాసం వ్యతనుత నిర్భరం శివానామ్.

శ్లో॥ దుర్గం జిత్వా థ సోఽ సా వుదయగిరివరం తత్ర రాహుత్తరాజం
బందీకృ త్వాశుహృత్వా యుధి నగరవరే కొండవీడ్కొండపల్ల్యౌ
జీవగ్రాహం గృహీత్వా గజపతితనయం పొట్టునూర్పట్టణాగ్రే
విశ్వశ్లాఘ్యప్రతాపో బిరుదయుతజయ స్తంభ ముచ్చై ర్న్యఖానీత్.

శ్లో॥ సోఽ యం కృష్ణనరేశ్వరో గజపతిం జిత్వా తదీయశ్రియా
సాకం తస్య సుతా ముదూహ్య యవనక్ష్మాపం సపాదం తతః
గౌబ్బూరుస్థలవాసినం సరభసం జిత్వా ను విద్రావ్య తం
హ స్త్యశ్వాన్ స తదీయదుర్గ మతులం... మారు మాదత్తవాన్.

శ్లో॥ కృష్ణాముత్తీర్య సోఽ యం యవనజనపదం వహ్నిసాత్కృత్య సర్వం
పేరోజాంబాదసించాద్వరు (?) నగరసమాఖ్యాని దుర్గాణి జిత్వా
భజక్ష్వోచ్చైః పారసీకం కలుబరగపురీం ద్రాక్సపాదార్ధమానః?
కాంతా(క్రాంత్వా?) వ్యాకృష్టవాన్ దోర్బలఘనత్రీన్ సురత్రాణపుత్రాన్.

గ్రంథకర్త

శ్లో॥ తస్య శ్రీకృష్ణరాయస్య కృపాక్షీరాబ్ధిచంద్రమాః
లక్ష్మీనారాయణో నామ వర్తతే సరసాగ్రణీః
సదాఽ భినవశబ్దాదిభరతాచార్యనామకమ్
బిరుదం ధరణీచక్రే ధత్తే చక్ర మి వాచ్యుతః॥

శ్లో॥ శ్రీమత్కృష్ణనరేశ్వరస్య దయయా స్వర్ణాంచితాం పాలకీం
ముక్తాగుచ్ఛకృతానుబద్ధవలయం ముక్తాతపత్రద్వయమ్
శశ్వన్మత్తమతంగజా న్మలహరీవాద్యం నిజాంతఃపుర
స్థానే నాట్యరసాధిపత్య మసకృ ల్లక్ష్మీపతిః ప్రాప్తవాన్.

శ్లో॥ సంగీతాగమలక్ష్యలక్ష్మనిపుణై శ్రీవిష్ణుభట్టారకైః
జ్ఞాత్వా దత్తిలకోహలాదిభరతగ్రంథాన్ సుటీకాన్వితాన్
భూమౌ కీర్తిశరీరరక్షణధియా గ్రంథః కృతోఽ యం యయా
........యోగ్యతాధికతర స్సంగీతసూర్యోదయః.

గద్యము

ఇతి శ్రీమద్విప్రకులవర్య భండారువిట్ఠలేశ్వరనందన సూక్ష్మభరతా (లిఖితా?) చార్య రాయబయకార తోడరమ ల్లాభినవభరతాచార్య శ్రీలక్ష్మీనారాయణవిరచితే సంగీతసూర్యోదయే.

ఇంకొక విశేషము

ఈ భండారులక్ష్మీనారాయణుఁ డిట్లు కృతికర్త యగుటే కాక మఱి కృతిభర్తయునయిన ట్లెఱుగఁబడుచున్నాఁడు. భానుకవి యని యొక తెనుఁగుకవి యితని కంకితముగాఁ బంచతంత్రిని దెనిఁగించినాఁడు. చిట్టయమంత్రి (చిట్టమరసు?) ప్రేరణచే నరసింహభట్టు, నరసమంత్రి, అవధానము కృష్ణఘనుఁడు, భరతము విష్ణుభట్టు (ఈతఁడే లక్ష్మీనారాయణునకు సంగీతాగమము నుపదేశించినవాఁడు) అనువారు సమ్మతించి ప్రోత్సాహపఱుపఁగా లక్ష్మీనారాయణుఁ డీభానుకవిని దనపేరఁ బంచతంత్రిని దెలిఁగింపఁ గోరినాఁ డఁట! భానుకవి తనకృతిపతి సంగీతసూర్యోదయము రచించె నని చెప్పలేదు గాని యాతనిబిరుదములను, నభినవభరతాచార్యాదులను దఱచుగా గ్రంథమునఁ బేర్కొన్నాఁడు.

క॥ పతికంటె మంత్రి బలిసిన క్షితి యాతనిదై తనర్చు సిద్ధము సతి దాఁ
బతికంటె దవర యైనను బతి కార్యము చెడును నూత్నభరతాచార్యా!

విద్యానగరము నీతఁ డిట్లు ప్రశంసించినాఁడు.

సీ॥ పంపావిరూపాక్షభైరవవిట్ఠలేశ్వరముఖ్య దేవతావ్రజముచేత
పరిపంథిగర్వవిభాళనశ్రీకృష్ణ రాయభూధవభుజారక్షచేత
భటనటజ్యోతిషపౌరాణికభిషగ్విచక్షణసత్కవీశ్వరులచేత
సంతతమదవాహిచారుశుండాలస్ఫుటాజవప్రకటఘోటములచేత

గీ॥ రమ్యమై యుండువిద్యాపురంబునందు
నిమ్మహాకృతి భానుకవీశ్వరుండు
తెనుఁగుబాస నొనర్చెను వినుతి కెక్క
నవని నాచంద్రతారార్క మగుచుఁ దనర.

ఈ పంచతంత్రిలోని కథలోఁగూడ నీతిపద్యములు కృతిపతి సంబోధనముతో నున్నవి. "కరణికలక్ష్మి, సూక్ష్మలిఖితాచార్య, విట్ఠయలక్ష్మ ధీమణీ" ఇత్యాదులు. ఇట్టి సంబోధనములవలన నీతఁడు సంగీతాచార్యుఁ డే కాక మంత్రియు నని యెఱుఁగ నగుచున్నది.

మాదిరి కొకపద్యము-

సీ॥ విద్య కవులయందు విశ్రాణ నందును
ప్రత్యర్థివిభులందు బాహుబలము
శరణాగతులయందుఁ గరుణాకటాక్షంబు
నృపకార్యములయందు నీతిగరిమ
బంధుసంతతియందుఁ బరమసంతోషంబు
నాశ్రితులందుఁ బాయనితలంపు
ధర్మమార్గమునందుఁ దగిలినచిత్తంబు
సత్యవాక్యములందుఁ జతురతయును

గీ॥ గలిగి యెవ్వాఁడు మెలఁగు జగత్త్రయమున
నతనికీర్తులు లుబ్ధమోహాంధతమస
పటల మణఁగించుఁ జంద్రికాప్రభలయట్లు
లలితగుణధుర్య ! విట్టయలక్ష్మణార్య !

- 3 -

కృష్ణరాయలు రాజ్య మేలుచుండఁగా నీశ్వరదీక్షితుండనుసంస్కృత విద్వాంసుఁ డొకఁడు వాల్మీకిరామాయణమునకు బృహద్వివరణ మని లఘువివరణ మని రెండువ్యాఖ్యలు రచించినాఁడు. శ్రీకృష్ణరాయల కలువదిగడియలలో రామాయణమేడుకాండలు వినిపించి యాయనప్రోపునఁ జిత్రకూటమున (హంపి) నుండి రామాయణవ్యాఖ్యలు తాను రచించిన ట్లాతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడు.

శ్లో॥ బృహద్వివరణం చైవ తథా వివరణం లఘు
వ్యధా ద్రామాయణే వ్యాఖ్యాద్వయ మీశ్వరదీక్షితః॥

శ్లో॥ కర్ణాటాధీశ్వరే రాజ్యం కృష్ణరాయే ప్రశాసతి
రామాయణం చిత్రకూటే వ్యాఖ్యా దీశ్వరదీక్షితః॥

-4-

నగరు, తగరు, తొగరు, పగరు అని చరణాద్యక్షరము లుండునట్లు రామాయణ, భారత, భాగవతపరములుగా మూఁడు పద్యములు చెప్పుమని పెద్దన సమస్య యడుగఁగా నట్లే చెప్పి సత్కృతుఁ డయినచింతలపూడి యెల్లయకవికి శ్రీకృష్ణరాయలు రాధామాధవుఁ డని బిరుదనామ మిడెను.

శా॥ రాధామాధవ మచ్యుతాంకితముగాఁ బ్రౌఢక్రియం జెప్పి త
న్మాధుర్యంబునఁ గృష్ణరాయవిభుఁ గర్ణాటేశు మెప్పించి నా
నాధాత్రప్రతిమానసత్కవులలోనన్ భూషణశ్రేణితో
రాధామాధవనామ మందినజగత్ప్రఖ్యాతచారిత్రుఁడన్.

ఈరాధామాధవకవికృతులు రాధామాధవము, విష్ణుమాయావిలాస నాటక ప్రబంధము, తారకబ్రహ్మరాజీయము ననునవి దొరకియున్నవి.

-5-

ఆముక్తమాల్యద కృష్ణదేవరాయవిరచిత మని గ్రంథమం దున్నను బెద్దన రచించిన ని లోకమునఁ బ్రతీతి కలదు. వ్యాఖ్యాతలు లాక్షణికులు కొంద ఱట్లే గ్రంథములందును జెప్పినారు. ఆముక్తమాల్యదావ్యాఖ్యాత శ్రీనివాసకవి-

ఉ॥ ఉరు వగువిష్ణుచిత్తతనయోద్వహనంబును సంస్కృతాంధ్రవా
గ్గరిమ నలంక్రియారససఖం బగునట్లుగఁ బెద్దనార్యుఁ డు
ద్ధురభణితిన్ రచించె నది దుర్ఘటబోధము గావునన్ ధరన్
స్థిర మగుచుండునట్లుగను జేసెదఁ డీక సవిస్తరంబుగాన్.

గుడిపాటి వెంకటకవి-

గీ॥ ప్రేమ నల్లసాని పెద్దన యాముక్త
మాల్యదాఖ్యకృతి సమంచితముగఁ
జేసె నీవు టీక చేయుము చెఱకునఁ
బండు పండినట్టు లుండుఁ గాన.

సీ॥ కర మర్థిఁ గవిరాయగండపెండేరంబు చెల్లించుకొన్నట్టిబల్లిదుండు
కవులలోపల నాంధ్రకవితాపితామహబిరుదాంకుఁ డైనగంభీరమూర్తి
మనుచరిత్రాదిసమ్యక్కావ్యరచనలఁ జల్పినవైష్ణవచక్రవర్తి
కృష్ణరాయలు తన కేల్దమ్మిచే నెత్తఁ బల్లకి యెక్కిన భాగ్యశాలి

గీ॥ యలఘుఁ డలసాని పెద్దన యాఘనుండు
మహిమఁ జేసినయాము క్తమాల్యదాప్ర
బంధ మెచటఁ దదీయధీపటిమ యెచట?
నాకు శక్యంబె దానికిఁ దీక సేయ?

రంగరాట్ఛందస్సులోఁ గూడఁ బెద్దన చెప్పినయాముక్త మాల్యద యని యున్నది.

- 6 -

విశాఖపట్టణమండలమున 'ప్రపంచదర్పణ' మని యొక సంస్కృతగ్రంథము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలవారికి దొరకినది. అది సంధానగ్రంథము. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి యనేకవిషయము లందు సంకలనము చేయబడినవి. అం దీక్రిందిశ్లోకము లున్నవి. అల్లసాని పెద్దనార్యేణ సత్యావధూపరిణయే-

శ్లో॥ అంగులీషు కురంగాక్ష్యా శ్శోభతే ముద్రికావళీ
ప్రోతేవ బాణైః పుష్పేషో స్సూక్ష్మలక్ష్యపరంపరా.

అల్లసానిపెద్దనాఖ్యే నాప్యేవ ముక్తం రసమంజర్యామ్-

శ్లో॥ ఉడురాజముఖీ మృగరాజకటి ర్గజరాజగతిః కుచభారనతా
యది సా రమణీ హృదయే రమతే క్వ జపః క్వ సమాధిమతిః.

మొదటిశ్లోకము గలగ్రంథముపేరు సత్యావధూప్రీణన మయి యుండునేమో! ఆముక్తమాల్యదలోఁ గృష్ణరాయల కృతులుగా నీగ్రంథములు గలవు గదా!

"సీ॥ పలికి తుత్ప్రేక్షోపమల"- - - - - -

ఇత్యాది పద్యమున-

"భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధి గాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీణనంబు".

మఱియు-

"రసమంజరీముఖ్యమధురకావ్య, రచన మెప్పించుకొంటి గీర్వాణభాష"

ఈ సంధానగ్రంథమున నీపేళ్లతోఁ బెద్దనార్యకృతులను బేర్కొనుట వింత గదా! కృష్ణరాయకృతులలోనివిగాఁగూడ నందు శ్లోకము లున్నవి. కృష్ణరాయ స్యాలంకారసారసంగ్రహే-

సిందూరం రవి మిందు మానవ మసౌ ధమ్మిల్ల రాహో ర్గ్రహా
ద్యద్గాఢం గ్రసతీతి తచ్చ విబుధై ర్నిర్ణీత మౌత్పాతికమ్
జోళే చంచలతా భవిష్యతి హరా త్స్యా త్కుంతలే కర్షణమ్
కాం.......... హే............అంగే మహా న్సంగరః.

ఇందుఁ జూపఁబడినశ్లోకములు సుభాషితరత్నభాండాగారమునఁ గూడ నున్నవి. "అంగులీషు" ఇత్యాదిశ్లోకము బిల్హణునిదిగా నందుఁ జెప్పఁబడినది. తక్కినవి యెవ్వరు రచించినవో యందు లేదు.

ఆగ్రంథసంధాత యోఢ్రుఁడు. ప్రసిద్ధగ్రంథములపేళ్లతో నెక్కడివో తెలియరానిమంచిశ్లోకములఁగూడ నాతఁడు గూర్చియుండు నని సందేహించుట కందుఁ గొన్ని చోట్ల నెడము గలుగు చున్నది. ఈశ్లోకము లట్టి వయి యుండవచ్చు నేమో !

* * *

9
ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర మపూర్వసత్ప్రబంధములలో నొక్కటి. దీనికి

కర్త - తెనాలిరామలింగకవి

అనఁగానే దీని సత్ప్రబంధత్వము గొంత సమర్థిత మగును గదా! తెనాలిరామలింగకవి యని తెనాలి రామకృష్ణకవి యని యొక్కనినే యటు నిటు గూడ లోకము పేర్కొనుట గలదు. తొలుత నాతఁడు శైవుఁ డనియు, నప్పుడు రామలింగఁ డని పే రయ్యె ననియుఁ, దర్వాత వైష్ణవము పుచ్చుకొనె ననియు, నప్పుడు రామకృష్ణుఁ డని మార్పురే రయ్యె ననియుఁ బ్రతీతి. దీనిని వీరేశలింగము పంతులుగారు మొదలగువారు గొందఱు నమ్మిరి. మఱికొందఱు నమ్మరయిరి.* ఆ రెండు పేళ్లు నొక్కనివే యని నేనును విశ్వసించుచున్నాఁడను. అట్లు విశ్వసించుట కిదివఱకున్న యాయైతిహ్యము మాత్రమే కాక యపూర్వముగాఁ గొన్ని యాధారములును నా కగపడినవి. తెలుపుచున్నాఁడను.

రామలింగఁడే-రామకృష్ణుఁడు

రామకృష్ణకవికృతములుగా నిదివఱకు దొరకి ప్రకటితము లయియున్న గ్రంథములు రెండు. అవి పాండురంగమాహాత్మ్యమును, ఘటికాచలమాహాత్మ్యమును. రామలింగకవికృతిగా నిప్పుడు క్రొత్తగా దొరకి ప్రకటిత మయినది - యుద్భటారాధ్య చరిత్రము. తొల్త నాతఁడు శైవుఁడుగా నుండి తర్వాత వైష్ణవుఁడుగా మాఱె ననియే నే నిందు ముందు నిరూపింపనున్నాఁడనుగాన యుద్భటారాధ్యచరిత్రము మునుపటి గ్రంథముగాను తక్కిన రెంటిని దర్వాతివానిఁగాను దెలుపుచున్నాఁడను.

---

* విశ్వకర్మవంశ్యుఁడు, ధీరజనమనోరంజనకర్త, తెనాలిరామలింగకవి యొకఁడున్నాఁడు. అతఁడు వేఱు.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున రామలింగకవి స్వవిషయ మిట్లు తెల్పుకొన్నాఁడు-

సీ॥ కౌండిన్యమునిరాజమండలేశ్వరవంశపాథోధినవసుధాభానుమూర్తిఁ
బాలగుమేలేశ పదపయోజద్వయీధ్యానధారణసముదాత్తచిత్తు
మానితాయాతయామానామభావితవిపులమహోయజుర్వేదవేది
రామేశ్వరస్వామిరమణీయకరుణావిశేషపోషితవిలసితసమగ్ర

గీ॥ సహజసాహిత్య మాధురీసంయుతాత్మ
లక్కమాంబకు ఘనయశోలక్ష్మి వెలయు
రామధీమణికిని బుత్త్రు రామలింగ
నామవిఖ్యాతుఁ గావ్యనిర్ణయధురీణు.

గద్యమునందును, "ఏలేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద షట్చరణ సకలకలాభరణ రామనార్యసుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర కుమారభారతీబిరుదాభిరామ రామలింగయప్రణీత" మని యున్నది.

పాండురంగ మాహాత్మ్యమున రామకృష్ణకవి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

సీ॥ ....శైవవైష్ణవపురాణావళీనానార్థ
ములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము

గీ॥ లంధ్రభూమికుచాగ్రహారాభ మైన
శ్రీ తెనాల్యగ్రహారనిర్ణేత వగ్ర
శాఖికాకోకిలమ వీవు సరసకవివి
రమ్యగుణకృష్ణ ! రామయరామకృష్ణ !

క॥ కౌండిన్యసగోత్రుఁడ వా
ఖండలగురునిభుఁడ వఖిలకావ్యరససుధా
మండనకుండలుఁడవు భూ
మండలవినుతుఁడవు లక్ష్మమావరతనయా !

"శా-రదనీరూపము రామకృష్ణ కవిచంద్రా ! సాంద్రకీర్తీశ్వరా"

క॥ వాక్కాంతాశ్రయు భట్టరు
చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీగురుమూర్తిన్
నిక్కపుభక్తి భజించెద
నిక్కావ్యకళాకలాప మీడేఱుటకున్.

గద్యమున-ఇది శ్రీమత్పరమపదనాథనిరవధికకృపాపరిపాకపరిచితసరసకవితాసనాథ రామకృష్ణకవినాథ ప్రణీతం బైన-అని యున్నది.

రామలింగకవి	రామకృష్ణకవి
కౌండిన్యగోత్రుఁడు	కౌండిన్యగోత్రుఁడు
శుక్లయజుర్వేది	శుక్లయజుర్వేది
తండ్రి - రామయ్య	తండ్రి - రామయ్య
తల్లి - లక్ష్మమ్మ	తల్లి - లక్ష్మమ్మ
కుమారభారతీబిరుదాభిరాముఁడు	శా-రదనీరూపము రామకృష్ణ కవిచంద్రా !

ఉద్భటచరిత్రము బాల్యమున రచించినది గాన 'కుమార భారతి' యని బిరుదు చెప్పుకొన్నాఁడు. పాండురంగమాహాత్మ్యము ముదివయసున రచించినదిగాన 'శారదనీరూపము' అని కృతిపతి తన్ను సంబోధించినట్టు చెప్పుకొన్నాఁడు. కాన యీభేదము సంగతమే. ఇన్ని సరిపడి యున్నను నుద్భటచరిత్రమున రామలింగయ యని గ్రంథకర్తపేరును పొలగుమి యేలేశ్వరుఁ డని గురునిపేరును, పాండురంగమాహాత్మ్యమున రామకృష్ణుఁ డని గ్రంథకర్తపేరును, భట్టురు చిక్కాచార్యు లని గురునిపేరును గానవచ్చుట, గద్యములరీతులు భిన్నములుగా నుండుట, రెండు నొక్కనిపేళ్లే యనుసిద్ధాంతమునకుఁ గొంత బాధకముగాఁ గానవచ్చును. ఈభేదములు మతము మాఱుటచే నేర్పడినవే యని నే ననెదను.

అందుకు సాధకములు

ఇందుమతీపరిణయ మని తెనాలిరామభద్రకవికృతి యొకటి కలదు. అందిట్లున్నది.

..............కవితాఘనతామహు మత్పితామహున్.
రామయ రామకృష్ణకవిరాజుఁ దలంచి నుతించి మ్రొక్కెదన్.

గీ॥ తదనుసంభవమణిని సుదక్షిణాప
రిణయముఖకావ్యరచనాధురీణు నాంధ్ర
కవికదంబములోనఁ బ్రఖ్యాతి గన్న
యన్నపకవీంద్రు ధీసాంద్రు నభినుతింతు.

*   *   *

సీ॥ ప్రౌఢి మీ పెదతాత పాండురంగాదిస
త్కృతులు చేసెను రామకృష్ణసుకవి
యనుజుఁ దన్నప్ప మీపినతాత రచియించెఁ
బరఁగ సుదక్షిణాపరిణయంబు
మీతాత శ్రీగిరి చాతురీవిఖ్యాతి
శ్రీశైలమాహాత్మ్యకృతి యొనర్చె
కడిమి మీతండ్రి యిమ్మడి రామకృష్ణాఖ్యుఁ
డనఁగీర్తి గనె సంస్కృతాంధ్రములను

గీ॥ నౌర యనిపించె మీయన్న వీరరాఘ
వాఖ్యకవి సర్వకవితామహత్త్వమునను
ని న్ననూచానసంతాను నెన్నఁదరమె?
ప్రాజ్ఞహృదయాబ్జరవి రామభద్రసుకవి!

---

* ఇది తంజాపురపు సరస్వతీపుస్తక భాండాగారమునఁ గలదు. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవి, యం.ఎ. గారు దీనివిషయము 1914 సంవత్సరాది సంచికలో "తెనాలికవులు" అను వ్యాసమునఁ దెలిపినారు. వారే దీనిప్రతిని చెన్నపురి గవర్నమెంటు లైబ్రరికిని నొసఁగినారు.

దీనింబట్టి చూడఁగాఁ బాండురంగమాహాత్మ్యాదులను రచించిన తెనాలిరామకృష్ణకవియును, సుదక్షిణాపరిణయము రచించిన తెనాలి యన్నయంకవియును నన్నదమ్ము లని యేర్పడు చున్నది. దీనికి సరిగానే సుదక్షిణాపరిణయమున

గీ॥ నవ్యసుగుణాభిరామ తెనాలిరామ
పండితాగ్రణిసత్పుత్త్రు భవ్యమిత్రు
హరపదాంభోజసౌముఖ్యు నన్న పాఖ్యు
నన్నుఁ బిలిపించి యాదరోన్నతి వహించి.

* * *

గద్యము "ఇది శ్రీమత్తెనాలి రామేశ్వరశాశ్వతకృపాకటాక్షలక్షిత కవితాభిరామ రామయపండితకుమార సహజ శైవాచారసంపన్నధీమదన్న యనామధేయప్రణీతం బైనసుదక్షిణాపరిణయమందు" అని యున్నది.

ఈ సుదక్షిణాపరిణయపద్యములవలనఁగూడఁ దెనాలి రామకృష్ణుఁడు, తెనాలియన్నయ, యన్నదమ్ము లగుట యితర ప్రమాణ నిరపేక్షముగానే యేర్పడుచున్నది. ఇర్వురును రామయపండితుని కొడుకులే, తెనాలివారే, ఒకకాలమువారే. (అదిముందు తెలియనగును.) అంతేకాక రామలింగఁడే రామకృష్ణుఁ డయ్యె ననుటనుగూడ నీసుదక్షిణా పరిణయమే స్వతంత్రముగా సాధించుచున్నది. ఉదాహృతగద్య పద్యముల వలన నన్నయ సహజశైవాచారుఁ డనియుఁ దెనాలిలో వెలసిన రామేశ్వర స్వామి యనుగ్రహమునఁ గవిత నేర్చినవాఁ డనియు, మఱియు,

గీ॥ కాళిదాసాది సంస్కృతకవులఁ దలఁచి
యాంధ్రభాషావిశేషభాషాధిపతుల
నన్న పార్యాదులను బుద్ధి సన్నుతించి
పాలగుమిభీమగురుని సద్భక్తిఁ గొలుతు.

అనుపద్యమువలనఁ బాలగుమిభీమయశిష్యుఁ డనియు నెఱుక పడుచున్నది. దీనినిఁబట్టి యన్నయకుటుంబమువారును సహజముగా శైవాచారసంపత్తికలవా రనియు, తెనాలిరామలింగస్వామిభక్తు లనియు, బాలగుమివారిశిష్యు లనియుఁ దలఁపఁ గూడును.* మనప్రస్తుతగ్రంథ మగునుద్భటచరిత్రమును రచించిన రామలింగకవి యిట్టిలక్షణములు గలవాఁడు. ఆతని శైవాచారనిరతి యుద్భటచరిత్రమున స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు నాతఁడు 'రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణా విశేషపోషిత విలసిత సమగ్ర, సహజసాహిత్యమాధురీసంయుతాత్ముఁడు' ననియు 'పాలగుమేలేశపదపయోజద్వయీధ్యానధారణసముదాత్త చిత్తుఁ డ' ననియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. పాలగుమియేలేశ్వరుఁడును బాలగుమి భీమేశ్వరుఁడును నన్నదమ్ములో తండ్రికొడుకులో యయి యుందురు.

మఱి యన్నయ తనయన్న యని రామలింగనిఁ (లేక రామకృష్ణుని) బ్రస్తుతింపకున్నంతమాత్రాన వారి సౌదర్యవిషయము సందేహింపఁ దగిన దేమో యనరాదు. తెనాలిరామభద్రకవి తనతాత లన్నదమ్ములు ముగ్గర నియు, మొదటివాఁడు పాండురంగమాహాత్మ్యకర్త రామకృష్ణుఁ డనియు, రెండవవాఁడు తన తండ్రితండ్రి శ్రీగిరి యనియు, మూఁడవవాఁడు సుదక్షిణాపరిణయకర్త యనియు స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు గాన యిట్టిసందేహమునకు సయు లేదు.

అన్నయకవి మతము మార్చుకొన్నాఁ డన్నయనాదరముచే నన్నగారిని బ్రస్తుతింపకపోయెనేమో! 'సహజశైవాచార' యన్నపద మాయన్న నడుమఁ దెచ్చుకొన్నవైష్ణవాచారముమీఁది వైమనస్యముచేఁ

---

* పాలగుమివా రారాధ్యులు గాఁబోలును రామలింగకవి కింకను నూతేండ్లకు ముం దొకఁ డాయింటి పేరివాఁడు శైవాచార్యుఁడు కొండవీటి రెడ్డిరాజ్యమున నున్నట్టు శాసనమున్నది. శ్లో. పాల్గుమిశ్రీకంఠగురోః పంచాక్షరీమంత్రపౌనరుక్త్యస్య, శిష్యాయ శిష్యపరిషద్రక్షా దాక్షిణ్యసత్కటాక్షస్య. శక 1336 నాఁటిది పెదకోమటి మాచారెడ్డిశాసనము. శృంగార శ్రీనాథము కనుబంధము చూచునది.

జేర్చుకొన్నదేమో! రామకృష్ణకవి తనమతముమార్పును దెలుపుకొనకు న్నను, బాండురంగమాహాత్మ్యమున 'శైవవైష్ణవపురాణావళీ నానార్థరచనా పటిష్ఠైకరమ్యమతివి'+ అని తన శైవప్రబంధరచనమును దెలుపుకొన్నాఁడు.

తెనాలిలో నుండుచేతనే తర్వాత తెనాలివా రని యింటి పే రేర్పడినది గాని యంతకుముందు వారియింటి పేరు గార్లపాటివా రని ప్రాంత ప్రాంతలలో నున్నది. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారును వీరేశలింగము పంతులుగారును దీనిని జెప్పిరి. తెనాలిలో నున్నరామయ పండితుఁడు శైవాచారపరుఁడుగాన యక్కడ వెలసియున్న రామలింగస్వామి పేరే తనప్రథమపుత్త్రునికిఁ బెట్టుకొనె నని నేను దలఁచుచున్నాఁడను. అన్నయ చెప్పుటచేతనేకాక యీక్రిందిసాధనముచేతఁగూడ నాతఁడు శైవాచారపరుఁ డని రామలింగేశ్వరస్వామిభక్తుఁ డని యేర్పడుచున్నది.

తెనాలిలో రామలింగేశ్వరస్వామి యాలయమున నొక యుత్సవ విగ్రహముపీఠముమీఁద నీశ్లోక మున్నది.

శ్లో॥ శ్రీ తెనాలినగరే వ్యరాజయ ద్గార్లపాటిపురరామపండితః
శుక్లమాఘసిత పంచమీ గురౌ రామలింగ ముమయోత్సవాకృతిమ్.*

రామలింగని యింటి పేరు గార్లపాటివా రని యిదివఱకు వ్రాసినవా రెవ్వరు గాని యీశ్లోకము నునికి నెఱిఁగినట్లు తెలియరాలేదు. రామలింగని యింటిపేరు తొల్త గార్ల పాటివా రనుట నీశాసనశ్లోకము

+ 'శైవవైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము లని పాఠాంతరము కలదు. పాండురంగమాహాత్మ్యమున నీపద్యము పాఠభేదములతో నున్నది.

* ఈ శ్లోకమునుగూర్చి గుంటూరిలో శ్రీమల్లాది సోమయాజులుగారు నాకుఁ జెప్పిరి. పిదపఁ గొంతకాలమునకు దాని నేను జూచితిని. ఇప్పు డొకమిత్రుఁడు చూచి వ్రాసి పంపెను. శుక్ల సం॥ మాఘ శుద్ధ పంచమీ గురువారము స్వామికన్నుపిళ్లగారిపుస్తకమునుబట్టి చూడఁగా సరిపడకున్నది.

స్థిరపఱచుచున్నది. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రలో రామలింగఁడు తన యింటిపే రేదో పేర్కొననే లేదు. రామకృష్ణుఁడై పాండురంగమాహాత్మ్యమునను బేర్కొనలేదు. 'శ్రీతెనాల్యగ్రహారనిర్ణేత' నని మాత్ర మందుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. అప్పటికిఁ దెనాలివా రని యింటిపేరు స్థిరపడకుండవచ్చును. అన్నయ సుదక్షిణా పరిణయమునఁ 'దెనాలి' యింటిపేరు చెప్పుకొన్నాఁడు.

మనుమఁ డగురామభద్రకవి చెప్పుటచేతను, దల్లిపేరు మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను రామకృష్ణుఁడును, నన్నయయు నన్నదమ్ము లని స్పష్టపడినది. ఉద్భటచరిత్రమందుఁ గానవచ్చు రామ (లింగే) శ్వరస్వామి యనుగ్రహము, పాలగుమివారిశిష్యత్వము, శైవాచారము మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను, లోకమందుఁ బారంపర్యముగా వచ్చుచున్నప్రతీతికిఁగూడ నిర్వాహ మేర్పడుటచేతను, నుద్భటారాధ్యచరిత్ర కర్తయగురామలింగయయే వైష్ణవమతము పుచ్చుకొని రామకృష్ణుడై. పాండురంగమాహాత్మ్యము రచియించినాఁ డని, వారు వేఱుపురుషులుగా రని, నిర్ణయించుట ప్రమాణదూరము కాదు.

పోలికలు

రామలింగకవియే రామకృష్ణుఁ డయ్యె ననుట కింకను మఱియొక బలవత్ప్రమాణము చూపెదను. పాండురంగ మాహాత్మ్యమున 'శైవవైష్ణవ పురాణావళీనానార్థరచనాపటిష్ఠైకరమ్యమతివి' యని చెప్పఁబడుటచేనాతఁ డేవో శైవపురాణ కథల రచియించి యుండవలె ననియు నీయుద్భటారాధ్య చరిత్రము వానిలోనిది యగు ననియు ననుకొంటిమి. తొలుతఁ దాను శైవుఁడై యున్నపుడు రచియించిన యుద్భటారాధ్యచరిత్రములోని పద్యములే మార్చీ మార్చకుండఁ దర్వాత వైష్ణవుఁడై రచించిన ఘటికాచల మాహాత్మ్యమున నాతఁడు చేర్చుకొన్నాడు. ఇవిగో చూడుఁడు.

సీ॥ అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱి కాని
మృగములు లేఁ బూరి మేయ వచట
నసమలోచనునకు నర్పించి మఱి కాని
యళులు క్రొవ్విరితేనె లాన వచట
నంధకధ్వంసికి నర్పించి మఱి కాని
కోయిల లిగురాకుఁ గొఱుక వచట
నంగజారాతికి నర్పించి మఱి కాని
చిలుకలు పండ్లు భుజింప వచటఁ

గీ॥ దక్కుఁ గలజంతువులు శంభుఁ దలఁచి కాని
యుచితవర్తనములఁ గోరి యుండ వచట
వదనములు వేయుఁ గలయంతవానికైన
నాయరణ్యంబుఁ గొనియాడ నలవి యగునె?

మ॥ హరిణంబున్ బులి వెంచు సింగ మొగి సయ్యాటంబు లాడున్ గరిన్
బురినీడన్ ఫణిడింభజాలముల నిల్పుం గేకి, చిట్టెల్కలన్
గరుణన్ బిల్లులజాలముల్ బెనుచుఁ గాకంబుల్ నిశావేళ భీ
గరఘూకంబులపొంతఁగన్ను మొగుచున్ గాంక్షించి తద్ధామములన్.

గీ॥ తలిసి మొత్తంబు తేపాడి తానమాడి
డిగ్గియల చేరువలను బూదియ యలందు
కాలమునఁ బల్కును "త్రియంబకం యజామ
హే" యటంచును జలపక్షు లెల్లయెడల.

ఉ॥ సామగుణంబుఁ గ్రోల్చుఁ బికశాబకపంక్తులు శైవధర్మముల్
ప్రేమ నుపన్యసించు శుకబృందము లీశ్వరయోగశాస్త్రముల్
కోమలరీతి శారికలుగూడి పఠించు వినోదలీలలన్
గామవిరోధిఁ బాడు నధికంబుగ నచ్చట భృంగపోతముల్.

సీ॥ అభ్రగంగాప్రవాహమ్ము లెన్నియొ కాని
తల ధరియింతు రందఱును నదులు
పదినూఱుపడగలపాము లెన్నియొ కాని
యందఱు నురగేంద్రహారయుతులు

డాలొందుచంద్రఖండంబు లెన్నియొ కాని
యందఱు ధరియింతు రమృతకరుని
విషరాశిఁ బుట్టినవిషము లెన్నియొ కాని
యందఱు హాలాహలాంకగళులు

గీ॥ గంధగజదైత్యు లెందఱో కాని యంద
ఱతులగజచర్మపటధారులైనవారు
కర్మ బంధంబు......................
క్రాలుకొనకుండ నిద్రింపఁజాలుఘనులు.

-ఉద్భట చరిత్ర

సీ॥ మొకరితేఁటులు మూతి ముట్టవు తేనియల్
శ్రీమధుశాసి కర్పించి కాని
కోకిలమ్ములు చివురాకులు గొఱుకవు
శ్రీవనమాలి కర్పించి కాని
లేఁబచ్చికల్ గబళింపవు హరిణముల్
శ్రీనీలమూర్తి కర్పించి కాని
ఫలభుజిక్రియలకుఁ జిలుకలు దలఁపవు
శ్రీమాధవునకు నర్పించి కాని

గీ॥ యితరజంతవులును హరి మతిఁ దలంచి
కాని యేవర్తనమునకుఁ బూన వనిన
నాతపోవనమాహాత్మ్య మభినుతింప
నలవియే వేమొగంబులచిలువ కైన॥

మ॥ పులు లేదున్ మృగశాబకంబుల హరుల్ వోషించు నత్యాదృతిన్
గలభానీకముఁ గాకముల్ మెలఁగు ఘూక శ్రేణితోఁ బిల్లు లె
ల్కలఁ గాచున్ శిఖికోటి లేఁజిలువలన్ లాలించు నుత్పుల్లబ
ర్హలసచ్ఛాయల నుంచి యచ్చటియరణ్యానీప్రదేశంబులన్.

క॥ ఒక చిత్ర మచటి జటిపా
లికి మున్ సంజలను గ్రుంకి లేచి సమాధిన్
సకలశకుంతంబులు తా
రకమంత్రోచ్చారణాభిరతి మతిఁ బొదలున్.

మ॥ శుకముల్ ప్రామినుకుల్ గుణించు గణియించున్ ధర్మమర్మేతిహా
సకథల్ శారిక లీరిక ల్గొను మనీషన్ శేషభాషావిశే
షకళాశాస్త్ర ముపన్యసించు బకముల్ సాత్రాజితీప్రాణనా
యకనామాళి నళుల్ పఠించు సతతోద్యద్గీతికాచాతురిన్.

సీ॥ నునుగాలిదూదిపానుపు లెన్నియో కాని
యందఱు శయనీకృతాహివరులు
సురలోకవాహిని ద్గరము లెన్నియొ కాని
యందఱు దివ్యతీర్థాంబుపదులు
నీట జనించుమానికము లెన్నియొ కాని
యందఱు కౌస్తుభహారయుతులు
చలివేఁడి వెలుఁగులసాము లెందఱొ కాని
యందఱు నిందుకంజాప్తదృశులు

గీ॥ ఖగకులాధీశు లెందఱు కలరొ కాని
యందఱును బుల్గురాటెక్కియములవారు
నారు వోసినరీతి నున్నారు ధీరు
లన్నగరియందుఁ గాపురం బున్నవారు

-ఘటికాచలమాహాత్మ్యము. *

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రపద్యముల ఛాయ గలపద్యములు పాండురంగ మాహాత్మ్యమునఁగూడ లేకపోలేదు కాని ప్రౌఢతర మయినరచన మగుటచేఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమున నీవిధముగాఁ బాడినపాటయే యనఁ దగుపద్యములు గానరావు. ఈ సాధనము లన్నియు రామలింగఁడే రామకృష్ణుఁ డయ్యె ననుసిద్ధాంతమును నిర్వివాదముగా నెలకొల్పఁగల వని నానమ్మకము.

---

* ఘటికాచలమాహాత్మ్యము తెనాలిరామకృష్ణకవిరచిత మయినను నది యాతని మనుమనికాలమున (అమనుమని పేరు లేదు) ఖండోజిరాయఁడను మహారాష్ట్రునకుఁ గృతి యీయఁబడినది. కాన యందుఁ గృత్యవతరణిక రామకృష్ణుని రచనము గాదు. రామకృష్ణుని విషయ మం దేమియు లేదు. అది కలావతీ ముద్రాక్షరశాలలో 1902 సం॥ ముద్రిత మయ్యెను.

ఇంకొకసాధకము

ఇన్ని సరిపడినను నుద్భటారాధ్యచరిత్రరచనాకాలమును, బాండురంగమాహాత్మ్యరచనాకాలమును నొక్కపురుషుని జీవిత పరిమాణము నందుఁ బొందనివిగా నుండినచో నిఁక నీ వాదమెల్ల వమ్మయి పోవలసినదే యగును. ఆచిక్కు లేకుండ నదియుఁ గుదురుచున్నది. ఒక్కనికే రెండు పేళ్లనుసిద్ధాంతము నిర్వివాదముగా నిల్చుచున్నది.

ఉద్భటచరిత్రరచనాకాలము

కొండవీడుదుర్గాధ్యక్షుఁడుగా నున్ననాదిండ్లగోపమంత్రికడ ముఖ్యోద్యోగి యయినయూరెదేచమంత్రి యుద్భటారాధ్యచరితము కృతి గొన్నాఁడు. అది యెల్లఁ గృత్యవతరణికలోఁ జూడఁదగును. శ్రీకృష్ణదేవరాయఁడు క్రీ. 1515 సం॥ కొండ వీడు జయించెను. అది మొదలుగాఁ గృష్ణరాయల యేల్బడి కది లోపడినది. రాయలమంత్రి యగుసాళ్వ తిమ్మరసు కొండవీటి పాలనమును దన మేనల్లుఁ డగునాదిండ్ల గోపమంత్రి కప్పగించెను. నాదిండ్ల గోపమంత్రి సుప్రఖ్యాతుఁడు. గోపమంత్రి క్రీ. 1517న దేచమంత్రి కొక యగ్రహారము నొసఁగెను.

దేచమంత్రి శైవాచారపరాయణుఁడు. ప్రోలనారాధ్యునివంశమువాఁ డగుచంద్రశేఖరవాచంయముని శిష్యుఁడు. మఱియు మహావిద్వాంసుఁ డగులొల్ల లక్ష్మీధరపండితునకును శిష్యుఁడు. ఆలక్ష్మీధరుఁడు కటాక్షింపఁగ శివపంచస్తవి కీతడు వ్యాఖ్యానము రచించెను.

అందు –

శ్లో॥ "నాదిండ్ల గోపనృపతే రూరేదేచప్రధానతా
క్వచి దర్థః క్వచి న్మైత్రీ క్వచి ద్ధర్మః క్వచి ద్యశః

* * * *

.........యస్మా ద్రస్తే మదా దఖిలమనుపతిం దేచయామాత్యవర్య
స్సోఽ యం శ్రీచంద్రమౌళి ర్జయతి గురువరః ప్రోలనారాధ్యవంశ్యః.
సచాయం దేచయామాత్యో మాహిమస్తవపంచకామ్
లక్ష్మీధరకటాక్షేణ కురుతే గురు తేజసా."

(ఈగురునిఁగూర్చి యుద్భటారాధ్య చరిత్రమునవతరణికను గ్రంథావసానమును గూడఁ జూచునది.)

దేచమంత్రి గోపమంత్రిచే నగ్రహారాది సమ్మానముఁబడసి ప్రఖ్యాతుఁ డయినపిదపనే యుద్భటచరిత్రము కృతి నంది యుండును. ఆకాల మించుమించుగా క్రీ.1525 అని తలఁప వచ్చును. దీనిచేఁ దెనాలి రామలింగకవి కృష్ణదేవరాయలసభలో నున్నాఁడన్నలోకప్రతీతి సదాధార మయి సంరక్షిత మగుచున్నది.

* పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలము

పాండురంగమాహాత్మ్యము విరూరి వేదాద్రిమంత్రి కంకిత మయినది. ఆవేదాద్రిమంత్రి కందాళ యప్పలాచార్యుల శిష్యుఁడు. మంగయ గురువరాజు కుమారుఁ డగుపెదసంగ భూపాలునొద్ద వ్రాయసకాఁడు. చిత్రభారతకృతిపతితండ్రిపెద్దతండ్రులును, వైజయంతీ విలాసకర్తయగు సారంగుతమ్మకవియు నీ కందాళ యప్పలాచార్యులకు శిష్యులు. క్రీ.1542 పరాభవవత్సరమున గండికోట ప్రభువు కందాళప్పలాచార్యులకు భూదాన మొసగినశాసనము గలదఁట. దీనిఁబట్టి పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాల మించుమించుగా క్రీ.1550, 1560 అగునని తలంప వచ్చును. మఱియుఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమున రామకృష్ణునిచే

* శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'తెనాలికవులు' అను పేర 1914 ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో వ్రాసినవ్యాసమునఁ బాండురంగమాహాత్మ్యరచనా కాలమును జక్కఁగా నిర్ణయించినారు. దానిసారమే యిక్కడఁ జూపఁబడినది.

భట్టరు చిక్కాచార్యుఁడు

తన గురుఁడుగా స్తుతింపఁబడినాఁడు. ఈచిక్కాచార్యునికిఁ బలువు రాంధ్రకవులు శిష్యులయి యుండిరి. చాతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకాననమాహాత్మ్యము మొదలగు ప్రబంధములను రచియించిన లింగమకుంట రామకవి (ఈతఁడు తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుఁడు) యు నాతనితమ్ముఁ డగులింగమకుంట తిమ్మకవియు నీ చిక్కాచార్యులకు శిష్యులు

క॥ గురురాయపట్టభద్రుని
నరిహరు శ్రీరంగనాయకాంశభవున్ భ
ట్టరు చిక్కాచార్యుల మ
ద్గురులఁ దలఁచి యడుగులకు నతుల్ గావింతున్.

–లింగమకుంట రామకవి.

సీ॥ శ్రీవైష్ణవహితుండ జిక్కయభట్టరు
శిష్యుండ...... – లింగమకుంట తిమ్మకవి*.

మఱియు రామకృష్ణకవులచేఁ గామందకము కృతిగొన్న వాఁడు కొండ్రాజు తిమ్మగాజుకొడు కగు వేంకటాద్రియు నీయాచార్యుని శిష్యుఁడే.

క॥ శ్రీచంచద్భట్టరుచి
క్కాచార్యవరార్యశిష్య యతులితశౌర్య
ప్రాచుర్యవర్య గుణర
త్నాచల జయలలిత ధైర్యనయతత్త్వనిధీ.

(కామందకము కృతిపతి సంబోధనమున)

మఱియు నీకామందక కృతిపతి, పాండురంగమాహాత్మ్య కృతిపతి యగువిరూరివేదాద్రిమంత్రి నేలినప్రభు వైనపెదసంగభూపాలునకుఁ జెల్లెల కొడుకు. శా. 1505, క్రీ. 1584 స్వభానువత్సరమున వేంకటరామకృష్ణ కవులచే నా కొండ్రాజు తిమ్మరాజు కొడుకగువెంకటాద్రి కామందకకృతి నందుకొన్నాఁడు.

* సులక్షణసారకర్త (లింగమకుంట తిమ్మకవి) అప్పకవికంటెఁ దర్వాతివాఁ డని కం. వీ. గారు వ్రాయుట ప్రామాదికము.

మ॥ *రమణీయంబుగ శాలివాహశకవర్షంబుల్ గతంబై సహ*
స్రము నేనూఱను నాఱునై వెలయఁగాఁ బ్రౌఢిం దెనింగించి రా
ర మహిం దిమ్మయ వేంకటాద్రివిభుపేరన్ వేడ్కఁ గామందకీ
యము వేంకటరామకృష్ణులు స్వభాన్వబ్దంబునన్ రూఢిగాన్.

వీనిఁబట్టి చూడఁగాఁ బాండురంగమాహాత్మ్యరచనాకాలము క్రీ. 1565 ఇంచుమించుగా నగు నని యేర్పడుచున్నది. అనఁగాఁ దెనాలి రామలింగకవి యించుమించుగా క్రీ. 1525 ఉద్భటచరిత్రమును, మఱి ముప్పది యేండ్లకుఁ బాండురంగ మాహాత్మ్యమును రచించి యుండు నని చెప్పనొప్పుచున్నది. మనకవితమ్ముఁ డగునన్నయకవి సుదక్షిణా పరిణయరచనాకాలముకూడ నిందుకు సరివచ్చుచున్నది. మఱి పెక్కుమార్గములచేఁ గూడ మన కవివర్యుని కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును గాని యామార్గములు కొంత డొంకతిరుగుడుగా నుండుటచేతను, నిప్పుడు చెప్పినకాలమునకే చేరునవిగా నుండుటచేతను విడనాడినాఁడను.

కవిస్తుతులు

నేఁ జూచినంతవఱకుఁ గవిస్తుతులలో 'రామలింగకవి' యన్న పేరే కానవచ్చినది. నడుమఁ దెచ్చి పెట్టుకొన్న రామకృష్ణనామము ప్రాచీనకాలమునఁ బ్రఖ్యాతము కాలేదు కాఁబోలును! పాండురంగ మాహాత్మ్య ప్రౌఢిమ ప్రఖ్యాత మైనతర్వాత రామకృష్ణనామముగూడ రహి కెక్కినది.

ఉ॥ *రంగుగఁ బాండురంగని తెఱం గలరంగ రచించి వేడ్క మీ*
ఱంగ ఛలోక్తులన్ నృపుఁ గరంగ నొనర్చుహొఱంగు నింగి ము
ట్టంగ మెలంగు నేరుపుఁ గడంగి చెలంగునభంగసద్యశో
లింగుని రామలింగ శశలింగకళానిధినిన్ గణించెదన్.

(నాగ్నజిత్తీపరిణయము-వల్లూరి నరసింహకవి)

కII శృంగారరసాలింగిత
రంగత్కవితానదీతరంగము హృదయ
త్వంగద్భుజంగ మాంగద
లింగమ్ము తెనాలిరామలింగముఁ దలఁతున్.

(పృథుచరిత్రము-సరస్వతీ సోమయాజి)

పై పద్య మాతఁడు లింగధారి యనికూడఁ జెప్పుచున్నది.

"రంగనాథుని రామలింగకవిని"

(కూర్మపురాణము-రాజలింగకవి)

"రామ, లింగకవి రామభద్రుల లీలఁ దలఁతు"

(అధ్యాత్మరామాయణము-శరభనకవి)

"భీమకవి రామలింగని"

(చంద్రరేఖావిలాసము-జగ్గన)

ప్రబంధరత్నావళిలోఁ దెనాలి రామలింగకవికృతులు కందర్ప కేతువిలాసము, హరిలీలావిలాసము ననువానినుండి కొన్ని పద్యము లుద్ధరింపఁబడి.న్వి. వానిఁగూర్చి ముందుఁ దెలుపుదును. అందును రామలింగనామమే యున్నది. మఱియు నీచాటుపద్య మున్నది.

ఉII లింగనిషిద్ధుఁ గల్వల చెలిం గని మేచకకంధరుం ద్రిశూ
లిం గని సంగతాళి లవలిం గని కర్దమదూషిత న్మృణా
లిం గనిఁ గృష్ణచేలుని హలిం గని నీలకచన్ విధాతృనా
లిం గని రామలింగకవిలింగనికీర్తిహసించు దిక్కులన్.

అప్పకవి మొదలగువారు మఱియుఁ బెక్కురు రామలింగఁడనియె పేర్కొనిరి. అయినను అతనియల్లుఁ డగులింగమకుంట రామకవియు, మనుమఁ డగురామభద్రకవియు రామకృష్ణనామమును బేర్కొనిరి.

చతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకాననమాహాత్మ్యము ననుకృతులలో-

సీ॥ శ్రీరామ సేవాప్రసిద్ధుఁ గాశ్యపగోత్రు
శుభదకాత్యాయనసూత్రపాత్రు
లలితచారిత్రుఁ గాళయమంత్రికిని గోన
మకును దౌహిత్రు సర్వకవిపౌత్రు
తిరుమలాంబాగర్భవరవార్ధి పూర్ణేందు
ధన్యాత్ము లక్ష్మప్రధానపుత్రు
నిజపాలకజనకనిష్ఠాగరిష్ఠ రా
మసచివలబ్ధ రామజపధుర్యు

గీ॥ రామకృష్ణాఖ్యు జామాతఁ బ్రకటవిభవు
శుక్లయజురధ్యయనుఁ బేర సూరిమాచ
యానుజునిఁ దిమ్మధీనిధి కగ్రజాతు
ననఘు లింగమకుంట రామార్యునన్ను.*

ఇట్లు అల్లు డగురామకవియుఁ, బూర్వోదాహృత పద్యమున మనుమఁ డగురామభద్రకవియు, రామకృష్ణ నామము పేర్కొనుటకు వారు వైష్ణవమతమం దెక్కువగా నభినివేశముగలవా రగుట కారణము గావచ్చును. వారికి వైష్ణవమతాభినివేశ మాయాగ్రంథములఁ జూడవచ్చును.

మఱికొన్ని కృతులు

తెనాలి రామలింగనికృతులు మఱిరెండు తెలియవచ్చుచున్నవి. వానిపేళ్లు కందర్పకేతువిలాసము, హరిలీలావిలాసము. ఆప్రబంధము లిప్పుడు కానరావుగాని, వానినుండి కొన్నిపద్యములు ప్రబంధరత్నావళిలో

* ఆనందకానన మాహాత్మ్యములో 'నిజపాలకజనక' అనుచోట 'నిజజనకాగ్రజ' అనియున్నది. దీనిచే నాతఁడు తనపెద్దతండ్రికి దత్తుఁడయ్యెనని తెలియనగును. లింగమకుంట రామకవి తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుఁడని లింగమకుంటవా రెల్లరు నేఁటికిని జెప్పుచున్నారు. నేఁడు లింగమ కుంటవారి యల్లురగు శ్రీకొండ వెంకటప్పయ్యపంతులుగారివల్ల తొల్త నిది విని తర్వాత లింగమకుంటలో విచారించి రామకవికృతుల సంపాదించి యందును జూచి, నే నిది తథ్య మని నమ్మితిని.

నుద్ధృతము లయినవి. వాని నాగ్రంథమునఁ జూడఁదగును. ఇవి గాక పాండురంగవిజయ మని మఱియేమో అని యీకవికృతు లున్నట్లు కొందఱు పేర్కొందురుగాని వానివిషయము నమ్మఁదగినది గాదు.

కథలు

తెనాలిరామలింగనికథ లని దక్షిణహిందూదేశమెల్లఁ బ్రఖ్యాతికెక్కి పెక్కుకథ లున్నవి. వానిగూర్చి మన మేమియుఁ జెప్పఁజాలము. అతఁడు హాస్యచతురుఁడై యుండవచ్చును. నిజముగాఁ గొన్నికథ లాతనికి సంబంధించినవే కావచ్చును. లోకులు మఱియు ననేకాద్భుతకథ లాతని తలకుఁ దగిలించియు నుందురు. పెక్కుకథలు శ్రీకృష్ణదేవరాయల గోష్ఠిలో జరిగినవిగా వినవచ్చును. రామలింగఁడు రాయల సమకాలము వాఁడే. కావున నవి సంభావ్యములుగావచ్చును. చాటుపద్యమణిమంజరిలో నే నాతని కథలకు సంబంధించిన చాటుధారలఁ గొన్నిటిని జేర్చినాఁడను. క్రొత్త దొక్కటి యిక్కడ చూపుచున్నాడను.

క॥ ఓయమ్మలార! మందులు
వేయేల మకారకొమ్ము విషకవిగానిన్
వాయెత్తకుండఁ జేసిన
వాయెత్తదు రామరాయవసుధేశునకున్.

అళియరామరాయనికి వాయురోగము వచ్చెనఁట! అంతఃపుర స్త్రీ లాతనికి మందుల నిప్పింపఁ దంటాలు పడుచుండగా రామలింగఁ డీపద్యమును జెప్పినాఁడఁట. మకారకొమ్ము విషకవిగాఁ దనఁగా మూర్తికవి. అతని వాయి = నోరు, ఎత్తకుండఁజేసినచో రామరాయలకు వాయి= వాయురోగము, తలచూప దని పద్యార్థము. మూర్తికవి విషకవిత్వ ప్రయోగముచే రాయలకు రోగమువచ్చె నని స్త్రీలను నమ్మించి యాతని యుద్యోగవైభవము నూడఁగొట్టించుట కెత్తిన యెత్తుగాఁబోలునిది!

ఇcకc గవివిషయమును విడిచి ప్రస్తుతగ్రంథమును గైకొందును. శైవారాధ్యులలో నొక్కc డయినయుద్భటారాధ్యుల చరిత్ర మిందు వర్ణిత మయినది.

పాల్కురికి సోమనాథకవి రచియించిన బసవపురాణములో సప్తమాశ్వాసమున నీయుద్భటుని చరిత్రము వర్ణితమైనది. ఆకథనే మనకవి ప్రపంచించి ప్రబంధముచేసినాcడు. తెలుcగున మలికార్జున పండితా రాధ్యుcడును, నన్నిచోడcడును నుద్భటుని స్తుతించిరి.

క॥ హరలీలా స్తవరచనా
స్థిరనిరుపమభ క్తిc దనదుదేహముతోడన్
సురుచిరవిమానమున నీ
పురమున కుద్భటుcడు ప్రీతిc బోవcడె రుద్రా!

-శివతత్త్వ సారము

క॥ క్రమమున నుద్భటుcడు గవి
త్వము మెఱయc గుమారసంభవము, సాలంకా
రము, గూఢవస్తుమయ కా
వ్యముగా హరు (ర?) లీల, చెప్పి హరు మెప్పించెన్॥

-కుమారసంభవము.

పయిపద్యములబట్టి యుద్భటుcడు హరలీల, కుమారసంభవము, అలంకారగ్రంథము (కావ్యాలంకారసంగ్రహము) రచించినాc డని తెలియనగుచున్నది. ఇందుc గావ్యాలంకార సంగ్రహ మొక్కటితక్కc దక్కిన విప్పుడు కానరాకున్నవి. అతని కుమారసంభవమునుండి కొంద ఱాలంకారికులు కొన్నిశ్లోకముల నుద్ధరించిరి. *ఉద్భటుcడు కాశ్మీరరాజగు జయాపీడునిసభలో విద్యాపతిగా నుండెనని (క్రీ. 779 నుండి 813 వఱకు) రాజతరంగిణిలో నున్నది.

ఆంధ్రకవు లీతని శివకవులలోc బేర్కొనుట మనకథానాయకుc డీతcడే యనుటకు సాధకముగాని యీకథలో నాగ్రంథముల స్మరణము

---

* నన్నిచోడని కుమారసంభవము పీఠిక చూడదగు.

లేకపోవుటయుఁ గాలమునరిపడకపోవుటయుఁ గొంతబాధక మగుచున్నది. ఈప్రబంధమున నుద్భటుఁడు ముంజభోజునికి శైవదీక్ష నొసఁగిన గురువుగాఁ జెప్పఁ బడినాఁడు. ముంజభోజుఁడు దశమ శతాబ్దివాఁడు. ఉద్భటుని గ్రంథము లీభోజుని కింకను బూర్వకాలముననే పుట్టినవి. ఈయుద్భటారాధ్యచరిత్రలో ముంజభోజుని పేరున్నను దీని కాకరమయిన బసవపురాణమున భోజుఁ డనిమాత్రమే యున్నది. పలువురు భోజు లున్నారుగాన యీతఁ డాకాలమువాఁ డయినను గావచ్చును. ముంజభోజుఁ డనుట రామలింగకవి స్వకల్పితముగాన యది యప్రమాణ మని త్రోసివేయవచ్చును. ముదిగొండవా రని యిప్పు డాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతులుగా నున్నయారాధ్యబ్రాహ్మణుల కీయుద్భటారాధ్యుఁడు మూలపురుషుఁ డని యీప్రబంధమందుఁ గలదు. ఆయుద్భటుని దగ్గఱనుండి ముదిగొండవారివంశక్రమముగూడఁ గొంత గ్రంథాంతమున గానవచ్చుచున్నది. ఈవంశక్రమము పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథమునఁ గానరాదు. *కర్ణాటభాషలోగూడ నుద్భట చరిత్రములు గలవు. సోమరాజకవి బసవాంకకవి యనువా రిర్వురు వానిని రచించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు కుమారపాలఘూర్జరునిదిగాఁ జెప్పిన కథనే కర్ణాటక కవు లుద్భటుని కథగాఁజెప్పిరి. ఆ కర్ణాటక కవులకంటె మన సోమనాథుఁడు పూర్వుఁడు. కుమారపాలున కుద్భటదేవుఁ డని నామాంతరముగా నా యుద్భటదేవచరిత్ర పీఠికలో శ్రీశ్యామాచార్యులు గారు వ్రాసిరి. అదియెట్లో? మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు, సోమనాథుఁడు వారినిర్వురను వేర్వేఱుగాఁ బేర్కొనిరి. కుమారపాలుని చరిత్రమున నాతని కానామాంతర మున్నట్టు చెప్పరయిరి. పాల్కురికి సోమనకథ చొప్పున రచియింపఁబడిన యీ యుద్భటారాధ్యచరిత్రమునకును, నాకర్ణాట ప్రబంధములకును నేమియు సంబంధమును గానరాదు.

---

* చంద్రశేఖరగురునివఱకు నావంశక్రమ మున్నది. ఈచంద్రశేఖరుఁడే దేచయ మంత్రి గురుఁ డగునని నే ననుకొనుచున్నాను.

* * *

10
మనుచరిత్ర

ఆనాఁడు దిగ్విజయయాత్రలో కృష్ణదేవరాయలవారు విజయవాడలో విడిసి యున్నప్పుడు పెద్దనకూడ వెంట నుండెనఁట. అప్పుడు విజయవాడ విద్వాంసులకు తన మనుచరిత్రమును వినిపించికూడ నుండవచ్చును. కృష్ణదేవరాయలవారు.

కం॥ మనువులలో స్వారోచిష
మనుసంభవ మరయ రసమంచితకథలన్
వినిపింపు కలిధ్వంసక
మనఘ! భవచ్చతురరచన కనుకూలంబున్.

కావున మార్కండేయపురాణోక్తప్రకారంబునఁ దానిఁ దన కంకితముగాఁజేయుఁ డనిరఁట!

ప్రపత్తిపరుఁ డయినపెద్దన కలిధ్వంసకము కానికథను చెప్పఁడుకదా!

ఇప్పుడు దొరకుట లేదు గాని శఠకోపయతి కర్పితముగ 'హరికథాసార' మని మఱియొక గ్రంథమును పెద్దన రచించినాఁడు. షట్చక్రవర్తుల, అష్టవసువుల, చతుర్దశమనువుల, షోడశమహారాజుల చరిత్రలు కలిధ్వంసకము లని పురాణోక్తి.

ఈ మనుచరిత్రలో కడపటిపట్టున స్వారోచిషమనువు పుట్టుక కలదు. గనుక దానితో ననుబంధము గలప్రబంధమంతయును కలిధ్వంసకమే యగునుగదా యని పెద్దన తనమనమును సమాధానపఱచుకొని యుండును.

కాని యథార్థమున కీకథ కలి యనెడి గంధర్వుని ధ్వంసము చేసినది గనుక కలిధ్వంసక మని చెప్పుకొనుట యుక్తము.

మనుచరిత్రలో వరూధినికై తలమార్చుకొని, దొంగవేషము వేసికొనినగంధర్వునిపేరు కలి.

మేఘసందేశమున కాళిదాసు యక్షు ననామధేయునిగాఁ జేసినట్లే మనుచరిత్రమునఁ బెద్దన్న కూడ గంధర్వు ననామధేయునిఁ జేసినాడు. 'కలి' యన్న పేరు పేర్కొనలేదు.

ప్రధానముగ వరూధినీప్రవరుల సమాగమ కథను హృదయమున నునిచుకొనియే రాయలవారు పయి విధముగ మనుచరిత్రము రససమంచిత కథలలో నున్న దనియు, కలిధ్వంసక మనియు, పెద్దన్నచతురరచన కనుకూల మయిన దనియు పలికియుందురు.

రాయలవారి కోర్కి గావుననే పెద్దనామాత్యుఁడు, స్వారోచిషమను సంభవ కథను గ్రంథము కట్టకడపట నెక్కడనో రెండుముక్కలలో నెత్తుకొని ముగించినప్పటికిని, వారియవ్వాతాతలకథనుమాత్రము-అనఁగా వరూధినీప్రవరుల, వరూధినీ గంధర్వుల కథను-మూఁ డాశ్వాసముల పైదాఁకఁ బెంచి ప్రబంధీకరించినాడు.

నేఁడు మనుచరిత్ర మనఁబడునీప్రబంధమునఁ దొలినాలుగయి దాశ్వాసముల రచనను స్వరోచిస్సంభవ మనియు, నాతరువాత నాఱవ యాశ్వాసము తుదిదాఁకఁ గల రచనను స్వారోచిషసంభవ మనియు వేర్పఱచి రెండు ప్రబంధములుగా నేను పేర్కొందును. రెండు ప్రబంధములను రాయల కంకితముగా నొక కృత్యవతరణికతో నొకసంపుటముగా సంధానించినాఁడు గనుక మొత్తము సంపుటమును మనుచరిత్ర మని పేర్కొనుచుందును.

పయి రెండు ప్రబంధముల తీరులు పరిశీలనార్హములే యయినను ప్రస్తుతము నేను తొలిప్రబంధముగ పరిగణించుచున్న స్వరోచిస్సంభవమును గూర్చియు, నందులోని కథారసౌచిత్యమునుగూర్చియుమాత్రమే యించుక ప్రపంచింతును.

ఈ కథలలో నాయిక వరూధిని. దేవయోని జాతులలో, ననఁగా-గంధర్వ, విద్యాధర, యక్ష, కిన్నర, కింపురుషాదులలో నొక టయినయప్సరోజాతిపడుచు. అప్సరసలు దేవవేశ్యలు. వారికిఁ బద్మసంభవ, వైకుంఠ, భర్గ, దేవేంద్రసభలు సంగీతనాట్యవిద్యల సాముగరిడీలు. కామకలావిలాసములు వెన్నతో నేర్పిన విన్నాణములు.

గంధర్వ విద్యాధరాదులతోడనే కాక భువినుండి దివికి విచ్చేసెడి జ్యోతిష్టోమాది యాజులతోఁగూడ శృంగారవిహారములు వీరి కులాచార ధర్మములు. వారు వీ రనుహద్దు లేక అందఱితోడను వినోదించెడివారు గనుక నీవేశ్యలు సామాన్యవనితలు.

భూలోకమున నెవ్వరైనఁ దీవ్రతపముచేయుచు నింద్రపదవికే ముప్పు దెచ్చున ట్లుండుచో వారితపమును జెఱుచుటకు దేవేంద్రుఁడు వీరినే ప్రయోగించుచుండును. వీరు నిత్యయౌవనలు. ఎప్పుడును ముప్పదేండ్ల వయోవిలాసముతో నుండువారు. వ్యాధులు, జరామరణాదులు వీరి కుండవు.

ఇట్టి యప్సరసను, వరూధినిని, వీరితోఁ గలసి మెలసి విహరించు జాతిలోనివాఁడే యయినగంధర్వుఁ డొకఁడు కలి యనువాఁడు వలచి, తత్కాలమునకు వలపించుకొనలేక ఉపాయములు వెదకుచు వెంటాడుచుఁ దంటాలు పడుచుండినాఁడు.

ఉ॥ ఒక్కొకవేళఁ బద్మముఖు లొల్లమి సేయుదు రొక్కవేళఁ బె
న్మక్కువ నాదరింతురు క్షణక్షణముల్ జవరాండ్ర చిత్తముల్
పక్కున వేసఱన్ జన దుపాయములన్ దగు నిచ్చకంబులన్
జక్కగఁ జేసి డాసి సతిచిత్తముఁబట్టి సుఖింపగాఁ దగున్.

అనుకొనుచుండును.

వరూధిని పురుషముఖ మెఱుగని, వివాహితగాని భారతీయార్యకుల నారీరత్నము కాదుసుమండీ! ఆమె సదా ముప్పదేండ్ల వయస్సుదే! కనుక ప్రస్తుతకథాసందర్భమునకు ముం దెందఱినో గంధర్వవిద్యాధరాది దివ్యపురుషులను, భువినుండి దివికి విచ్చేసిన శ్రోత్రియులను, వినోదపఱచి వారితో వినోదించినదే! మర్త్యలోకపు, మర్త్యవేషపు శ్రోత్రియులమీఁద మక్కువ రేగినదో యేమో! హిమాలయ పర్వతాగ్రమున లేవిణి వేసియున్నది. హిమాలయము భూలోక స్వర్గలోకముల సంధానస్థలము. దేవయోనుల కక్కడ దేవభూము లెన్నియో యున్నవి. వేడ్క పుట్టినప్పు డెల్ల దివ్యు లచట విడిసి విహరించుచుందురు. మన పెద్దలకు కొడైక్కానల్ ఊటీ సిమ్లాలలో నెట్టి సౌఖ్యపరికరము లుండునో యట్టివే వీరికిని అచట గలవు. ఆ పర్వతాగ్రముల కప్పుడప్పుడు సిద్ధపురుషులు, మహాయోగులు మొదలగువారు, భూలోకవాసులును వెళ్లఁగలుగుచుందురు.

గ్రహచారము చాలియో చాలకయో యార్యావర్తమున నెచ్చటనో యున్నయరుణాస్పదపుర వాస్తవ్యుఁ డొకఁడు శ్రోత్రియబ్రాహ్మణకుమారుఁడు, ప్రవరాఖ్యుడు పాదలేపము లభింపఁగనే వెనుకముందులు చూచుకొనక, ఫ్రీ టిక్కట్లు దొఱికినదే తడవుగా రైలుప్రయాణమునకు సిద్ధపడు నాత్రగాని వలె, హిమాలయమును దర్శింపఁ బోయినాడు! పాదలేపము కరఁగి పోఁగా నప్రయోజకుఁడై దిగుల్పడుచు వరూధిని యుండిన కోనలోని కేగినాఁడు.

వరూధినికి వంటయింటిలోఁ గుందేలు చిక్కినట్లైనది. ఆకలి గొన్నమాంసాహారి వంటయింటి కుందేటిని విడువనట్లే వరూధిని ప్రవరుని వలపుఁజూపుల వలలోఁ జిక్కించుకొని దక్కించుకోఁ దంటాలు పడినది. తన వలపుపొలుపులు దులపరించినది తుటారించినది. ఆదరించినది. బెదిరించినది. ప్రార్థించినది. పైఁబడినది. కౌగిలిపట్టుగఁ బట్టుకొనినది. వెన్నతోఁ దినిన విద్య నంతయుఁ గ్రక్కినది. వెక్కివెక్కి యేడ్చినది. ఏమి చేసినను నెంత యేడ్చినను లాభము లేకపోయెను.

ప్రవరుఁడు గురువులయొద్ద నేర్చినసదాచారసంపదను నిలువఁ ద్రొక్కుకొనినాఁడు. ఆమెచేష్టలకు చీదరించుకొనినాఁడు. బదుళ్లు చెప్పినాఁడు. కౌగలింపగా శ్రీహరీ యని యొరమోమిడి తదీయాంసద్వయం బంటి పో పొ మ్మంచుం దొలఁగఁ ద్రోచినాఁడు "అనయా యావజ్జీవం హోష్యామి" అను మాట దక్కించుకొనినాఁడు. తన బ్రహ్మ వర్చసమును ప్రజ్వలింపించుకొనినాఁడు. అగ్నిదేవుని నారాధించి, ప్రార్థించి, యా యజ్ఞేశ్వరుని యనుగ్రహముతో నాకాశమార్గమున నెగసి యరుణాస్పద పురమునకు వెళ్లిపోయినాఁడు.

వరూధినికిఁ దగిన పరాభవ మయినది. గంధర్వునికిఁ దనవలనఁ గలిగినయవమానమే ప్రవరునివలనఁ దనకు దాపురించినది. పొంచి గుర్తించుచుండినగంధర్వుఁ డిదే యద నను కొని ప్రవరవేషమునఁ దయారయి వరూధినిని దక్కఁగొన్నాఁడు. ఈ వేశ్యావిషయికరతిలోని చమత్కారవిశేషమును గుర్తింపఁ జాలనిచో వరూధినీకథాసారస్యముఁ దెలియఁజాలము. వేశ్యలును, దదాసక్తులు నయిననాయికానాయకులు పరస్పర మొకరికొకరు వశులు కానిచో దబ్బఱలు, తాటోటులు, తబ్బిబ్బులు జరపి, మోసాలు చేసి, వేషాలు వేసి కార్యము సాధించుకొనుచుందురు. నాయికానాయకులు పొంది పొసఁగుట జరిగిన పిదప తొల్లిటి దుష్కృత్యములు, రసాభాసములు ప్రజ్ఞాప్రయోగములుగను, - రసోత్కర్షాదాయకములుగను మారి సామాజికులలో రససిద్ధిని గల్గించును. ఈ పద్ధతినే గంధర్వుని నడవడి యిచట సమర్థనీయము కాఁగలదు. కాని యిట్లు సమర్థించుటకు గంధర్వుఁడు తన ప్రజ్ఞాప్రయోగములను వరూధినికిఁ దెలియఁ జెప్పి మెప్పుపొందు టత్యావశ్యకము.

ప్రేమలేనివరూధినిని దొంగవేషము వేసికొని, గంధర్వుఁడు కలసినట్లు కాదు-చెఱచినట్లు వర్ణించుట రోఁత! కాని కొందఱు సహృదయు లీవిషయమున ని ట్లనవచ్చును.

ప్రవరుని మర్యాద, వరూధిని కోరిక, గంధర్వుని బులుపాటము దక్కినది గదా! ఆ ముగ్వురి హృదయములలో నెవ్వరి హృదయములోను కలుగని రోఁత మీ కేల కలుగవలెనండీ! అని.

రసానుభూతి కథాశ్రోతలకుఁ బ్రేక్షకులకు సంబంధించినది గాని కథాపాత్రలకు సంబంధించినది గాదు.

వరూధినికి వాఁడు వేషధారి యయినగంధర్వుఁ డను సంగతి తెలియదు గాని మనకుఁ దెలియును. కనుక యిది రసాభాసమే. రసాభాసమే కాదు-నేటి శిక్షాస్మృతిప్రకారము కొన్నియేండ్ల శిక్షకుఁ దగిన క్రిమినల్ కేసుకూడ!

గంధర్వుఁడు కొన్నాళ్ల తరువాత రహస్యము వెల్లడించి వరూధినిచే మెప్పు పొంది సత్కృతుఁ డయినాఁ డనియే సరి పుచ్చుకోవలెను. లేనిచో రసాభాసమే! కథావిధాన మంతయు రోఁతయే!

గంధర్వుఁ డిట్లు తనమాయాకృత్యము వరూధిని ముందఱ వెల్లడించుట సంభవించుచో దాని కామె మెచ్చుకొనుట తటస్థింప దేమో యనెడిసందియము పొడముట సహజమే! ఆమె నిజమునకు ప్రవరునే ప్రేమించినది గాని, యానాళ్లలో గంధర్వునిఁ బ్రేమింపలేదు. ఆమె మృచ్ఛకటికలోని వసంతసేననలె గుణానుకరక్తగఁ బ్రేమించినది.

ఇచట వరూధిని ప్రవరునిఁ బ్రేమించిననాళ్లలోఁ దదేకానురక్తగాఁ బతివ్రతగానే వర్తిల్లినది. అయినను నామె మాయా ప్రవరుఁడు మాయమైన తరువాత ధర్మశాస్త్రప్రకారము పంద్రెండేండ్లు ప్రతీక్షించి యాపై భర్తకు శ్రాద్ధము చేసి, కలకాలము విధవగనే యుండిపోయిన దనుకొనుట సరికాదు.

ఆమె నిత్యయౌవన గాన కొన్నాళ్లకు మఱియొకనిఁ బ్రేమించితీరెడిదే అనుకొనక తప్పదు! నిన్నటివఱకు నామెతో మాయావేషమున విహరించిన గంధర్వుఁడు రత్నమువంటి బిడ్డ పుట్టిన తరువాత వానినిఁ జేరదీయఁ డనియు, వరూధినిపైనితనవలపులవిసరును-నం దామె చిక్కుపడుటను దెలిపియుండఁ డనియుఁ దలఁచుట సరికాదు.

నే ని ట్లందును. వరూధిని యా గంధర్వుని ముం దెన్న డెఱుగనిది గాదు. ఇట్టి వారి నెందఱినో యింతకుముందు బుట్టను బెట్టినదే! గంధర్వుఁ డుకూడ నిట్టి కుచోద్యము లెన్నియో చేసి యెందఱినో దక్కఁగొనినవాఁడే! ఇట్టి వారికి సంబంధించి యుండును గనుకనే యాలంకారికులు కొందఱు వేశ్య సామాన్యవనిత యనియు, నామెకు సంబంధించిన శృంగారము రసాభాసమే కాని శృంగారము కా దనియు నందురు. అది కా దని వేశ్యలను విడనాడిన శృంగారరసమునకుఁ బరిపోషమే కలుగ దనియు, వారు శృంగారసర్వస్వ మనియు మఱికొంద ఱాలంకారికులు దానిని ప్రతిఘటింతురు.

గంధర్వుఁడు మాయాప్రవరుఁడుగా మాయమైనను వరూధిని నంటిపట్టి యున్నాఁ డనియు, నామె ప్రసవించి, స్వరోచి కొన్నినెలలో యేండ్లో పెరిగిన తరువాత ప్రవరునిరాక కెదురు చూచిచూచి చీకాకుపడు స్థితికి వరూధినిని రప్పించి, తన పంతమును చెలికత్తెలకుఁ జెప్పి, వరూధినికిఁ జెప్పించి, ప్రవరునిపై సన్నగఁ దాను జెప్పి, ఛీ ! ఛీ ! పో నాతోఁ గూడిన వాఁడు నిజప్రవరుఁడే యని యామె తిరస్కరింపఁగా తిరస్కరింపఁగా, తాను మాయావేషమునఁ గలసి యున్ననాళ్లలోనే ముందు జాగ్రత్తపఱచి వ్రాసి యుంచుకొనినయేకాంత రహస్యముల డైరీని వెల్లడించి, వీలగుచో నసలు ప్రవరుఁడే యబద్ధ మనియు నదియంతయుఁ దనవేషమే ననియుఁ జెప్పి, తమ పరస్పర ప్రేమసాక్ష్య మయినకుమారుని స్వరోచిని గౌగలించుకొని (ఆ కుమారుడును శృంగారలోలుఁడై గంధర్వునిసంతానమే సుమా

యనిపించుకొనినాఁడుగాని ప్రవరుని బిడ్డఁ డనిపించు కొనలేదు.) వరూధిని నబ్బురపుచ్చి, తన నేర్మిని మెప్పించి ద్విగుణీకృతప్రేమతో మరల వరూధినీసన్మానమున వర్తిల్లినాఁ డనుకొననిచో వరూధినీప్రవరకథ రసాభాసాత్మకమై రోఁతగొల్పును.

పెద్దనగా రీసందర్భము నీవిధముగ నిర్వహింపకపోయినను సూచనగానైన నిట్టితీరున దెల్పియుండవచ్చును. తెల్పక పోయినను మన మట్టి కథను గట్టుకొనుట కవకాశ మేనిఁ గల్పించియుండవచ్చును.

కాని, మాయమై పోవుసమయమున మాయాప్రవరుని తలఁ పుల నీవిధముగఁ దానే విప్పి చెప్పి తంటా తెచ్చినాఁడు!

క॥ అంత వియచ్చరు డభిమత
మంతయు సమకూఱుటయును నచ్చర గర్భ
శ్రాంత యగుటయును గనుఁగొని
యింతట నిచ్చోటు వదల కే నిఁక నున్నన్.

క॥ వంచన యెఱిగిన మఱి శపి
యించునొ సురకాంత చెప్ప కేఁగినఁ బ్రేమం
బంచ శరశరపరంపరఁ
బంచత ప్రాపించి మీఁదఁ బాపం బిడునో.

వ. అని వితర్కించి యక్కపటవిప్రుం డెఱింగించి యనిపించుకొనియ పోవువాఁడై..

- మనుచరిత్ర

ఏవేవో ప్రలాపించినాడు. ఆ యనిన వన్నియు వట్టి యబద్ధములే అబద్ధములే కాక మోసపునీతివాదములుకూడ! అమరుఁడైనగంధర్వుఁ డమరకాంత యైనవరూధినికిఁ 'బంచత' ప్రాపించునేమో యనుకొనుట విరుద్ధము. (వియచ్చరుఁ డని వాక్యమునఁ గర్తృపద ముండగా మరల 'కపటవిప్రుఁ డనుట' యనన్వితముగనున్నది.)

ఈ విధమున ప్రవరవేషధారి యయినగంధర్వుని యంతరంగపు దలఁపులను వెల్లడించుట శ్రోతల హృదయములలో నిష్పన్న మయ్యెడి శృంగారరసమును జెఱుచుట యనిపించినది.

వరూధినికిఁ బ్రవరునియందే గాని గంధర్వునియం దను రాగము లేదు. నిజప్రవరునికిఁ దనసోమిదమ్మయందేగాని వరూధినియం దనురాగము లేదు.

"యాం చింతయామి సతతం మయి సా విరక్తా
సా చాన్య మిచ్ఛతి జనం స జనోక న్యరక్తః
అస్మత్కృతే చ పరితప్యతి కాచి దన్యా
ధిక్తాంచ తం చ మదనం చ ఇమాం చ మాం చ."

అనినభర్తృహరిసుభాషిత మిచ్చట సరిపోవును.

ఈ విషయ మి ట్లుండినప్పటికిని వరూధినీ ప్రవర సంవాద ఘట్టమునఁ బెద్దన నిర్వహించిననెఱజాణతనపుఁగవన మాంధ్ర సారస్వత మంతకు నద్వితీయ మయినది.

పెద్దన్నగారు శృంగారధర్మవీరముల కనుఁడు, శృంగారశాంతముల కనుఁడు, ఎ ట్లన్నను నిక్కడ నడిపించినపోరాటము యుక్తిప్రయుక్తులు, రచనాచమత్కారము, శయ్యాసౌభాగ్యము, భాషాసౌందర్యము నిస్సామాన్య మయినవి. కృష్ణరాయలవంటి మహారాజు దగ్గఱనుండి, నేఁటి తెలుగు సహృదయు లందరిదాఁక నీ రచనాఘట్టము పెద్దనగారిపై నఖండ గౌరవమును, మనుచరిత్రకు నఖండప్రఖ్యాతిని గల్పించినది.

ఈ కథ కల్పించిన రసపారవశ్యమున, నాఁటినుండి నేఁటిదాక సహృదయప్రపంచము దానిలోని లోపములను వేనిని వెదకి పట్టుప్రయత్నము సేయలేని దయినది.

వరూధినీకామాగ్నిలో మైనమై కరఁగి పోక వజ్రహృదయుఁడై నిలిచి శీలరక్షణ చేసికొన్నప్రవరుని మహనీయతను ప్రజ్వరిల్లఁ జేయుటలో పెద్దన నిర్వహించిననెఱజాణతన మాంధ్రసారస్వతమున మఱి యన్యత్ర దొరకనిది. అద్భుతమైనది.

ఈ కథా ఘట్టమే రాయలసభలోఁ బెద్దన నష్టదిగ్గజములలోఁ దూర్పుదిగ్గజముగాఁ గావించినది. అగ్రహారము లిప్పించినది. రాయలరాజ్యములోఁ గడలూరి గవర్నరుగాఁ జేసినది.

మనుచరిత్రను దెలుఁగురసికు లందఱుఁ జదువుచునే యుందురు. నాల్గాశ్వాసముల దాఁకనే; నూటికిఁ బదిమందియైనను దరువాత కథను జదువరు. చదివినను వరూధినీగంధర్వసమాగమము మరల నెక్కడ నయినను రాఁగల దేమో చూత మనునాశతోఁ జదువుచుందురు.

పయి విషయములే గాక, పెద్దన్న కవిత్వరచననుగూర్చి చెప్పిన యుత్పలమాలిక, కృష్ణరాయనిర్యాణానంతరము చెప్పిన సీసపద్యములు రెండు, మఱికొన్ని పెద్దన చాటుపద్యములు నాంధ్రసారస్వత మున్నంతదాఁక నిలిచి యుండఁగలవు.

పెద్దన్న సీసపద్యము నొకటిమాత్ర మిచ్చుటఁ జదివి యాయన ఘనతను స్మరింపుఁడు-

సీ॥ ఎదురైనచోఁ దన మదకరీంద్రము నిల్పి
కేలూత యొసఁగి యెక్కించుకొనియె
బిరుదైనకవిగండపెండేరమునఁ కీవె
తగు దని తానె పాదమునఁ దొడిగె
మనుచరిత్రం బందుకొనువేళఁ బుర మేఁగఁ
బల్లకిఁ దన కేలఁ బట్టి యెత్తె
కోకటగ్రామా ద్యనేకాగ్రహారంబు
లడిగినసీమలయందు నిచ్చె

గీ॥ నాంధ్రకవితాపితామహ యల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర యని నన్నుఁ బిలుచునట్టి
కృష్ణరాయలతో దివి కేఁగఁ లేక
బ్రతికి యున్నాఁడ జీవచ్ఛవంబ నగుచు.

* * *

11

దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

క్రీ.శ. 1400 తరువాతినుండి తురుష్కులయు, గజపతులయు నలజడి యంధ్రదేశము నత్యధికముగ నలముకొన్నది. క్రీ.శ. 1430 ప్రాంతపుటలజడిని చూడలేక తాళ్లపాక యన్నమాచార్యుఁ డిట్లు సంకీర్తన రూపమున విలపించినాఁడు.

రామక్రియ

పల్లవి

తతిగాని యీపాటు దైవమా విచారించవే
కతలాయఁ జెప్ప నేఁడు కలికాలమహిమా॥

చరణములు

తుటుములై భూసురుల తుండెములు మొండెములు
నిటువలె భూతములు యెట్టు మోఁచెనో
అటు బాలుల రొదలు ఆకాశ మె ట్లోరిచెనో
కటకటా యిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥
అంగలార్చేకామినుల యంగభంగపు దోఁపు
లింగితాన మింట సూర్యుఁ డెట్టు చూచెనో
పొంగు నానాజాతిచేత భువన మె ట్లానెనో
కంగి లోక మిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥

అరుదు గోహత్యలు సేయఁగ దూడ లంగలార్వంగ
సరిధర్మ దేవ తెట్టుసమ్మతించెనో
పరధనచూర కెట్టు పట్టాయెనో లక్ష్మి
కరుణ యెం దణఁగెనో కలికాలమహిమా!

దేవాలయాలు నానాదేశము లెల్లాఁ జొచ్చి
దేవఁగా నె ట్లుండిరో దేవతలు
తావు లేలేరాజులకు దయ గొంత పుట్టదాయ
కావరమే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా॥

నిరపరాధులఁ జంపి నెత్తురు వారించఁగాను
తెరల కెట్లుండిరో దిక్పాలులు
విరసవర్తను లుండే విపరీతకాలమున
గురువాలుం గపటాలే కలికాలమహిమా ॥

ఉపమించి దంపతులు వొకరొకరినిం జూడ
చపలదుఃఖములతో సమయగాను
తపములు జపములు ధర్మము లెం దణఁగెనో
కపురుంబాపాలు నిండె కలికాలమహిమా ॥

తలలు వట్టీడువఁగాను తల్లులు బిడ్డల వేయ
తలపె ట్టుండెనో యంతర్యామికి
మలసి ముక్కులు గోయ మరుఁ డెట్టు వోరిచెనొ
కలకలే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా ॥

దీనతలోఁ బడి గుండెదిగు లసురుసురులు
వాని నెట్లు లోఁగొనెనో వాయుదేవుండు
గూను వంచి తల్లి చూడఁ గొడుకుఁ గుత్తికఁ గోయఁ

గానంబడె నింతేసి కలికాలమహిమా ॥
పలుమా ౖ నమ్మించి ప్రాణములు గొనగాను
యిలఁ దమలోఁ బ్రాణా లెట్లుండెనో
నెలవై శ్రీ వెంకటేశ నీవే యెరుంగుదువు
కలుషమే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా ॥

(అన్నమాచార్యుల అధ్యాత్మసంకీర్తనములు 373 ఱేకు 1వ పాట)

క్రీ. 1500 నుండి 1565 దాఁక నష్టదిగ్రాయభయంకరుఁడయిన కృష్ణదేవరాయఁడు మొదలగురాజులు దక్షిణాపథమును సురక్షితపఱిచి భాగ్యలక్ష్మిని, సాహిత్యసరస్వతిని చాలఁగ సంవర్ధిల్లఁ జేసిరి, గాని విద్యానగరవినాశము తరువాత అంధ్రరాజ్య లక్ష్మి, ఆంధ్రసాహిత్య సరస్వతి, దక్షిణదేశమును అనగా అరవదేశము నధికముగ నాశ్రయింపవలసెను. కారణ మాదేశము రాజ్యోపప్లవము, దౌర్భాగ్యము లేక రాజన్వంతముగా

నుండుటయే. తంజావూరిలో చెవ్వప్ప నాయకాదులు, మధురలో నాగమనాయకాదులు, పుదుక్కోటలో కోటవారు, రాజ్యము లేలుచు నాంధ్రదేశమునుండి కవులను, గాయకులను, గాయనులను, అభినేత్రులను, శిల్పకారులను, వ్రాయసగాండ్రను, నింకను రాజ్యాంగమునకు వలసిన విద్యావ్యవహార, వినోద, ముఖ్యతంత్రములవారి నెల్లను వెంట గొనిపోయిరి. అరవదేశమున విఖ్యాతులుగా నున్న విద్వాంసులను, గాయకులను, వ్యవహారదక్షులను సంపూర్ణముగఁ దమకు సహాయపఱచుకొని సర్వ సామరస్యముతో రాజ్య రక్షణము గావించిరి.

తొలుత చాళుక్యరాజ్యమునను, దర్వాత కాకతీయరాజ్యమునను సంప్రదాయపరంపరాగతము లగుచుండు గ్రంథసంచయమునుగూడఁ దమతో వా రాయారాజ్యములకుఁ గొనిపోయిరి. అట్లు కొనిపోయిన గ్రంథసంచయము తంజావూర మహనీయముగఁ బెంపొందినది. ద్రవిడదేశమున నెలకొన్న నాయకరాజులు తమపాలనతంత్రమును దమపూర్వులు కృష్ణదేవరాయాదులు నిర్వహించినతీరుననే నిర్వహించిరి. శ్రీకృష్ణదేవరాయాదులు తమ పూర్వపుసంగమవంశపురాజుల తీరును, వారు తమపూర్వపుఁ గాకతీయుల తీరును, వారు తమ పూర్వపుఁ జాళుక్యులతీరును ననువర్తించి రాజ్యతంత్రముల సాగించిరి. విద్యానగరమున నుండి తంజావూరికిఁ జేరిన గ్రంథములలో నట్టి రాజ్యపరంపరాయాతము లనేకము లున్నవి. చాళుక్యుల యభిలషితార్థచింతామణి, సంగీత చూడామణులు సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రము మొదలగుగ్రంథము లీ రాజ్యపారంపర్య సంప్రదాయములను వెల్లడించునవిగా గుర్తింప నగుచున్నవి ప్రధానముగఁ బై మూడు గ్రంథములు శ్రీకృష్ణరాయల రాజ్యనీతి, రాజ్యతంత్రవిధానములకును, నట్లే తంజావూరిరాజుల రాజ్య తంత్రరాజ్యనీతి విధానములకును సరిపోలునవిగా నిరూపణ కెక్కుచున్నవి. రాయ వాచకమునను, నాముక్తమాల్యదలోను నున్న రాజ్యనీతివిషయములు చాల

సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రముననుు, నభిలషితార్థచింతామణిలోను నున్నవి. రాయవాచకమున కృష్ణరాయల దినచర్యాది విధానమునే తంజావూరిరాజులును బాటించిరి. నేఁటికిని మైసూరురాజ్య మావిధానమును గొంత పాటించుచున్నది. తంజావూరిలో నాట్యశాలాది నిర్మాణములు అభిలషితార్థ చింతామణి, సామ్రాజ్యలక్ష్మీ పీఠికాతంత్రాది గ్రంథోక్తరీతుల ననువర్తించుచున్నది. ఆయా విషయముల నెల్ల సరిపోల్చి చూపుటకు ప్రత్యేక పరిశీలనము చాల గావలెను.

తంజావూరిలో చెవ్వప్పనాయకుడు, అచ్యుతప్ప నాయకుడు, ప్రధానముగ రాజ్యపాలన స్వాస్థ్యములయం దధికముగా నాదరము చూపిరి. కాని రఘునాథ, విజయరాఘవ నాయకులు క్రీ.శ. 1650ప్రాంతములనుండి రాజ్యవైభవానుభవములతో పాటు దేవాలయాది నిర్మాణములు, తదుత్సవాదివిశేషములు, సంస్కృతాంధ్రదవిదరచన ప్రోత్సాహములు, తత్కవిసత్కారములు, సంగీతవినోదములు, నాట్య వినోదములు, అందు నధికముగ నాంధ్రకవితాగాననాట్య వినోదములు గలవారై యఖండానంద మనుభవించి, ప్రజాసామాన్యమునుగూడ ననుభవింపఁజేసిరి. ఏవంవిధవినోదమునఁ బాల్గొనువారికి నిరంతరాన్న దానసత్రములను వెలయించిరి. ఆనాఁ డాంధ్రదేశమునుండి సత్కారముఁ బడయుట కెందఱో తంజాపూర్యాదిస్థలముల కరిగి, రాజాదరము పడసి, యక్కడనే నెలకొనిపోయిరి. వారు రచించిన గ్రంథము లనేకము లున్నవి. ఆయాకవుల గ్రంథముల జాబితాల నిక్కడ ప్రకటించుట నాపని కాదు. అది సుందరమును గాదు. లభించిన యన్ని గ్రంథములనుగూర్చి విమర్శము వెలయించుటయు నల్పవ్యవధిలో నంత సుకరము గాదు.

తంజావూరిగ్రంథములలో విశిష్టయోగ్యత గల గ్రంథములను గొన్నింటినిగూర్చిమాత్రమే, విశేషాంశములనే, క్రొత్తవానినే యిక్కడ వివరింపఁ బూనితిని.

తంజావూరిలో రఘునాథనాయని విద్యావినోదము భోజమహారాజు విద్యావినోదమును, గృష్ణదేవరాయనివిద్యావినోదమును దలపింపనంతటిది. స్వయము రఘునాథరాయఁడు భోజునంత మహావిద్వాంసుఁడు ఆతని కుమారుఁడు విజయరాఘవనాయకుఁడు మహారసికుఁడు, కవి, మహోదాత, గాయకుఁడు, పరమవైష్ణవుఁడు.

రాజసభలో నారితేరిన కవిచౌడప్ప రఘునాథరాయని రాజసభలో-

"నేరుతు నని మాటాడను,
వారిజభవునంతవాని వశమా తంజా
వూరి రఘునాథరాయని
గారి సభను గుందవరపుఁ గవిచౌడప్పా!"

"తముఁ దామె వత్తు రర్థులు,
క్రమ మెఱిగినదాతకడకు రమ్మన్నారా
కమలంబు లున్నచోటికి
భ్రమరంబుల నచ్యుతేంద్రు రఘునాథనృపా."

అనెను. ఈతఁడు విజయరాఘవనాయనిరసికతను మెచ్చి యాతనిపై గొన్నిపదముల రచించెను. అవి శృంగారరసగుళికలు.

రఘునాథనాయకఁడు సంస్కృతమునఁగూడ గొప్పవిద్వాంసుఁడు. యజ్ఞనారాయణదీక్షితు నంతవానికి కావ్యాలంకృతి నాటకాది సాహిత్య విద్యలో గురుత్వము నెఱపినవాఁడు, అనేకులచే సంస్కృతగ్రంథములఁ గృతు లందినవాఁడు, తన చరిత్రమునే యనేకులు, ఒకరే యనేకవిధముల రచింపగా విని తనిసినవాఁడు నయినను దాను కవీశ్వరుఁడయి సంస్కృతమునకంటెఁ దెలుఁగుననే పలుగ్రంథములను రచించెను. అందు రామాయణభాగము, వాల్మీకిచరిత్ర, నలచరిత్ర ముద్రితము లయి యున్నవి.

రఘునాథరాయఁడు సంగీతమున గొప్ప విద్వాంసుఁ డగుటచే నందుఁగూడ గొప్పగ్రంథము రచించెను. రచింపించెను. రఘునాథనాయని సంగీతసుధ, వెంకటమఖిచతుర్దండిప్రకాశిక నాఁటి స[illegible]గ్రంథములు.

రఘునాథనాయనినాఁటి గ్రంథములెల్ల సంస్కృతాంధ్రములలో శాశ్వతప్రతిష్ఠ గాంచదగినవే కాని తేలికపాటురచనవి గావు.

ఆంధ్రమునఁ జేమకూర వెంకటకవిగ్రంథములు సర్వసహృదయ విదితములేకదా, ఆతఁడు

"తా రసపుష్టిమైఁ బ్రతిపదంబును జాతియు వార్తయుం జమ
త్కారము నర్థగౌరవము గల్గ ననేకకృతుల్ ప్రసన్న గం
భీరగతిన్ రచించి మహి మించినచో నిక నన్యు లెవ్వర
య్యా! రఘునాథభూపరసికాగ్రణికిం జెవి సోక జెప్పఁగాన్."

అన్నాఁడు. రఘునాథరాయఁడు కృతిగొన్నగ్రంథములలో నైషధ పారిజాతీయ మొక్కటి, తద్గ్రంథకర్త కృష్ణాధ్వరి సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్పకవి. ఆంధ్రమునకంటె సంస్కృతమున మఱీ గొప్పకవి. రఘునాథ రాయలపేర నాతడు సంస్కృతమున నైదుగ్రంథముల రచించినాడు.

"నవరస 'శ్రీరఘునాథభూపాలీయ'
నామభామాభీష్టనాయకుండు
సరస 'నైషధపారిజాత' కావ్యాయకావ్య
వర్యాస్వయంవరవల్లభుండు
కల్యాణ 'కౌముదీకందర్ప' నాటక
కన్యోద్వహనబద్ధకంకణుండు
అమరుకాహంకారహారి భంగీకశృం
గారసంజీవనీకాముకుండు
తాళచింతామణీవధూతత్పరుండు
మంచిజామాత రఘునాథమనుజనేత!
తెలియ (తెలుఁగు?) నైషధపారిజాతీయకృతియు
నేవు రక్కలచెల్లెలై హెచ్చుననుచు.

పరదోషా ౨ పరయోషా
పరభాషారహితభూమిపాలకబుషికిన్
మరుదుర్వీధరదర్వీ
కరగుర్వీద్యప్రతాపఘనశేముషికిన్.

వాణీనిపుణసభాంత
ర్వాణి హితసువస్తుమహితవాదాన్యకయు
క్పాణికిఁ బరగిరి బిరుదక్ప
పాణికి రఘునాథభూమిపాలాగ్రణికిన్."

-నైషధపారిజాతీయము.

వర్ణ్యవస్తువు మంచిదైనపుడు కవి యెట్టివాఁడయినను వర్ణనము ప్రశస్తముగానే యుండు ననుటకు రఘునాథరాయనిఁగూర్చి వర్ణనలు చేసినసంస్కృతాంధ్రకవులరచన లన్నియు సాక్షులే - విజయవిలాస కథారచన మొక పెడ, దానికృత్యవతరణిక యొక పెడగాఁ ద్రాసులోఁ దులదూఁపఁ దగిన యోగ్యత కలది రఘునాథరాయవర్ణన.

కృష్ణాధ్వరి రఘునాథరాయనిగూర్చి చెప్పినపద్యముల నుదాహరింపక విడనాడఁజాలను.

నైషధపారిజాతహరణద్వికథార్థసమర్థనధ్వని
శ్లేషగతిప్రబంధము రచించిన మారఘునాథశౌరి సం
తోషము నందునన్ కణఁకతో దశదిగ్జయశోభితద్యశో
భూషణ మైనయీకృతికిఁబూనితి, ప్రౌఢి నిరూఢి చెందగాన్.

ఫణితి ఫణీంద్రులార! రసభావవశంవదభావనాఘణం
ఘణితమదుక్తిధోరణుల గల్గిన తప్పులు దిద్దరయ్య త
ద్గుణ మగుణంబు దూషణ మదూషణ మౌ ననువారు గాక త
ద్గుణము గుణంబు దూషణము దూషణ మౌ ననువార లాప్తులే.

ఆలంకారికహర్షమత్కృతివరం బాజానసారస్వత
శ్రీలుం డౌరఘునాథశౌరిఁ గని హర్షింపంగ నమ్యల్ వృథా
స్థూలంభావుకు లైనకొందఱు ధృధస్యూతోష్ఠతాసూచితో
పాలంభు ల్గనకున్న నేమి కుహనా హల్లోహలుల్ లోహలుల్.

ఆజి జితారికోటినతి నన్వహ మన్న సువర్ణదానసం
పూజిత విప్రకోటినుతిఁ బొందుచు నార్గురు చక్రవర్తులన్
రాజులఁ జేయునట్టిరఘునాథనృపాలుఁడె చక్రవర్తి యౌ
నీజగమందు నేడు మొద లిర్వదియిద్దఱు రాజు లెన్నగన్.

ఆయతకీర్తిధౌతహరిదంచలు దంజనలక్షణాభిధో
పాయదృఢప్రయోగపరిపాటి గృతుల్ రఘునాథభోజభూ
నాయకు దందుగాక విగుణస్ఫుటదోషము లౌ ఘుణాక్షర
న్యాయజడప్రబంధముల నందు మనం గలనైన నందునే.

స్వయముక్తాత్మకృతిస్తుతుల్ జదులు భాషామంజరిన్ లింగని
ర్ణయమున్ గొంత సమాసచక్రము క్రియల్ నైఘంటుకాఖ్యల్ నిర
న్వయతం గూర్చి కవిత్వమంచు సభలన్ వర్ణింప విద్వత్కవి
ప్రియమౌ నాపదవాక్యమానసువచ శ్రీమత్కృతుల్ దక్కఁగాన్.

-నైషధపారిజాతీయము.

కావ్యములలో నాశ్వాసాద్యంతపద్యము లున్నను వానిని బాఠకులు, శ్రోతలు నంతగా బాటించి చదువుట, వినుట యుండదు. ఈగ్రంథమున నా కవి చవిగొల్పుచు జదువను, వినిపింపను సముత్సాహపఱచుచుండును.

కృష్ణాధ్వరి రచించినరఘునాథభూపాలీయాది గ్రంథములయిగును సంస్కృతగ్రంథములు. అందు రఘునాథభూపాలీయ మలంకారశాస్త్ర గ్రంథము. దాని వ్యాఖ్యాన మొక యతీశ్వరుఁ డానాఁడే రచించినాఁడు. కడమగ్రంథము లిప్పుడు గానరావు. సంస్కృతమున గొప్పగ్రఁ ...ర్త యగుకృష్ణాధ్వరి రఘునాథరాయఁ డాంధ్రకవిత నధికముగా నభిమానించు నని యాతని వినోదపఱుచుటకై పరమోత్సుకతతోఁ బ్రయత్నించి యతి ప్రౌఢముగా నాంధ్రకవితారచన నలవఱుచుకొని యీగ్రంథము రచించినాఁడు. నైషధపారిజాతీయ మాముక్తమాల్యదరచనమును దలఁపించుచు గూఢప్రౌఢశబ్దార్థశ్లేషాలంకారచిత్రితమై యొప్పారుచున్నది. రాఘవ పాండవీయము, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము నీగ్రంథమునకు మేలుబంతులే యయినను నా గ్రంథముల నీతఁడు గ్రంథరచనోపక్రమమున మాత్రమే యనుకరించె ననవచ్చును. కవి తానే దీనిని వ్యాఖ్యానించి యుండిన బాగుగా నుండెడిది. పెక్కేండ్లకు ముందే యథామాతృకముగా

దీని ప్రతి వ్రాయించుకొని సవ్యాఖ్యానముగాఁ బ్రకటింప నుత్సాహపడితిని గాని పెక్కుచోట్ల శ్లేషచమత్కృతి దుర్గ్రహముగా నుండుటచే నింతదాఁక దానిని ముగింపఁజాలకుంటిని. కుదిరినంత వఱకయిన లఘుటీక గూర్చి ప్రకటింపవలెను. దీనిని ప్రకటించుటలో కృష్ణాధ్వరిమీఁది గౌరవముగాని, శ్లేషకవితమీఁది యాదరముగాని, యముద్రితగ్రంథప్రకటనముమీఁది యౌత్సుక్యముగాని కారణములు గావు. మహనీయుఁ డయిన రఘునాథరాయల మీఁది యాదరమే యేతద్గ్రంథ ప్రకటనమునకు న న్నుత్సాహపఱచు చున్నది.

ఈతనిగ్రంథములోని రచనాచమత్కారములు గొన్ని చూపుదును. కథారంభపద్యము.

"బలభద్రస్థితి వైరివర్గము నడం పన్ సత్యభామాదులు
జ్వలసామ్రాజ్యభరార్హతం దెలువఁగా శౌర్యాఖ్యచే మాగధా
దులు దీర్ఘానతవర్ణతం జెలఁగ సం తోషశ్రితశ్రీకుఁడౌ
నలభూమీపతి గారవించె మహినిన్ న్యాయంబునన్ రుక్మిణిన్"

-నైషధపారిజాతీయము

ఇందు నాల్గవ చరణమున రెండర్థములకు సరిపడునట్లు నల-అల, 'న్యా' యతి కలదు. బలభద్ర, సత్యభామాదులు, శౌర్యాఖ్య, మాగధాదులు దీర్ఘానతవర్ణత, ఔనలభూమీపతి, మహినిన్ రుక్మిణిన్-పదములు రెండర్థములకుఁ గుదురుపడునవి.

"ఆకార నున్నమణిగిరి
రాకన్నెల చూచు సొంపు రా భీమజన
వ్యాకుల నప్పురిఁ బుణ్య
శ్లోకుఁడు గనె భావికుశలసూచిశకునఁడై."

"పాద మూనినచోటఁ బగడాలధగధగ
లింపారఁ బటికెల నింపవచ్చుఁ
గేలు సోకినచోటఁ గెంపులచకచకల్
సొంపార గంపల ముంపవచ్చు
నంగ మంటినచోట నపరంజిధళధళల్
పొంగార గాదెలఁ బోయవచ్చు
నిక్కి చూచినచోట నీలాలనిగనిగల్
నిండారఁ గణజాల నింపవచ్చు
నాత్మభూయత్న రుచిత మోహోరివిభవ
పూర మాటోప మేజాడఁ బొగడువాఁడ
నింద్రజాలంబొ మాయయో యెఱుఁగ నైనఁ
జూడఁగలుగుట మామకసుకృతఫలము."

* * * *

"వచ్చినాఁ దమ్మ నీ వాంఛితాఖిలపూర్తి
వైభవంబున దేవవల్లభుండు
చనుదెంచె నమ్మ నీ సౌభాగ్యమలరింప
వరతేజమున హవ్యవాహనుండు
వేంచేసె నమ్మ నీ వేడుక లీడేర
దాక్షిణ్యవర్తన ధర్మరాజు
ప్రాపించె నమ్మ నీ భాగ్యంబు ఫలియింప
రత్నసంపద సింధురా జటంచు
వలపు దెలియంగ నమరశంభళులు దెలుప
విప్రవరసూక్తి విధృతజీవితఫలంబు
న్యాయవర్తనమహిమ నన్నలవిభుండు
హరిదయావహమూర్తి గా కన్యఁ దగునె?"

రఘునాథరాయని కుమారుఁడు విజయరాఘవనాయఁడు చాల రసికుఁడు. సంగీతసాహిత్యకవితాగాననాట్యనాటకవినోదపరాయణుఁ డగుటే కాక వైష్ణవమతైకాభిమానమహితుఁడై విష్ణ్వాలయములకే విశేష వైభవము గల్పించుచు వెలుఁగొందెను. అతనికాలమున నంధ్రకవితారచన

శృంగారరసైకమయమై పలుచబడినది. గుజిలీపుస్తకములలోఁ బెద్దిదాసు చరిత్ర మని యొక లఘుగ్రంథము ముద్రితమై దొరకుచున్నది. అందుఁ గథానాయకుఁడు పెద్దిదాసు. విజయరాఘవనాయకుని నాఁటివాడు. అతఁడు మహాభక్తుఁడు. విజయరాఘవనాయకుఁ డాతని గేలిచేసి యాతని వేషమును గాడిదకుఁగల్పించి యూరేగించి, యవమానపఱిచెనఁట! ఆభక్తుని సంకీర్తనములు, రాయని యవకరపుఁజెయ్దమును నాలఘుకృతిలోఁ గననగును. భక్తు నొకని నట్లు పరిహసించుటచేతనే యాతని రాజ్య మంతరించె ననికూడ నందున్న ట్లున్నది. అం దెంత సత్యము గలదో కాని యాతడు సంగీతసాహిత్యాదిలోలుఁ డగుట తథ్యము. ఆతనినాఁటి కృతులు చాల యక్షగానములు. రఘునాథనాయనిచరిత్రము నాతఁడు ద్విపదకావ్యముగా రచించినాఁడు. ఇప్పటి కించుమించుగా నలువదియేండ్లకు ముందు నే నాయాగ్రంథము లెల్లను బరిశీలించి ముఖ్యాంశములు వ్రాసికొని వచ్చితిని. రఘునాథరాయచరిత్రమందలి తంజావూరి రాచనగరి వర్ణనాదులఁబట్టి యాయా రాజసభాదిస్థానములను గుర్తించి యప్పు డక్కడి పండితులకుఁ బ్రజలకు వాని నెఱుకపఱిచి వచ్చితిని. 'తంజావూరి యాంధ్రరాజల' చరిత్ర మని పుస్తకముగా నాయావిషయముల సంగ్రహమును బ్రకటించితిని. అప్పటిసేకరణములోని విశేషములనే యిందు వెల్లడించు చున్నాను. విజయ రాఘవనాయనినాఁటి యక్షగానములలో రచనా చమత్కృతులు కొన్ని :

విజయరాఘవుపట్టంపుఁగవి యైనకామర్సువెంకటపతి సోమయాజి 'విజయరాఘవచంద్రికావిహారము'న –

చోళదేశవర్ణన

కవు లెంతురు చోళదేశము, దివ్య
కావేరీవారిప్రకాశము;
నవరత్నము లున్నకోశము, సుర
నాయకరాజ్యసంకాశము;
చెఱకురాజనంపుబైరులు, కాపు
సేమము గలిగినయూరులు,
తిరముగాఁ బ్రహించు నేఱులు, చోళ
దేశంబున వెయ్యాఱులు.

ఆ రాజ్యరమకు మంజీరము, అల్ల
అమరావతికన్న సారము
భూరమణీమణిహారము, తంజ
పురము సంపదలకొటారము.
నవరత్నంబుల పేటలు, దివ్య
నారికేళంబుల తోటలు,
సవరణ సేసినకోటలు, వీట
సరసులు నూఱాఱుకోటులు.

వలరాయనిమీఁది యేలలు, చాల
వర్ణింప నేర్చినబాలలు
విలసిల్లునాటకశాలలు, అందు
వింతవింతలు కృష్ణలీలలు
పరులను గెల్చినఫౌజులు, మెచ్చ
పాలింతురు దినరాజులు
సరిలేని విద్యాభోజులు, వీట
సడిసన్న రాజాధిరాజులు.

ఆ రాజధానికి రాజై రాజిల్లురాజచంద్రుని నాతనిపట్టంపుఁగవి యేమని కొనియాడుచున్నాడు-

శ్రీ రామగోపాల సేవచేఁ జాల
బేరు గాంచినతేడు బిరుదుమన్నీఁడు
లక్షణాన్వితుఁడు కళావతీసుతుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి యుత్తమరాజమౌళి
రణముల జగజెట్టి రఘునాథువట్టి
గుణరత్నమలదీవి గురుజనసేవి
బహుదానపరుఁడు భూపాలశేఖరుఁడు
సహజకీర్తిస్ఫూర్తి సర్వజ్ఞమూర్తి
రతులకు రతిరాజు రాజుల రాజు
వితరణగుణహారి విభవజంభారి
జగదుపకారి వైష్ణవమతోద్ధారి
తగవుల వీడు చింతామణి జోడు
నీతికి మాంధాత నియమసంధాత
జాతివార్తల మేటి శౌర్యకిరీటి
సరసుండు నెఱజాణ చక్కనివాఁడు
పరమవైష్ణవులచేపట్టుకుంచంబు
బాహువిక్రమశాలి భరతకోవిదుఁడు
సాహిత్యభోజుండు సంగీతవేది
కోరినవారికిఁ గొంగుబంగారు
చేరువమేరు వాశ్రితవర్గమునకుఁ
బేదలపాలింటి పెన్నిధానంబు
వేదకోవిదులకు వెలలేని సొమ్ము
పలికి బొంకనిరాజు పరమవివేకి
నిలుకడ గలవాఁడు నిత్యాన్నదాత
పట్టభద్రుండు కృపాసముద్రుండు
చుట్టలసురభి రాజుల మేలుబంతి
వరశరణాగతవజ్రపంజరుఁడు
నరులపాలింటిపున్నమచందమామ
ఏకవీరుండు జగదేకవదాన్యుఁ
డాకారమన్మథుం డసమసాహసుఁడు

మానినీనూతనమకరకేతనుఁడు
భానుసమానుండు పరతత్త్వవేది
అనుమానమునఁ దేలి యావనమాలి
చనవరి యిల్లాలిచనుబాలుఁ గ్రోలి
పెరిగినయన్నగోభిలమౌనికన్న
పరతత్త్వరుచి గన్న ప్రాయంపుమిన్న
విజయరాఘవశౌరి విద్యావిహారి
భుజబలకంసారి పూర్ణసంహారి
అన్నిట నవధాని యారాజధాని
మన్ననతో నేలు మహి మేలు మేలు.

(విజయరాఘవ నాయకుని విప్రనారాయణచరిత్రమున పదము)

హరిభక్తి దప్పింతునా నాపై
ననురక్తి రప్పింతునా
పరమపావను డీబాపడు నిను జూచి
పడసేవాడు గాదే, ఓ చెల్లె
విటునిగా నడిపింతునా దాసరి
నటనలు విడిపింతునా,
కటకట నీ కింత గర్వమేలె వీ
డటువంటివాడు గాడె, ఓ చెల్లె
గీతము వినిపింతునా మరునికై
జీతము కెనయింతునా
నాతిరో హరికీర్తనకు జొక్కువాడు నీ
గీతమునకు దక్కునా, ఓ చెల్లె.
అడపము గట్టింతునా వానిచే
మడుపులు చుట్టింతునా
గడిదేరి పలికేవు కైంకర్యపరుడు నీ
కడపము గట్టునట్టె, ఓ చెల్లె.

(పదం, కాంభోజరాగం, ఆటతాళం)

చదివేది దివ్యప్రబంధము, మాకు
సైపదు సంసారబంధము

ఎద నుండు హరిభక్తిగంధము యో
గీంద్రులతోనే సంబంధము
మాతో మీ కేటి మాటలు, విన
బ్రాతి గాదు మీ పాటలు
భవనంబులు పర్ణశాలలు మా
పాటలు హరిమీదియేలలు
తగిలి యుందురు ముక్తిబాలలు మా
దాపురములు హరిలీలలు
మే మున్నయూరు శ్రీద్వారకా ముక్తి
కామినిపైనె మా కోరిక
స్వామిభక్తి మాకు చేరికె వో
కోమలి నీ విక వూరకే, పోవే
ఆలుబిడ్డల పొందు కోరము మేము
కోరేది హరిభక్తిసారము
నీలవర్ణుని గొల్చువారము మీ
యాలాపములు విన నేరము
పరమాన్నములు కాయగూరలు మా
పరిధానములు నారచీరలు
సరిసోవు మీకు మా మేరలు మా
సంగడివాండ్రు పకీరులు.

* * * *

శంపాలతలు నటింపఁగఁ
దుంపురులై చినుకు లగుచుఁ దోరణ లగుచున్
జంపకగంధి చలింపఁగ
నంపాజాలంపువాన లప్పుడుగురిసెన్.

* * * *

తాటోటు బాపనదాసరి నీవు
తోటపనుల్ సేసి తొడు సెల్ల మాని
వోరి మాయింటి కెందుండి వచ్చితివి
వూరకె నా బిడ్డ యోజలు చెఱిచి.

* * * *

తిరుమణి యేమి నీ తిరుచూర్ణ మేమి
కరమున శంఖచక్రంబు లివేమి
దాసరితన మేమి తావడా లేమి

నీసరివా రెల్ల నినుఁ జూచి నవ్వ
జడియక రావణసన్యాసి వగుచు
నడుచుచున్నావు వైష్ణవుఁడవా నీవు.

(పదం, కాంభోజ, ఆటతాళం)

ద్రావిడవేదము చదివినవాడనే
ధవళాక్షి నీవు న న్నేలవే
ద్రావిడవేదము చదివినవారు కం
దర్పుని వేదము విందురా
అంగన మన్నారు దళిగె ప్రసాదమౌ
పొంగలి చవిగొన్నవాడనే
పొంగలి చవిగొన్న వానికి వనితల
యెంగిలి చవి మనసాయనా
ఆరామకైంకర్య మాచరించి మ
న్నారుని గొలిచినవాడనే
ఆరామకైంకర్య మాచరించువాని
కీరామకైంకర్య మేలయా
చెలువ మన్నరుపాదతులసీదళములు
శిరసున ధరియించు వాడనే
తులసీదళములు ధరియించువానికి
తొలుతటి ముడిపువ్వు లేలయా.

(పదం, శంకరాభరణం)

అయ్యయ్యొ నిను నమ్మవచ్చునా, యి
ట్టైతే దైవము మెచ్చునా
నీయందు వేఱు లేనైతిగా, నేను
నిను నమ్మి యిటు బేలైతిగా
బాస లిచ్చి తప్పు నంటివి, నా
భావ మెల్ల జూఱగొంటివి
ఆస జూపి వద్ద నుంటివి, ఇంత
దోస మేల కట్టుకొంటివి
బెల్లించి యెడబాయ నంటివి, అట్టు
తల్లిమాటలే వింటివి
తెల్లని వెల్లా పా లౌనా, ఇట్లు
కల్ల లాడితే మే లౌనా.

*   *   *   *

పై విధమున విజయరాఘవనాయనిరచనలు, నాఁటికవ యిత్రులయు, కవులయు రచనలు, పలుకుపొంకము, సౌలభ్యము, మృదుపాకము గల వయినను, బరువము దప్పిన పచ్చి శృంగారముతో గోవాళ్లను ద్రోవ దప్పించునవిగా నున్నవి. యక్షగానములే యం దనేకములు. తంజావూరి నాటకశాలలో నా యక్షగానములను బిరుదుపాత్ర లభినయించు వారు. విజయరాఘవనాయనిగా రాయా బిరుదుపాత్రలకు శారదాధ్వజాదు లొసఁగి సత్కరించుచుండువారు. అంతయు నాటలమయము, పాటల మయముగా విజయరాఘవనాయని గోష్ఠి విరాజిల్లినది. నాయకరాజుల తర్వాత వచ్చినమహారాష్ట్రరాజులుగూడ నీయక్షగానవినోదములలో మునిఁగి తేలుచుండువా రనుటకు వారినాళ్లలోఁగూడ వెలసినయక్ష గానము లనేకములు తార్కాణ.

రఘునాథరాయలవారినాఁటిరచనలే తంజావూరిరచనలలోఁ బ్రశస్తమయినవి. రఘునాథరాయలు, చేమకూర వెంకటకవి, కట్టా వరదరాజు, ముకుందయోగి, కృష్ణాధ్వరి, చెంగల్వ కాళయ, చల్లపల్లి రంగన్న, వెంకటాచలవిలాసకర్త మొదలగువారి రచనలు తంజాపురాంధ్ర రచనలలో మెచ్చఁదగినవి.

అన్నింటిలోనూ కట్టా వరదరాజు ద్విపదరామాయణము* ముద్రితమై ముందర వెలయఁదగినది. అతని శ్రీరంగమాహాత్మ్య మొక్కటే ముద్రిత మయినది. పరమభాగవతచరిత్రము సమగ్రముగా దొరకకున్నను ముద్రింపఁదగినదే.

కవిత లంటే విసువు పుట్టే కాలమున శృంగారరచనల
దవిలి యేదే వ్రాయబోతే తారుమారు లవున్
అవకతవకలు నౌ నికేమో అవును, గావున రసికయువకులు
సవరణలతో సయిరణలతో జదువుకొనవలయున్.

* * *

---

* తంజావూరి లైబ్రరీవా రిటీవలనే దీనిని ముద్రించిరి.

12
కొలచెలమవారు

బహుమహాగ్రంథములకు వ్యాఖ్యాతయై సంస్కృతసారస్వత ముద్రను విప్పి చూపినమల్లినాథసూరి యింటిపేరు-కోలాచల, కొలచల, కోలచర్ల, కొలచలమ-అని యిన్ని తెలుఁగులవ్రాఁతప్రతులలోను నచ్చులోను వాడుకలోను గానవచ్చుచున్నది. పలువురు పండితు లీపేళ్లు గలగ్రామములఁగూర్చి చర్చించియున్నారు. ఒకరు కోలాచలమును బురాణములందు వెదకి కనుఁగొనిరి. ఇంకొకరు 'పందిపాడు' అను గ్రామనామమునకు గీర్వాణీకరణ మనిరి. మఱొకరు కన్యాకుమారికడ నున్న కొలచర్ల యనుగ్రామ మగునో యని యధికముగాఁ బరిశోధించిరి. ఇదమిత్థ మని యిదివఱకు జరిపినపరిశోధనలవలన నిర్ధారణ మేర్పడలేదు నామిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ కొలిచిన అప్పాశర్మ, యం.ఎ.గారు ఈ విషయమును గూర్చి యాసక్తితో పరిశోధించియున్నారు. వారియింటిపే రగుకొలిచిన మల్లినాథసూరి యింటిపేరివికారమే యగు నని వారు తలంచినారు. కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగారు మొదలగువారు దమయింటిపేరే మల్లినాథసూరియింటిపే రని తలంచిరి. వీ రిర్వురును తెలుగాణ్యులే యయినను గోత్రభేదము గలదఁట. ఒంగోలు ప్రాంతములందుఁ దెలుగాణ్యులలోనే కొలచెలమ యని యింటిపేరు గలవారుగూడఁ గల రని వినుచున్నాను. వీరిలో మల్లినాథసూరి వంశపరంపరలోనివా రెవ్వ రగుదురో నిర్ణయింపఁదగిన యాధారములు కానరావు. మల్లినాథసూరిగోత్ర మేమో మనకుఁ దెలియరాలేదు.

చంపూరామాయణమునకుఁ బదయోజన మనుపేర మన మల్లినాథసూరివంశజుఁడు నారాయణపండితుఁడు వ్యాఖ్యాన మొకటి

రచియించెను. పీఠికాశ్లోకములను బట్టి చూడఁగా నాతఁడు మనయెఱుకలో నున్నమల్లినాథసూరి నాధారపఱుచుకొని ప్రధానముగా నీ వ్యాసము వ్రాయుచున్నాను. ఆశ్లోకము లివి:-

కొలచెల్మాన్వయాబ్ధీందు ర్మల్లినాథో మహాయశాః
శతావధానవిఖ్యాతో వీరరుద్రాభివర్ణితః
మల్లినాథాత్మజ శ్శ్రీమాన్ కపర్దీమంత్రకోవిదః
అఖిలశ్రౌతకల్పస్య కారికావృత్తి మాతనోత్
కపర్దితనయో ధీమాన్ మల్లినాథోఽగ్రజ స్స్మృతః
ద్వితీయ స్తనయో ధీమాన్ పెద్దిభట్టో మహోదయః
మహోపాధ్యాయ ఆఖ్యాత స్సర్వ దేశేషు సర్వతః
మాతులేయక్రతౌ (కృతౌ) దివ్యే సర్వజ్ఞే నాభివర్ణితః
గణాధిపప్రసాదేన ప్రోచే మంత్రవరాన్ బహూన్
నైషధజ్యౌతిషాదీనాం వ్యాఖ్యాతాఽభూ జ్జగద్గురుః
పెద్దిభట్టసుత శ్శ్రీమాన్ కుమారస్వామిసంజ్ఞకః
ప్రతాపరుద్రీయాఖ్యానవ్యాఖ్యాతా విద్వదగ్రిమః
తనయా స్తస్య చత్వారో మహాదేవ స్తదగ్రజః
మహాదేవాత్మజ శ్శంభు స్సప్తక్రతుభి రిష్టవాన్
తతో విశ్వజితం కృత్వా యజ్ఞం సర్వస్వదక్షిణమ్
శంభుయజ్వాత్మభూ ర్ధీమాన్ భాస్కరో భాస్కరప్రభః
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్యా భాస్కర స్యాత్మసంభవః
పుత్రాః పౌత్రా శ్చ దౌహిత్రాః చత్వారో వేదవేదినః
జామాతరోఽపి చత్వార ఏతై ర్నిర్వర్తితాధ్వరః
సర్వతో ముఖపద్మాన్తై స్సర్వక్రతుభి రిష్టవాన్
తస్యాత్మజః కొండుభట్టో ద్వితీయో వేదవిత్కవిః
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్యః కొండుభట్టసుత స్సుధీః
నరసక్కాఖ్యవధ్వాశ్చ శ్రీనాగేశ్వరయజ్వనః
నారాయణేన పుత్త్రేణ కొలచెల్మాన్వయేందునా
చంపురామాయణాఖ్యస్య ప్రబంధ స్యాఘహారిణః
వికృతిః క్రియతే ప్రేమ్ణా యథామతి సమాసతః

మీఁదిశ్లోకములందు వారియింటిపేరు "కొలచెలమ"వా రని యున్నది. ఈవంశమువారికి ఓరుఁగల్లు రాజధానిగా రాజ్యమేలిన ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తితోను రాచకొండ రాజధానిగా రాజ్యమేలినసర్వజ్ఞసింగభూపాలుని తోను సంబంధము గల దని యీశ్లోకములు చెప్పుచున్నవి. వీరియింటిపే రగుకొలచెలమ గ్రామముకూడ నక్కడకుఁ జేరువగా నుండఁదగును. కొలచెలమగ్రామనామ మని - యది యోరుఁగల్లు రాచకొండల చేరువను గల దని - యీ క్రింది వెలుగోటివారి వంశప్రశస్తిపద్యములు చెప్పుచున్నవి.

స్రగ్ధర. వీరుం డా యాచపృథ్వీవిభుఁడు .... ఘోరాజిన్ ధాటిఁ జెల్లం గొలచెలమపురీఘోటికాకోటిఁ దెచ్చెన్.

సీ॥ కొలచెల్మకాడను బలియుఁడై తురకలఁ గొట్టి యశ్వములను బట్టినాఁడు

ఇట్లు చూడఁగాఁ బురాణములందలి కోలాచలమూని, శ్రీకోలాచలం శ్రీనివాసరావు మొదలగువారు నిశ్చయించిన పందిపాడుగాని, కన్యాకుమారి కడ నున్న కొలచెర్లకాని, మల్లినాథసూరి యింటి పేరుగా నేర్పడిన గ్రామము కా దనవచ్చును. ఇంటిపేరు కొలచెలమ యని నిర్ణయించుకొందము.

కొలచెలమ మల్లినాథుఁడు.

ఈయన శతావధానము చేసి విఖ్యాతిఁ గాంచినవాఁడు. నేఁటి కాలమున నస్మద్గురువర్యులు శ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరు లఖండప్రతిభతో నాచరించుచున్నట్టియు నాంధ్రదేశమందే విపుల ప్రచారము గల్గినట్టియు నీశతావధాన మానాఁ డీమల్లినాథసూరి నిర్వహించినాఁడు. మనకుఁ దెలియవచ్చిన శతావధానచతురులలో నెల్ల నీతఁడే ప్రాచీనతముఁడు. అద్భుతప్రతిభాప్రదర్శక మైనయాశతావధానచాతుర్యమునకు మెచ్చి కాకతీయప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి మనపండితపరమేశ్వరునకుఁ గనకాభిషేక సత్కారము గావించినాఁడు.

సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్ర మని యొక గొప్పతంత్ర గ్రంథము తంజాపురపు సరస్వతీపుస్తకభాండాగారమం దున్నది. రాజధర్మములు వారి దినచర్యాదులు మిక్కిలి చక్కఁగా బ్రశంసింపఁబడినవి. రాజాస్థానమునఁ బండితగోష్ఠి నెట్లు నెఱపవలయునో - విద్వద్వివాదము నెట్లు నడుపవలెనో - జయించినవారి కెట్టిసత్కారము కావింపవలెనో యం దున్నది. విద్వద్వివాదమందు విజయ మందినవారికిఁ జేయఁదగినసత్కారములలోఁ గనకాభిషేక మొకటి. అభిషేకించిన స్వర్ణముద్రికాదుల నప్పు డచ్చటికి విచ్చేసియున్న పండితులకుఁ గవులకుఁ దదితరులకుఁ బంచిపెట్టవలె నఁట! ప్రాచీనపండితగాథలను బరిశీలింపఁగా నీకనకాభిషేకసత్కారముఁ గాంచినవా రాంధ్రులే పెక్కు రగపడుచున్నారు. ఈ వంశమువాఁడే యగుపెద్దిభట్టు, శ్రీనాథుఁడు మొదలగువారు.

ఈ మల్లినాథునికొమారుఁడు కపర్ది. ఈతఁడు శ్రౌతసూత్ర కారికావృత్తికారుఁ డని, మంత్రవేత్త యని చెప్పఁబడినది. కపర్దిస్వామి వైదికబృందమునకు సుపరిచితుఁడు. ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రాదులకు భాష్యములను రచించెను. కపర్దికారిక లని చెప్పఁబడెడుగృహ్యకారికలను రచించిన కపర్దిస్వామి యీతఁడే కావలెను. కపర్దిస్వామి గ్రంథము లివి తెలియవచ్చుచున్నవి. ఆపస్తంబగృహ్య సూత్రభాష్యము, ఆపస్తంబగృహ్య పరిశిష్టభాష్యము, ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్రభాష్యము, దర్శపూర్ణమాసభాష్యము, భారద్వాజగృహ్య సూత్రభాష్యము, ఆపస్తంబగృహ్యకారికలు. ఇందు ఒకటి రెండుకంటె నెక్కువగ్రంథము లచ్చుపడలేదు. ఈతఁ డాంధ్రుఁడు, కొలచెలమవంశమువాఁడు నగుట యిదివఱకుఁ బ్రఖ్యాతముగా నెఱుకపడిన విషయము కాదు. ఈయన కిద్దఱు కుమారులు. పెద్దవాఁడు మల్లినాథుఁడు. జ్యేష్ఠుఁ డగునీమల్లినాథుఁడు విద్వాంసుఁడుగాఁ జెప్పఁబడలేదు. కనిష్ఠుఁడు పెద్దిభట్టు. ఈతఁడు మహోదయుఁ డని- సర్వదేశములందును మహోపాధ్యాయుఁడుగా విఖ్యాతిఁ గాంచె నని - సర్వజ్ఞ (సింగ) భూపాలు నిచేఁ గనకాభిషేకసత్కారము గాంచె నని - గణాధిపప్రసాదముచే

ననేకమంత్రములను (?) జెప్పె నని - నైషధాదికావ్యములకు జ్యోతిష గ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు రచించె నని - చెప్పఁబడినది.

కోలచెలమల్లినాథకృతులుగా నానైషధాదివ్యాఖ్యలను వాని గద్యములనుబట్టి మన మిప్పుడు తెలిసికొనుచున్నాము. కాని యిప్పు డుదాహరింపఁబడినశ్లోకము లాగ్రంథములు రచించినవాఁడు మల్లినాథుఁడు గాక యాతనితమ్ముఁడుఁ-పెదిభట్టారకుఁడని చెప్పుచున్నవి. లోకమునఁ గూడఁ బెద్దిభట్టే గ్రంథకర్త యనియు నాతఁడు తన గ్రంథముల నన్నగా రగుమల్లినాథునిపేరఁ బ్రకటించె ననియు విద్వత్పరంపరనుండి యైతిహ్య మొకటి వినవచ్చుచున్నది. అట్లు ప్రకటించుటకుఁ గారణముగా నీక్రింది కథకూడ నున్నది.

"మల్లినాథుఁడును బెద్దిభట్టు నన్నదమ్ములు. మల్లినాథుఁడు మందబుద్ధి గలవాఁడు. పెద్దిభట్టు పెద్దబుద్ధి కలవాఁడు. వీరు నివసించు గ్రామముచేరువ నడవిలో నొకయోగీశ్వరుఁడు తపస్సు చేసికొనుచుండెను. మందబుద్ధి యగుమల్లినాథుఁడు తత్పరతతో నా యోగీశ్వరుని శుశ్రూషించు చుండెను. పెద్దిభట్టును సకృత్తుగా సందర్శించుచుండెడివాఁడు. మల్లినాథుఁ డొకప్పుడు కార్యవశమున గ్రామాంతరమున కరిగెను. అన్నగారిచే నాజ్ఞప్తుఁడై యప్పుడు పెద్దిభట్టా యోగి నారాధించుచుండెను. అది యా యోగికి నిర్యాణకాలమయ్యెను. మల్లినాథుఁడు దగ్గఱ లేఁ డయ్యెను. తన కిన్నాళ్లు చేసిన శుశ్రూషకై యాయోగి మల్లినాథునకు సారస్వతము నుపదేశించి యుద్ధరింపఁదలఁచెను. కాని యట్లు తటస్థింప దయ్యెను. అప్పుడు సేవించుచుఁ జెంత నున్న పెద్దిభట్టును జూచి మీయన్నకుఁ జేయఁ దలంచుకొన్నయుపదేశము నాతని యసన్నిధిచే నీకుఁ జేయుచున్నాను. దీనిఫలము మీయన్న గారికే చెందఁజేయుదువు గాక యని యొకమంత్ర ముపదేశించి యాయోగిసిద్ధిపొందెను. పెద్దిభట్టంతతో మహోపాధ్యాయుఁ డయ్యెను. గుర్వాజ్ఞ చొప్పున నాతఁడు తాను రచించిన గ్రంథముల నన్నింటిని నన్నగా రగుమల్లినాథునిపేరనే ప్రకటించెను". ఈ కథ మీఁది శ్లోకములకుఁ దోడుపలుకుచున్నది.

మల్లినాథుని వైదుష్యము

గ్రంథములందు మల్లినాథుఁ డని పేరున్నది. కావున నాపేరే పేర్కొనియెదను. ఈయన స్వతంత్రగ్రంథము లంతగా రచించినట్టు కానరాదు. హెచ్చుగా వ్యాఖ్యాన గ్రంథములే యగపడుచున్నవి. రఘువంశ కుమారసంభవ మేఘసందేశకిరాతార్జునీయశిశుపాలవధములకుఁ బంచకావ్యము లన్నపేరు కల్గుటయును, సంస్కృతభాష నభ్యసించు విద్యార్థు లీగ్రంథములనే ప్రధానముగా నారంభించి చదువుటయును, సుగమము లైనమల్లినాథవ్యాఖ్యలు వెలసినతర్వాతనే యేర్పడిన దని కొందఱు తలంచుట కలదు. కాని, తార్కికరక్షటీకలో మల్లినాథుఁడే "స్ఫుటీకృతం చైత దస్మాభిః పంచకావ్యటీకాసు" అనుటవలన నాయన నాఁటికే యాగ్రంథములకుఁ బంచకావ్యసంజ్ఞ కల దని యేర్పడుచున్నది. ప్రధానముగా విద్యార్థు లాగ్రంథములనే చదువుటకుఁ గారణము మల్లినాథ వ్యాఖ్యలు కావచ్చును. రఘువంశాదికావ్యములకు మల్లినాథునకుఁ బూర్వకాలమందే పదులకొలఁది వ్యాఖ్య లున్నవి. కాని యీయనవ్యాఖ్యలు వెలసినతర్వాత వానికిఁ బ్రచారము తగ్గినది. ముద్రణాదిసౌకర్యము లేనియాకాలముననే మనమల్లినాథుని గ్రంథము లాసేతుశీతాచలము వ్యాపించినవి. ఇట్టి వ్యాప్తికి వానిఘనతయే కారణము. ఇది యాంధ్రు లభిమానింపఁదగిన విషయము. "దుర్బోధ మయినపట్టును - 'స్పష్టార్థమ్' - అని విడుతురు. స్పష్టార్థ మగుపట్టును వ్యర్థముగా దీర్ఘసమాసాదులతో నింపి విస్తరింతురు. అస్థానమున ననుపయోగము లగుజల్పములచే భ్రమము కలిగింతురు" అని కువ్యాఖ్యాతలను గర్హించిన భోజునిత్రోవ నీతఁడు చక్కఁగాఁ ద్రొక్కినాఁడు. "ఇహాన్వయముఖే నైవసర్వం వ్యాఖ్యాయతే మయా॥ నామూలం లిఖ్యతే కించి న్నానపేక్షిత ముచ్యతే' అన్వయముఖముననే సర్వమును వ్యాఖ్యానము చేయుదును. మూలములేనిది కొంచెముకూడ వ్రాయను. అనావశ్యక మయినది చెప్పను" - అని మల్లినాథునిశపథము. కాళిదాసాదిమహాకవుల కావ్యములకును నింక నితరశాస్త్రగ్రంథములకును

సమర్థము లయినవ్యాఖ్యలు రచింపఁబూనువానికి ప్రాచీనము లగుసర్వ విద్యలందును సంపూర్ణ పరిజ్ఞానము కావలసియుండును. కణాదగౌతమ తర్కములందు - పూర్వోత్తరమీమాంసలందు - వ్యాకరణమందు - సాంఖ్యయోగములందు - జ్యౌతిషమందు - నింక నితరవిద్యలందు - మల్లినాథుఁడు మహాపండితుఁడు. పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణుఁ డని - మహోపాధ్యాయుఁ డని-యాయన బిరుదులు. "కోశవా నాచార్యః" అన్నట్లుగా నెన్నివిద్య లభ్యసించినను బ్రసక్తి కలిగినప్పుడు పరిశోధించుటకుఁ దగినంత గ్రంథసంచయముకూడ నుండినఁగాని సర్వంకష మగు వైదుష్యము సమకూడదు. మల్లినాథుఁడు తనగ్రంథములందు ననేక ప్రాచీనగ్రంథముల నుదాహరించెను. అన్నిగ్రంథముల నాతఁ డెట్లు సంపాదించెనో యాశ్చర్యావహముగా నున్నది. పూర్వులు పరంపరగా గొప్పవిద్వాంసు లగుటచేత వారువా రార్జించిన గ్రంథసంచయము కొంత యింటనే యీయనకు లభించియుండును. అది గాక కాకతిరుద్ర సర్వజ్ఞసింగభూపాలురసంస్థానములతో సంబంధ ముండుటచేత నక్కడి సరస్వతీభండారములును దొరకియుండును. ఈయన తనవ్యాఖ్యలం దుదాహరించినగ్రంథము లనేకము లిపుడు లభించుట లేదు. కొన్ని ...ట్టి వనికూడఁ దెలియరాకయున్నవి. ఉదాహరణముగా నొకటిరెండు తెల్పెదను. సంగీతశాస్త్రవిషయములు వచ్చినప్పు డీయన వ్యాఖ్యానములందు 'తథా చ మతంగః' అని యుదాహరించినాఁడు. తెలియక ముద్రాపకులు కొందఱు 'మాతంగః' అని ముద్రించిరి. మతంగుఁడో మాతంగుఁడో సంగీతశాస్త్రమున నేమిగ్రంథము రచించెనో నేఁ డెవ్వరికిని దెలియ రాకుండెను. ఈ నడుమ శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవి, ఎం.ఏ. గారు తంజావూరి రఘునాథరాయని సంగీతసుధలో "గ్రంథం బృహద్దేశ్యభిధం మతంగముని ప్రణీతం నిపుణం విలోక్య" అని యుండుటను బరిశీలించి తిరువాన్కూరు మహారాజపుస్తకశాలవా రిటీవల సంపాదించినబృహద్దేశి గ్రంథభాగము మల్లినాథుఁ డుదాహరించినమతంగకృతగ్రంథముగా

గుర్తించిరి. మఱియుఁ గొన్నిచోట్ల "తథా చ చాక్షుషః"అని యున్నది. చాక్షుషుఁ డెవరో ఏమిగ్రంథము రచించెనో తెలియ దయ్యెను. ఇది రాజనీతిగ్రంథ మని శ్రీకవిగారే గుర్తింపఁగల్గినారు. మల్లినాథుఁ డుదాహరించినమహాయాత్ర యను గ్రంథ మిట్టి దని యిదివఱ కెఱుఁగ రా కుండెను. అది యిప్పుడు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలకు లభించినది. శాకునగ్రంథ మృగచర్మీయము రాజపుత్రీయము మొదలగుగ్రంథము లిప్పుడు దొరకకున్నవి. ఉభయమీమాంసలందును నుభయతర్కము లందును బ్రాచీనగ్రంథము లీయన యుదాహరించినాఁడు. చార్వాక బౌద్ధగ్రంథముల నుదాహరించినాఁడు. అందుఁ గొన్ని యిప్పుడు కానరా కున్నవి. పంచకావ్యవ్యాఖ్యలం దీయన దక్షిణావర్తనాథుఁడను నొక ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతను "నాథవచన మనాథవచనమేవ" ఇత్యాదివిధముల గర్హించినాఁడు. దక్షిణావర్తనాథునివ్యాఖ్య లిప్పుడు దొరకినవి.

మల్లినాథుఁడు రచియించినగ్రంథము లివి తెలియవచ్చుచున్నవి. రఘువంశ, కుమారసంభవ, మేఘసందేశ, కిరాతార్జునీయశిశుపాలవధము లను పంచకావ్యములకు వ్యాఖ్యలు, నైషధవ్యాఖ్య, భట్టికావ్యవ్యాఖ్య, ఏకావళివ్యాఖ్య, తంత్రవార్తికటీక, సర్వమంజరీ వ్యాఖ్య (పరిమళము), తార్కిక రక్షటీక, జ్యౌతిషగ్రంథము, రఘువీరచరిత (?) రఘువీరచరితము మల్లినాథకృతి యగునో కాదో !

మీఁద నుదాహరింపఁబడిన చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత శ్లోకములందుఁ బెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునిచే (మాతులేయక్రతౌ? కృతౌ?) మేనమామ కుమారుని యజ్ఞమునఁ గనకాభిషేకసత్కార మందినట్టున్నది. సర్వజ్ఞసింగభూపాలకృతి యగురసార్ణవసుధాకరము నీతఁడు తనవ్యాఖ్యలం దుదాహరించినాఁడు. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని సమ్మానాభిమానము నిట్టు పెద్దిభట్టు చూపినాఁ డనుకొనుచున్నాను. పెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికాలమున నున్నవాఁ డనుటకు సాధకముగా నీ క్రిందిశ్లోకము నా కొకచోటఁ జేకూడినది.

శ్లో॥ కిం వాససా చీకిరిబాకిరేణ కిం దారుణా వంకరటింకరేణ
సర్వజ్ఞ భూపాలవిలోకనార్థం వైదుష్య మేకం విదుషాం సహాయమ్.

పెద్దిభ ట్టొకనాఁడు చీఁకిరిబాఁకిరిచినుఁగులప్రాంత కట్టుకొని వంకరటింకరకఱ్ఱ చేతఁ బట్టుకొని సర్వజ్ఞసింగభూపతి విద్వత్సభకుఁ బోవుచుండఁ ద్రోవలో నెవరో యడిగిరఁట. తాతగారూ! రాజసభ కిట్టివేషముతోఁ బోవుచున్నా రే మని. అప్పు డాయన పై శ్లోకము చెప్పెనఁట.

మఱియుఁ బెద్దిభట్టు గణాధిపప్రసాదముగలవాఁ డని చంపూ రామాయణ వ్యాఖ్యాదిశ్లోకములం దున్నది. రఘువంశాది వ్యాఖ్యలందుఁ బ్రధానముగాఁ జేసిన గణపతిస్తుతిశ్లోకము లున్నవి.

పెద్దిభట్టుపేర నీక్రిందికథలను కొందఱు చెప్పుచున్నారు. "పెద్దిభట్టుతోడియల్లుఁడు ఘనాంతము వేదవిద్య నేర్చినవాఁడు. మంచి కండపుష్టి కలవాఁడు. పెద్దిభట్టు మంచిసంస్కృత సాహిత్యము, శాస్త్ర పాండిత్యముఁ గలవాఁడుగదా! పెద్దయల్లుఁడగునావేదముగ్ధుఁడును జిన్నయల్లుఁ డగునీశాస్త్రచతురుఁడును నత్తవారింటి కేకకాలమున నొకప్పు డేతెంచిరి. అత్తమామ లా పెద్దయల్లు నలక్ష్య[illegible]తో నగౌరవముతోను, నీపిన్నయల్లుని మన్ననతో మర్యాదతోను జూడసాగిరి. ఆతని వేదవైదుష్యమును వెక్కిరించి-యీతనిశాస్త్రచాతుర్యమును సన్నుతించిరి. ఆతనికి నడవలోఁ జాఁపమీఁదను, నీతనికిఁ బడుకగదిలోఁ బట్టెమంచముమీఁదను శయనవిధాన మేర్పఱచిరి. పె ద్దాతఁడు కోపమునఁ గుములుచుండెను. పిన్నాతఁ డుత్సాహమున నుప్పొంగు చుండెను. పడుకగదినుండి రాత్రి లఘుశంకకు బయలి కేఁగుచు నీపిన్నాతఁడు త్రోవలో నడవలోఁ బండుకొనియున్న తోడియల్లు నొకతన్ను తన్ని యెఱుఁగక ప్రమాదమునఁ దన్ని నట్టు నటించి "క్షమధ్వమ్" అని బుజ్జగించి పోవుచుండెను. ఒకనాఁ డాయెను. రెణ్ణా ళ్ళాయెను. అనుదినము నట్లే తన్నుచు "క్షమధ్వమ్" చెప్పుచుండ సాగించెను. ఒకనాఁడు రెణ్ణాళ్లు ఓర్చుకొనెను. కాని పెద్దయాతఁ డామీఁద నాగఁజాలఁ డయ్యెను.

మూఁడవనాఁడు నట్లే యాతఁడు తన్ని క్షమధ్వము చెప్పెను. కోపాటోపముతో లేచి యా పెద్దయాతఁ డీపిన్న యాతని సిగ పట్టు కొని వంగలాగి "పొగరుఁబోతా! ప్రతిదినముఁ దన్నుచు నొకటే క్షమధ్వము చెప్పసాగించితివి. నీ కొకక్షమధ్వము వచ్చిన నాకు ముప్పదిరెండు శ్రయధ్వములు వచ్చును. ఏమనుకొన్నావో నా దెబ్బ చూచికొ" మ్మని "ప్రథమా ద్వితీయేషు శ్రయధ్వం, ద్వితీయా స్తృతీయేషు శ్రయధ్వం, తృతీయా శ్చతుర్థేషు శ్రయధ్వం", (ఇట్లు ముప్పది రెండు శ్రయధ్వములు గల వేదమంత్ర మున్నది.) అని సస్వరముగాఁ జదువుచు నొక్కొక్క శ్రయధ్వమున కొక్కొక గ్రుద్దుచొప్పున ముప్పదిరెండు గ్రుద్దులు వెన్నెముకలు విఱుగునట్లు వీఁపుమీఁదఁ దగిలించెను. అవమానితుఁడై పిన్నయల్లుఁ డడఁగియుండెను. అనేకు లీకథను పెద్దిభట్టుపేరఁ జెప్పుదురు. తన్నులు తగిలిన వనుటకు శ్రయధ్వము లయిన వనుట పారిభాషికముగా వైదికుల వాడుకలో నున్నది.

ఎల్లప్పుడును సుకవిసూక్తిరసాస్వాదనతత్పరుఁడుగా నుండు నీ పెద్దిభట్టు స్త్రీవర్ణనమున మంచిమంచిశ్లోకములను జదువుచుండఁగా వినుచున్న దై యాతనియిల్లా లొకనాఁ డిట్లు వేఁడుకొన్న దఁట ! వారిని వారిని వర్ణించినశ్లోకములను జదువుచుందురేగాని న న్నొకనాఁడైన వర్ణింపరైతిరి గదా" యని. నాఁ డిట్లు వర్ణించినాఁడు పెద్దిభట్టు !

శ్లో॥ *మేరుమందరసమానమధ్యమా తింత్రిణీదళవిశాలలోచనా*
అర్కశుష్కఫలకోమలస్తనీ పెద్దిభట్టగృహిణీ విరాజతే !

గ్రంథవ్యాఖ్యానదీక్షతోఁ గాల మెల్లఁ గడపుచుఁ బెద్దిభ ట్టింటిపని నంటించుకొనకుండెను. ఇత్యర్థః ఇతిభావః, అనుచు నీయన కూరుచుండుట వలన నిల్లాలికి గృహనిర్వాహము దుష్కర మగుచుండెను. ఒకనాఁ డొక యాప్తవిద్వాంసుఁ డతిథియై యింటికి రాఁగా నేఁ డేమికూరగాయలు వండెద వని పెద్దిభట్టు భార్య నడిగెను. ఆమె యిట్లు బదులు చెప్పెను. "ఇత్యర్థముల కూర-ఇతిభావముల పులుసు"-వండెదను. మీ రింటినిండ నించుచున్న పదార్థము లివేకదా!

ఈతఁడు శ్రీహర్షనైషధమునకు వార్ధకమున వ్యాఖ్య గావింప నారంభించెను. జీవితసంశయముచేఁ దొందరతొందరగా రచించుటచేత నావ్యాఖ్య యపర్యాప్తముగా నుండెను. అది చూచి యొకపండితుఁ డింత లఘువుగా రచించుచున్నా రేమని యడుగఁగా "మాఘే మేఘే గతం వయః (మాఘమున, మేఘసందేశమున వయస్సు కడచెను.) అని పెద్దిభట్టు బదులు చెప్పెను. ఇట్టికథలు మఱికొన్ని యున్నవి.

ఈతఁడు విద్యానాథమహాకవికృతి యగుప్రతాపరుద్రయశోభూషణ మనునలంకారశాస్త్రగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాత. పెద్దిభట్టు మల్లినాథునకుఁ దనుజుఁ డని యీతఁడు తనగ్రంథమందుఁ జెప్పినాఁడు. చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యానమునందు జనశ్రుతియందు ననుజుఁ డని యున్నది. ప్రతారుపద్రీయవ్యాఖ్యానమునం దున్నవిధము లేఖకాదిదోషజనితము కానిచో నదియే మనకు విశ్వాస్యతరము. ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యాన పీఠికలోని శ్లోకము లివి. "వాణీం కాణభుజీమ్" – అన్నశ్లోకము తర్వాత

శ్లో॥ త్రిస్కంధశాస్త్రజలధిం చుళుకీకురుతే స్మ యః
తస్య శ్రీమల్లినాథస్య తనయో౽జని తాదృశః
కోలచల పెద్దయార్యః ప్రమాణపదవాక్యపారదృశ్వా యః
వ్యాఖ్యాతనిఖిలశాస్త్రః ప్రబంధకర్తాచ సర్వవిద్యాసు॥

తస్యానుజన్మా తదనుగ్రహాప్తవిద్యానవద్యో వినయావనమ్రః
స్వామీ విపశ్చి ద్వితనోతి టీకాం ప్రతాపరుద్రీయరహస్య భేత్త్రీం

ఈ శ్లోకములు రఘువంశాది వ్యాఖ్యాత పెద్దిభట్టారకుఁడే యనునర్థమును ధ్వనించుచున్నవి.

కుమారస్వామి సోమపీథికుమారుఁడు మహాదేవుఁడు. మహాదేవుని కుమారుఁడు శంభువు. ఈతఁ డనేకయజ్ఞములు చేసెను. శంభుపుత్త్రుఁడు భాస్కరుఁడు. భాస్కరుని పుత్త్రుఁడు నాగేశ్వరయజ్వ. ఈతఁడు పుత్త్రులు నలుగురు – పౌత్త్రులు నలుగురు – అల్లుండ్రు నలుగురు – దౌహిత్రులు

నలుగురు - ఆర్త్విజ్యము చేయఁగా - సర్వతోముఖ పౌండరీకాంత యజ్ఞములు చేసినాఁడు. నాగేశ్వరయజ్వకొడుకు కొండుభట్టు, ఈతనికొడుకు నాగేశ్వరుఁడు, నాగేశ్వరుని కొడుకు చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత నారాయణ పండితుఁడు అని చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాపీఠికా శ్లోకములం దున్నది.

కాలము

ఈ వంశమువారిలో సుప్రఖ్యాతుఁడు మల్లినాథుఁడుగదా! ఆయన వర్తిల్లినకాలమునుమాత్ర మిక్కడ నిర్ణయించుచున్నాను. ఇంతకుముం దీయనకాలమునుగూర్చి విస్పష్టపరిజ్ఞానము లేదు. మల్లినాథుని గ్రంథములలో సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసార్ణవసుధాకర ముదాహరింపఁబడినది. కావున నాతఁడు సర్వజ్ఞసింగభూపతికి సమకాలమువాఁడుగాని తర్వాతివాఁడు గాని యగును. సింగభూపాలుని కాలనిర్ణయము తగవులతో నిండి యున్నది. ఇద్దఱు సర్వజ్ఞసింగభూపాలు రున్నారు. స్థూలముగా నిక్కడ నింతమట్టు వ్రాయుచున్నాను. 1380-1450 ప్రాంతమువారు వా రిర్వురును. మల్లినాథుఁడు వారిలో మొదటి సింగభూపాలుకాలము వాఁడని నేను గొన్ని యాధారములచే నిర్ణయించు కొన్నాను. మల్లినాథునితాత ప్రతాపరుద్రునిచే సమ్మానితుఁ డగుటచేత మల్లినాథుఁడు సింగభూపతికిఁ దర్వాతికాలమువాఁడు కానేరఁడు. మల్లినాథునికొడుకు కుమారస్వామి సోమపీథి తనప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యలోఁ బెద్దకోమటివేమభూపాలునిసాహిత్యచింతామణి నుదాహరించినాఁడు. పెద్దకోమటి వేమారెడ్డి 1400 మొదలు 1420 దాఁక రాజ్యపాలనము చేసెను. కుమారస్వామిసోమపీథి 1450 ప్రాంతమువాఁడు.

* * *

13
త్యాగరాజు

ఆంధ్రదేశము కర్మఠప్రచుర మయినది. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు శ్రౌతస్మార్తకర్మపరాయణులు. తక్కినవర్ణములవారును వీరి ననువర్తించిన వారే. పాశుపతకాలాముఖశైవములు, జైనబౌద్ధములుగూడ నాంధ్రులలో సురూఢము లయినవి. శంకరుల తర్వాత పైమతముల యెగుపును తగ్గించి యధికముగా నద్వైతమతమును, రామానుజులతర్వాత రెండు మూఁడుశతాబ్దులకుఁ గొలఁదికొలఁదిగా వైష్ణవమును దెలుఁగుదేశమున నభివ్యాపించినవి. ఆంధ్రదేశమునందు ద్వైతమతప్రచారము చాల నర్వాచీనము. ఇన్నిమతములు వ్యాపించి సాగుచున్నను నాంధ్రులలో బ్రాహ్మణులు, నితరవర్ణములవారు యోగప్రభేదము లగు మంత్ర, భక్తి, లయ, హఠ, తారకరాజాదియోగప్రభేదముల యోగవిద్య నధికముగా నభ్యసించుచు వచ్చిరి. శైవులు, శాక్తులు, వైష్ణవులు నధికముగా మంత్ర యోగము నభ్యసించిరి. వేమన, పోతులూరి వీరబ్రహ్మాదులు హఠ యోగమును సాధించిరి. పోతన, రామదాసు, ప్రకాశదాసు మొదలగువారు భక్తిలయయోగపరాయణు లయిరి. దక్షిణదేశమున నెలకొన్నను,త్యాగరాజు కూడ నక్కడి యాంధ్రులయిననారాయణతీర్థులవలె భక్తిలయయోగముల ద్వారమున సంగీతరూప మగునాదబ్రహ్మానందరసము ననుభవించిరి. బాహ్యమయినమూర్త్యారాధనముకంటె త్యాగరాజుగా రధికముగా నంతర్యామ్యర్చనమునే కావించిరి. త్యాగరాజుగారి కీర్తనలలోఁ బెక్కింట నీవిషయము ప్రవ్యక్త మగును. బాహ్యము లయిన తీర్థములను గంగాధనుష్కోట్యాదులను దిరిగి యారాధించుటకంటె నంతరంగమునఁ గలగంగాధనుష్కోట్యాదుల నర్చించుటలో బాహ్యము లయినకోటితీర్థముల నర్చించుఫలము లభించు నని యీక్రిందికీర్తనమున త్యాగరాజుగారు

వెల్లడించిరి. ధను వనఁగా వెన్నెముక. దాని కోటి యగ్రము నాసాగ్రము గాని మూలాధారకుండలినీస్థానముగాని యగును. ఈకీర్తన మీయర్థమును నిరూపించుచున్నది.

తోడి - ఆది

కోటినదులు ధనుష్కోటిలో నుండఁగా
ఏటికి తిరిగేవే ఓమనసా ! ॥కోటి॥

సూటిగ శ్యామసుందరమూర్తిని
మాటిమాటికిఁ జూచేమహారాజులకు ॥కోటి॥

గంగ నూపురంబునను జనించను
రంగనిఁ గావేరి గని రాజిల్లను
బొంగుచు శ్రీరఘునాథుని ప్రేమతోఁ
బొగడేత్యాగరాజుమనవి వినవే ॥కోటి॥

వెన్నెముక నడిమి దగుసుషుమ్నకు రెండుపార్శ్వములను ఇడాపింగళానాడులు సాగుచున్నవి. మూఁడు నాడులును ధనుష్కోటిలో నాసాగ్రము గాని, కుండలిని గాని, రెండింటిలో నేస్థల మయినను, నక్కడ నేకీభవించుచున్నవి. శ్రుతితాళగేయములు సంగీతారంభమునను నవసానమునను నట్లే ముక్తాయింపులో నేకీభవించుచున్నవి. ఈ యేకీభావమునకే లయ మని నామాంతరము. త్యాగరాజుగా రీలయ బ్రహ్మానందరసమును సర్వదా యనుభవించుచు ధనుష్కోటిలో నానంద సాగరమున నోలలాడుచునుండిరి.

పై యర్థమునే త్యాగరాజుగా రీసంకీర్తనమున మఱియు వివరించిరి.

గరుడధ్వని - దేశాది

ఆనందసాగర మీదనిదేహము భూభారమె రామ
శ్రీనాయకాఖిలనైగమాశ్రితసంగీతజ్ఞాన మనుబ్రహ్మ
శ్రీవిశ్వనాథ శ్రీకాంతవిధులు పావనమూర్తు లుపాసించలేదా
భావించి రాగలయాదుల భజియించే శ్రీత్యాగరాజనుత ॥ఆ॥

ఈ విషయమునే నారాయణతీర్థులవా రిట్లు ప్రస్తుతించిరి.

భైరవి-ఆది

రామకృష్ణగోవిందేతి నామసంప్రయోగే
కామ మిహ స్నాతవ్యం సర్వోత్తమప్రయాగే
రామనామగంగాసమ్మిళితకృష్ణనామ
యామునే గోవిందనామసరస్వతీ ప్రథితే
యోగిమానసపరమహంసకులకలితే
వాగీశవిష్ణురుద్రాదివాగ్లహరీలలితే
స్నానసంధ్యాజపహోమతర్పణా నపేక్షితే
హానివృద్ధ్యాదిరహితాఖండసుఖఫలదే
యాగయోగరాజభోగత్యాగసంబంధం వినా
భక్తివిర క్తివిజ్ఞానద్వారాముక్తిఫలదే
సర్వపాపౌఘతిమిరదండసూర్యమండలే
సాధునారాయణతీర్థతీర్థరాజవిమలే.

యోగప్రభేద మగునాదోపాసనమహిమను త్యాగరాజుగా రిట్లు వర్ణించిరి.

బ్యాగడ-దేశాది

నాదోపాసనచే శంకర
నారాయణవిధులు వెలసిరి యోమనసా ॥నా॥
వేదోద్ధరులు వేదాతీతులు
విశ్వ మెల్ల నిండియుండేవారలు ॥నా॥

మంత్రాత్ములు యంత్రతంత్రాత్మలు మఱి మ
న్వంత్రము లెన్నో గలవారలు
తంత్రీలయస్వర గానవిలోలురు
త్యాగరాజవంద్యులు స్వతంత్రులు ॥నా॥

లయవియోగములలో నాదానుసంధానమే యుత్తమోత్తమ మైన దని యోగీశ్వరుఁ డైనగోరక్షనాథుఁ డిట్లు ప్రశంసించినాఁడు.

శ్రీయాదినాథేన సపాదలక్ష
లయప్రకారాః కథితాః పురా వై
నాదానుసంధానక మేక మేవ
మన్యామహే ముఖ్యతమం లయానామ్॥

శ్రీత్యాగరాజస్వామివారి భక్తియోగపరాకాష్ఠ నీసంకీర్తనమున గుర్తింపవచ్చును.

ముఖారి-రూపకం

ఎంతని నే వర్ణింతును శబరీభాగ్య ॥మెం॥

దాంతులు వరకాంతలు జగమంత నిండియుండఁగ ॥నెం॥

కనులార సేవించి కమ్మనిఫలముల నొసఁగి
తనువు పులకరించఁ బాదయుగములకు మ్రొక్కి
ఇనకులపతిసముఖంబున పునరావృత్తిరహితపద
మును పొందినత్యాగరాజనుతురాలి పుణ్యమ్మును ॥ఎం॥

త్యాగరాజుగారు మనోలయయోగము లేనిబాహ్యతంత్రపరాయణుల నిట్లు పరిహసించిరి.

ఆభోగి-ఆది

మనసు నిల్ప శక్తి లేకపోతే
మధురఘంటవిరుల పూజేమి జేయును ॥మ॥
ఘనదుర్మదుఁడై తా మునిఁగితే
కావేరి మందాకిని యెటు బ్రోచును
॥మ॥

సోమిదమ్మ సొగసుగాంద్రఁ గోరితే
సోమయాజి స్వర్గార్హుఁడౌనో
కామక్రోధుఁడు తపం బొనర్చితే
గాచి రక్షించునే త్యాగరాజనుత ॥మ॥

త్యాగరాజుగారు మంత్రజపయోగపరాయణుల నిట్లు మహనీయులనుగా స్తుతించిరి.

శ్రీరాగం-దేశాది

నామకుసుమములచేఁ బూజించే
నరజన్మమే జన్మము మనసా ॥నా॥

శ్రీమన్మానసకనకపీఠమున
చెలఁగఁ జేసికొని వరశివరామ ॥నా॥

నాదస్వర మనేవరనవరత్నపు
వేదికపై సకలలీలావి
నోదుని పరమాత్ముని శ్రీరాముని
పాదములను త్యాగరాజహృద్భూషణుని ॥నా॥

భగవత్ప్రాప్తికి సూటి యైనదగ్గఱిమార్గ మగుహఠేతర యోగప్రభేద ప్రకారము ఆంధ్రదేశమున సర్వదా అభ్యుదయము నందుచుండునుగాక. త్యాగరాజుగారివంటి మహనీయులు ఆంధ్రదేశమున తనరారుచుందురు గాక!

- 2 -

త్యాగరాజస్వామి! మీయద్వైతానుభూతి మా కానందము గొల్పుచున్నది. మీరు శివ దేవీ రామ కృష్ణ లక్ష్మీ సరస్వత్యాదిదేవతలను నాయాపుణ్యస్థలముల యర్చామూర్తులను స్తుతించుచుఁ గృతులను రచించితిరి గాని, యన్నింటను నీశ్వరాద్వైతానుభూతినే భగవంతుని సచ్చిదానందాత్మకతనే వ్యక్తపఱిచితిరి!

మీకృతులలో భావరాగతాళములు పరస్పరము సమేళమై యానుకూల్యముతో నైక్యముతోఁ బ్రస్తారము చెంది చెంది, యాహ్లాద వినోదము లలరార్చి, ముక్తాయింపుముగింపులో మూఁడును చరమానందమున సమన్వితము లగుతీరులు మామనసుతలఁపును, నోటిపలుకును, మేనిచెయిదమును నైక్యపరిపాకమునకుఁ దార్చి, మాజీవితములనే దివ్యసంగీతములఁ గావించి, మమ్ముఁగూడ సుకృతులఁగా వెలయించుఁ గాక!

బందుదుండగము లాడువాఁడు "పలుకు తేనెలతల్లి" పాటలఁ బాడఁజాలడు. కట్టెలు గొట్టువాఁడు వీణ మీఁటజాలఁడు. సంగీతము సుకుమారకళ! ఇది భక్తిజ్ఞానపర మగుచో సుకుమారాతిసుకుమారము, మధురాతిమధురము నయిన యాత్మానుభూతికిఁ ద్రోవఁద్రొక్కించు ననుట మీయనుభవము. శ్రుతిస్థాయి తప్పనిగానము నేర్చినట్టే మీరు భగవత్పరమే యయినరచననుగూడ నేర్చితిరి. మీ గేయరచనాగానవిధానములు మానవలోకోద్ధారకములు. దివ్యప్రజ్ఞాస్ఫోరకములు.

భగవంతుని కభిముఖముగా మనజీవయాత్ర సాగించుచు నాయనతో నన్వయము చెందునట్లు చేయుట గానమునకుఁ బరమార్థము. ఈ జీవశ్రుతిస్థాయిని సదా హృదయమునఁ గుదుర్చుకొని మనము గానానందము ననుభవింతము గాక!

ఈ యర్థమునకుఁ దార్కాణగా త్యాగరాజప్రసక్తమగు నొకకథ నిక్కడ వివరింతును.

త్యాగరాజుగారి తాతలకాలమునఁ దెల్గుదేశమున భయంకరక్షామ పీడ కల్గె నఁట. ఒకపల్లెటూర వీరితాతలతాతగారు భగవత్సంకీర్తనము జరుపుకొనుచుఁ బలువుర నాకట్టుకొని పూజ్యులుగా నుండెడివారఁట! ఆయన యాయూర నాహారపదార్థములఁ గొంద ఱిండ్లనున్నవాని నందఱకుఁ బంచి పెట్టించి, నేఁటి రేషన్ విధానమునఁ గొన్నాళ్లు తక్కువతిండితో నూరివారిప్రాణములు నిలిపెనఁట. ఏయింటను జిట్టెడుగింజలుకూడ లేని దుస్థితి వచ్చెను. ఎండలు మండుచున్నవి. మరణయాతన వచ్చినది. ఈ ముసలిబాపఁ డీశ్వరుఁ డున్నాడు, రక్షించును అని సంకీర్తనము చేయుచుండెను. ఆయూరి కైదాఱుమైళ్ల దూరమున నీరు లేని యిసుకయెడారియేఱును, దాని కావలిగట్టున నొకగ్రామమును, నాయూరి రెడ్డియింటఁ జాల నిలువధాన్యమును నుండుట విన వచ్చెను. వానలు లేకున్నను నాయేటిచలువకు బావులలో నీళ్లుండుటచే నాయూరఁ

గొంతపంట పండెను. ఈభక్తబ్రాహ్మణుని ననుసరించి యూరివా రయిదుగు రారెడ్డిని యాచింపఁ బయనమైరి. ఈ బ్రాహ్మణుఁడును బయనమయ్యెను గాని రక్షకుఁడు భగవంతుఁ డనుచు బాటలోఁ బాటలు సాగించెను. ఇసుకయేటిలో నడక - మట్టమధ్యాహ్నము మండుటెండ - ప్రాణాపాయ స్థితిలో నందఱు నుండిరి. చింపిరిబట్టలు కాళ్లకుఁ జుట్టుకొనికూడ నిలువను నడుగు సాగింపను జాలకుండిరి. నోళ్లు పిడుచ కట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇట్టిచోఁ గొన్నిగజముల దూరమున, జీబుకొన్న చిగురాకు జొంపములతో నిండారిననీడతో నొక గొప్పవృక్షము గాన వచ్చెను. భక్తబ్రాహ్మణుఁడు దానిని జూచి తనిసి యటు చేరఁబోవుద మనెను. అం దొకఁడు మనకనులు తిరిగి మతిచెడి యట్టు చెట్టుగానవచ్చినది. నే నెఱుఁగుదును. ఇక్కడ చె ట్టెన్నఁడును లేదు. చావో బ్రదుకో నేను మీఁ దియూరికే యడుగు సాగించెద నని బండతనముతో నడువసాగెను. కడమవారు కళవళపడసాగిరి. భక్తుఁడు నేను ముందు చేరఁబోయి నిజ మయినచో మిమ్ముఁ గేక వేసి పిలుతును రం డని చెట్టును జేర నడచెను. చల్లనినీడచె ట్టాతని కుల్లాసము గొల్పెను. కడమవారు ముగ్గురు నాయన పిలుపునఁ జేరఁజనిరి. అందొకఁడు మాయో నిజమో చల్లనినీడ దొరకినది. నోరు పిడుచ కట్టుకొని పోవుచున్నది. స్వామీ! చెట్టునీడ నిప్పించినట్టు నీరుకూడ నిప్పింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. అంత నా చెట్టు చిగురుజొంపముల నుండి చల్లని తియ్యనీరు చెంబులతోఁ బోసినట్లు ధారలుగా జారసాగెను. కనులు మొగము కడుగుకొని కడుపాఱ వాచాఱతో నీరు ద్రావి తల యొడలు కాళ్లు గడిగికొని హాయి హాయి మని యందఱు నానందించిరి. ఇదేమి వింతో అనిరి! ఒకఁ డిట్లనెను. "మండుటెండలలోను, బాడుగుళ్లలోను, నీరులేని పాడునదులలోను దేవతలో పిశాచములో విహరించుచుందు రందురు. వా రెన్ని వింతలయినఁ గొంతకాలము చేయఁగలరు. ఇదేదో అట్టివారి పని. ఏదైనఁ గానిండు. ఇది మాయము కాకముందే మన మంచి జరుపుకోవలెను.

అయ్యా! మీరు ప్రార్థింపుఁడు. వచ్చినది తిండిగింజలకై-ఇంట, ఊర, అందఱు చచ్చుచున్నారు. వారికి నేఁటికి వలసినబియ్యము, పప్పువగైరాపదార్థములు కావలెను" అనెను. పండ్లు రాలినట్లు బియ్యపుమూటలు, పప్పులు వగైరాల మూటలు రాలెను. తనవంతు గైకొని యూరివారిని బంపుదు నని కాళ్లు కాలకుండుటకుఁ గూడఁ బ్రార్థింపుఁడని భక్తుని వేఁడి యాతఁ డింటికిఁ బర్వెత్తెను.

ముగ్గు రున్నారు. ఇదేదో ముసలిబ్రాహ్మణుని మంత్రమహిమ. మంత్రాలకుఁ జింతకాయలు రాలునా యన్నమాట తలక్రిందైనది. ఉచ్ఛిష్టగణపతిమంత్రమో యట్టి దింకేదో యీతఁడు జపించుచున్నాఁడు. అట్టి క్షుద్రదైవత లిట్టి ఫలములు కూర్పఁగలవు. మహామంత్రములు పరదేవతలు పరలోకమున ఫలప్రాప్తిని కలిగించునే కాని తుచ్ఛమైనయిహసుఖముల నీయవు. ఏమైనఁ గానిమ్ము. ఇప్పుడుచచ్చుచున్నాము గాన కోరకతప్పదు. అయ్యా! మాయూరికరవు తీరుదాఁక నూర నందఱికిఁ గావలసినయాహార మాయిండ్లనే వేయునట్లు మీ దేవతనో, దయ్యమునో ప్రార్థింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. ఆతఁడు మరల ననెను. ఏమో! యిండ్లకడ లభించియుండ వచ్చును. నా కిక్కడఁ గడుపార మంచి పండ్లు పాలు తిండ్లు దొరకవలెను. అవి తిని నే నింటికి వెళ్లుదు ననెను. వానికోరిక లభించెను. ఆరగించి వాఁ డింటి కరిగెను.

ఇద్ద ఱున్నారు! ఒకఁడు మీభక్తికి మెచ్చి కల్పవృక్ష మిక్కడ వెలసినట్లున్నది. ఏమి కోరవలెనో తెలియఁజాలకున్నాను. నా కేమి కావలెనో వాని నన్నిటిని మీరే యీకల్పవృక్షముచే నిప్పింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. కాని చెట్టునుండి యేవియు రాల వయ్యెను. ఏల రాలకున్నవో బదులు చెప్పు మని భక్తుఁ డావృక్షమును వేఁడెను. చెట్టు గజగజ వణఁక సాఁగెను. కొంత కిట్లు చెట్టు నుండి బదులువచ్చెను. ఇంత దాఁక నేను నన్నుఁ గోరినవారికి వలసినవస్తువులనే యియ్యఁ గల్గుచుంటిని గాన ప్రశ్నములకు బదు లెఱుఁగుట పలుకుట యెఱుఁ

గను. మీ ప్రార్థనవల్ల నాకొఱంత తెలిసికొని, నాయంతర్యామినిఁ బరమాత్ముని వేఁడి నేఁ డాప్రజ్ఞను బడసి మీకు బదులు చెప్పఁ గల్గుచున్నాను. ఇది నాకుఁ గావలె నని యడుగనేరనివానికి, దానిలేవడి వలని యిబ్బందిని గుర్తింపనివానికి నేది గాని లభింపదు. అట్టివాని కేది యిచ్చినను దానిని వాఁడు సరిగా ననుభవింపఁజాలఁడు. కాన యీతని కేదియు నీయవీలు లేదు. తనకొఱఁతల నాతఁడు గుర్తించి యర్థించుఁ గాక యనెను. ఆతఁడు యోచించుచుండెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. నీ వెవరవమ్మా! కల్పవృక్షము నీవేనా? నేను కల్పవృక్షమనే. నీ ప్రార్థన లాలకించి, నాయంతర్యామిని సర్వాంత ర్యామి యీశ్వరుడు కోరికలు దీర్పఁబంపెను. కోరుము అనెను. ఆనందపరవశుఁడై "అమ్మా! ఇఁక నిన్ను విడువఁజాలను. మునుముందుగా ఈపని గావింపుము. నన్ను నమ్మక మీఁది గ్రామమునకు దూకినవాఁ డేమి సంకటములో నున్నాఁడో. వాని నిటకు దెప్పింపుము". కల్పవృక్షము మీఁదియూరు చేరలేక స్మృతిదప్పి త్రోవలోఁ బడియున్న వానిని రాల్చెను. స్మృతి లేదు. వానికిఁ బ్రాణము పోయి మని భక్తుడు వేఁడెను. అయ్యా! ఇది నావల్లఁ గాదే యని వణఁకుచు నంతర్యామి నర్థించి దానిని గొని తెచ్చివాని కిచ్చెను. పాలలోఁ బంచదార కలసిపోయినట్లు నీవు నాలోఁ గలసి పోయి నారూపముననే నెలకొనుము. కల్పవృక్షము అన్ని కోరికలను దీర్చినది యన్న ప్రసిద్ధి నిలుపుకొనుమా యని భక్తుఁ డనెను. ఎన్నఁడు నెవ్వరును గోరనిగోరికలు కోరుట జరుగుచున్నదే యని యచ్చెరువు చెంది యది యంతర్యామి నడిగి యిట్లు బదులు చెప్పెను. "నేను నీలో నైక్య మందుదును గాని నీవు ప్రపంచ ప్రాణికోటితో నైక్య మందవలెను. మానవతలో నేప్రాణినిగాని నీవు వేఱుపఱుపరాదు. ఏభాగమున నీవు వేర్పాటు పాటింతువో ఆభాగమున నే నుండ వీలుండదు" సర్వపరిపూర్ణత గోచరించి భక్తుఁడు వల్లె యని పరమానందభరితుఁడై చెట్టును గౌఁగిలించుకొనెను. చెట్టు మాయ మయ్యెను. చెట్టు మాయమగుట చూచి చావు దప్పించుకొన్న

తొల్లిటివాఁ డిది యంతయు మాయయని నే నన్నట్టే యయ్యె ననెను. కడమవారుకూడ వారు తొలుత ననుకొన్నట్లే యనుకొనిరి గాఁబోలును! భక్తుని తర్వాతి తీ రెట్లుండఁబోలునో మీరే పర్యాలోచించి నిర్ణయించు కొందురుగాక! ఈకథనో, ఆచెట్టునో కడుపునఁ బెట్టుకొని త్యాగరాజుగా రీపాట పాడిరి !

తరము గాని యెండవేళా కల్ప
తరునీడ దొరకిన ట్లాయె యీ వేళ
నన్ను విడిచి కదలకురా, రామ!
ని న్నెడబాసి యరనిమిష మోర్వనురా !
నన్ను విడిచి కదలకురా !

త్యాగరాజుగారి కీర్తన లన్నియు లోఁతు తఱచి చూచినచో నిట్టి యనుభవముల నాదబ్రహ్మావతారములే!

* * *

14

ఆంధ్రభాషావతారము

అమ్మ-అబ్బ-శబ్దరూపనిష్పత్తి

సాధారణముగా వాడుకలో నుండుదేశభాషలలో మాతాపితరులు, అగ్రజులు, పితృవ్యమాతృవ్యులు, పితృమాతృష్వసలు, పితామహమాతామహులు పసిబిడ్డ లుగ్గుపాలనాఁటిబోసినోటితో తమ్ముఁ దా మెఱుఁగ నేరనినాఁటికే, పరిచితులై పలుకరించువారు, పలుకరింపఁబడువారు నగుదురు గాన వారిచుట్టఱికపుఁబిలుపు పదములు నిర్దంతముగ్ధాస్యములతో నుచ్చరింపఁబడునవై యుండును.

నోరు తెఱచునపుడు వచ్చుధ్వని - అ.

నోరు మూసి తెఱచునపుడు వచ్చుధ్వని -మ్మ.

నిసుఁగులు నోరు మూయుచుఁ దెఱచుచు ధ్వని సేయుచుండుటలో అమ్మ-శబ్ద మేర్పడును. అది మాతృవాచక మయ్యెను - అట్లే కొంచపుమార్పులతో అ-బ్బ, అ-ప్ప, అ-న్న, అ-క్క అ-త్త ఇ..్యము లేర్పడెను. శిశువునకు నిత్యసన్నిహితులగు తలిదండ్రులకు, అన్నలక్కలకు అవి వాచకము లయ్యెను. -ప్ప ఒక్క యక్కరమే యగునపుడు పూర్వమున్న అ-ప్ప-ప్ప పలికినపుడు - పాప, బాబ, అయినది. -మ్మ -మామ అయినది. అత్త-తాత అయినది. -క్క-కాక అయినది. ఇట్లు చూడఁగా:

అమ	-	అమ్మ	-	మామ	-	మామ్మ	-	అమ్మమ్మ
అన	-	అన్న	-	నాన	-	నాన్న		
అక	-	అక్క	-	కాక	-	కక్క		
		అత్త	-	తాత				
		అబ్బ	-	బాబ				
		అప్ప	-	పాప		- రూపము లేర్పడినవి.		

అరవమున 'త' తాయ్, -అది ద్విరుక్తము కాఁగాఁ దంఁడ్రి పేరై - తందాయ్ - తంద్రై - అయినది - తాన+తాన తందాన అయినట్లు. ఈ పదము లన్నిటికి తుద 'ఆయ్' ఉండుట ద్రవిడోచ్చారసంప్రదాయము. దానిఁబట్టి అమ్మ-అమ్మాయి, మామ-మామయ, అన్నాయ్, అక్కయ, అక్కాయ్, అక్కయ్య, అబ్బాయి, పాపాయి, బాబాయి రూపము లేర్పడినవి. తాయ్+తాయ్ ద్విరుక్తిచే నేర్పడిన 'తంద్రై' శబ్దమునుండియే - ప్రౌఢులభాషలో - 'తంఁడ్రి' శబ్దము పుట్టినది. ఎ ట్లనఁగా తెల్గుభాషలో ప్రథమావిభక్తి తర్వాతికాలమున బహువచనరూపముతోనే యుప్పతిల్లినది. ఒన్ఱు, ఇరన్ఱు, మూన్ఱు-ఇందు 'ఱు' (బహువచన) ప్రత్యయము ఏకవస్తువాచక మయిన - ఒన్ పదము మీఁద కూడ నిది వచ్చినది. ద్వివచనము ద్రవిడభాషలలో లేదు గాన ఇరన్+ఱు అనుచో నా (బహువచన) ప్రత్యయ ముండఁగూడును. మూన్+ఱు లోను నుండవచ్చును. తెలుఁగు భాషలో నకారపొల్లు రేఫము సంధించినపుడు ఆయక్షరద్వయ సంధి సంఘర్షమువలన నడుమ డకార మవతరించును. పన్+రెండు-పండ్రెండు - పంఁడ్రెండు, అవన్(వాన్)+ఱు-వాన్డ్ఱు-వాండ్లు; ఇందలి బహువచన రూపము 'ఱు' లోపింపఁగా 'ఒండు' అయినది. అట్లే రెండు, మూండు రూపముల నిష్పత్తి కూడ. ఈ పద్ధతి చొప్పున 'తంద్రై' తొలిరూపము. 'తందె' తర్వాత రూపము (కన్నడము). తందె తంది అయి దానిపై బహువచనపు 'ఱు' చేరఁగా తందిఱు ప్రాతిపదికపు తుది ఇకారమునుబట్టి 'రి'గా మాఱినది. ఒక్క ప్రత్యయమే యయినను (చేతు+రు, చేసి+రి అయినట్లు) తంది+రి-తందిరి, తండిరి అయినది. తుదకు ఉండిరి-ఉంఁడ్రి యయినట్లు తండిరి-తంఁడ్రిగా మాఱినది.

మగఁడు- సర్వభాషలలోఁ దదర్థకపదము కృత్రిమమే. అది ముగ్ధశిశుభాషలో నుప్పతిల్లవలసినపదము కాదు. అది 'మహాన్' వికృతి కావచ్చును. అక్కడ మహత్త్వము వీర్యవత్త్వరూపము. మగన్ (హన్) గ్హన్

(ఘన్)పదమునకు వీర్యవంతుఁ డనుటయే ముఖ్యార్థము. ఆయర్థముననే యది యౌపచారికముగా వివక్షాయత్తముగాఁ గొన్ని దేశములలోఁ గొన్ని కాలములలోఁ- బెనిమిటికిని, భర్త ముసలివాఁ డైనపుడు యువకుఁ డుగా నున్న కుమారునికిని వాచక మయినది. నేఁటికినిగూడ నిట్టి పురుషసామాన్యార్థమున నీ పదము తెల్గువ్యవహారమునఁ గలదు.

ఇంట మగదిక్కు లేదు-మగకొడుకు=పురుషుఁడు (భర్తయే, యొండె, కొడుకే అనికాదు అర్థమిక్కడ) మగమొల్క (కళాపూర్ణో-) మగలరాజు - (కుమార). ఈ పదము నేఁడు పెనిమిటి యన్న యర్థమున వ్యవహృత మగుచున్నట్లే ప్రాచీన వ్యవహృత మగుచుండెడిది.

'అన్న' యన్న పదము అగ్రజునకుఁ దండ్రికిఁగూడ నేఁ డాంధ్ర దేశమున భిన్నస్థలములలో వ్యవహృత మగుచున్నది. అట్లే .బాబు' అన్న పదముకూడఁ దండ్రికిని, దండ్రితమ్మునికి, లేక పినతల్లిభర్తకు వ్యవహారమున నున్నది.

అప్ప = తండ్రికిని - అక్కగారికిని

అక్క = తల్లికిని - అక్కగారికిని

మఱియు నీ పదము లెల్లఁ బూజ్యార్థమున నెల్లరియెడఁ గూడ వ్యవహృత మగుచునవి. వీనినిఁబట్టి ప్రాచీనకాలపు వింతసంబంధముల లెక్కింపరాదు.

* * *

15

వాఙ్మయపరిణామము

శా॥ భాషాదేవత సుస్వరూప మది విస్పష్టంబుగాఁ గానరా;
దీషద్జ్ఞానమ యెల్ల వారికిని; మా కీనాఁడు బహ్వర్థముల్
భాషింపన్ వలసెన్; నిబంధముల నిర్బంధం బసంబద్ధ మన్
ఘోషం బేర్పడె; మార్పు తప్పు; దిట లగ్గం గూర్పు మోయీశ్వరా!

పండితులదగ్గఱనుండి పామరులదాఁకఁ, బుట్టిననాఁటినుండి గిట్టిననాఁటిదాఁక నెల్లరకును, నెల్లపుడును లోకప్రవృత్తికి భాష పరమోపకారము; అత్యావశ్యకము. కాని చిత్తసంస్కారములలో నావశ్యకతలలో రుచులలో నర్హతలలో భిన్నలక్షణము లుండుటనుబట్టి వారివారిభాషలు కూడ భిన్నలక్షణములతోనే యుండును. పండితులభాష వేఱు; పామరులభాష వేఱు; బాలురభాష వేఱు; ప్రౌఢులభాష వేఱు. వారువారు వారి వారి భాషలలోఁ దమతమ యవసరములను దీర్చుకొనుచుందురు. పండితునకు రామకథ భవభూత్యాదిప్రౌఢకవినాటకములచే దర్శనీయము కాఁగాఁ బామరునకుఁ దోలుబొమ్మలాటచే దర్శనీయ మయ్యెను. పండితుఁడు తిక్కనభారతము చదివి భారతకథ తెలిసికోఁగాఁ బామరుఁడు "హరిహరీ నారాయణాదినారాయణా" మట్టు పదములు మొదలైనవి చదివి దానిని దెలిసికొనును. పండితుఁడు "వచ్చుచున్నా"నని "వస్తున్నా"నని యనఁగాఁ బామరుఁడు "వస్తుందాను" "వత్తుందాను" అని యనును. వారి రుచులు వేఱు; వీరి రుచులు వేఱు గదా! ఇట్లు భేదపరమావధులను జూపఁబూనినచో నొక్కొక్కని కొక్కొక్క తీరుభాష యున్న దన్నంతవఱకుఁ జూపవచ్చును. ఇందులో నెవ్వరు గాని సంఘమునుండి యెట్లు తొలఁగింప రానివారుగా నుందురో యట్లే వారిభాషయు నపరిహార్యమే యగును. కాని యింతవఱకుఁ గడచి చన్నకాలమం దట్లు జరుగలేదు. ఉన్నతసంఘముల వారి యుత్కృష్టభాషయుఁ దత్ప్రయోజనములును, గొంతకొంత పరిరక్షింపఁ బడినవి గాని యధమసంఘములవారి యవనతభాషయు వారి భాషాప్రయోజనములును బరిరక్షింపఁబడలేదు. అందఱకు సమాన

మయిన యర్హత సమ్మానము ప్రాచీన కాలమునం దెట్లేర్పడలేదో యట్లే వారివారి భాషలకును భాషాప్రయోజనములకును సమాన మయిన సమ్మానము, అర్హత కలుగదయ్యెను. ఇది సర్వలోక సర్వభాషాసామాన్య మయినవిషయమే.

ప్రస్తుత మగుటచే నిట మన తెనుఁగునాటిమాట తీసికొనుచున్నాను. ఇతరులచేఁ బ్రాజ్ఞు లని సత్కరింపఁబడినవారు, ఇతరులను దమ నిర్ణయము చొప్పున వినిపింపఁగల్గినవారు ఎవరో కొంద ఱాయాకాలములయం దేవో కొన్ని ఛందోవ్యాకరణాదివిధుల నేర్పఱచి, యా విధులచొప్పున గ్రంథరచనాదికము జరుగవలె నని నిబంధములు గల్పించుచు వచ్చిరి. అధమగతి నున్న తక్కినలోకము వారినిర్ణయములను గొన్ని ప్రయోజనము లందుఁగొంతకొంత పాటించుచు వారిని వెంటాడుచు వచ్చిరి. దేశకాల పాత్రములనుబట్టి యానిర్ణయములును మాఱుచు వచ్చినవి. మఱియు నిట్లింతకాలమువఱకు నా భాషాలక్షణ నియామకులు తమకుఁ బరిచిత మయినజనసంఘమును బ్రయోజనములను మాత్రమే లక్ష్యముగాఁ జూచుకొని నిబంధములఁ జేయుచువచ్చిరి. కాని యా భాష ప్రచారము గాంచినసర్వమానవసంఘమునుగూర్చియు భాషవలన వారివారికిఁ గలుగవలసినసర్వప్రయోజనములనుగూర్చియుఁ, జర్చించి, సర్వార్థసాధక మగునట్లు నిబంధముల నేర్పఱిచినవారు కారు. కావ్యాలంకారచూడా మణికారునినుండి బాలవ్యాకరణకారునిదాఁకఁగలపండితులు చేసిననిబంధము లాంధ్రదేశమందలి పరిమిత మానవ సంఘమునకుఁ బరిమితభాషాప్రయోజన మైనకావ్యానంద మునకుమాత్రమే కొంత చాలియున్నవి. ఇంతదాఁకఁ గడచిన కాలముతీరు వేఱు. నేఁటి కాలముతీరు వేఱు. పూర్వమువారు తలఁచి యైన నెఱుఁగనియావశ్యకత లెన్నో యీనాఁటివారికిఁ గల్గుచున్నవి. పూర్వమువారు మానవులుగాఁ గూడ గణింపనివా రెందఱో యిప్పుడు మహనీయు లగుచున్నారు. ఇట్టి స్థితిలోఁ బ్రాచీనుల నిబంధము లీకాలమునఁ బనికిఁజాలనివి, పనికి మాలినవి యగుచున్నవి. భాషావిషయముననే కాక సర్వవిషయములందు నిట్టిసంఘర్షమే సంఘటిల్లినది. నేఁ డొకయద్భుతశక్తి యఖిలప్రపంచము నావహించినది. భారతదేశము నది బలముగా నలముకొన్నది.

ప్రతిమానవునకు "నేను బరతంత్రుఁడనుగా నుండరాదు. స్వతంత్రుఁడను గావలెను" అను నాత్మాభిమానము పొడముచున్నది. ఒకని నిబంధమున కింకొకఁడు లోపడకున్నాఁడు. బ్రాహ్మణుని యాధిక్యమును బ్రతిఘటించుటకు మాలవాఁడును, మహారాజుప్రాభవమును బ్రతిఘటించుటకు దరిద్రుఁడును బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈ సంఘర్ష మనివార్యముగా నున్నది. నివారించుట కూడఁ గూడనిపనిగాఁ దలఁపఁబడుచున్నది. దీర్ఘదర్శులు కొందఱు పెద్ద లిందుకై చండాలాదుల యస్పృశ్యతాదులను దొలఁగింపవలె ననియు, దరిద్రులు సంపన్ను లగుటకు వలయు సాధనముల సమకూర్పవలె ననియు సంస్కారములు సేయ సమకట్టుచున్నారు. భాషావిషయమునఁ గూడ నట్టిదే జరుగుచున్నది. కొందఱు పండితులు, కొన్నిభాషాప్రయోజనములనే యుద్దేశించి చేసిన ని బంధములు నిలువరింపరాని వనియు, భాషవలన నంత కంటె హెచ్చు ప్రయోజనము లిప్పుడు పడయవలసినయావశ్యకత యేర్పడుచున్న దనియు, సర్వమానవసంఘమును భాషాప్రయోజన సర్వస్వమును సమముగాఁ బడయవలసి యున్న దనియు, నందులకై వాడుకభాషను గ్రంథరచనము జరుగవలె ననియు వాదించుచున్నారు. అట్లు గ్రంథ రచనములు చేయుచున్నారు. నేనును నట్టి సంస్కారము నభిమానించిన వారిలో నొక్కఁడను. కాని దానిఁగూర్చి యిటీవల నా యభిప్రాయము మఱింత విపులముగా విరిసి దిక్కు దోఁచనిదిగా నున్నది.

ఇదివఱకు మేము కొందఱము సంకల్పించినసంస్కారములు సంకుచితభావములు గలవిగా నే నిప్పుడు తలఁచుచున్నాను. ఏలనఁగా, "వచ్చుచున్నాను" అను శబ్దరూపమువలెనే "వస్తున్నాను" అనురూపము కూడఁ బ్రాజ్ఞవ్యవహారమందుఁగలదు గనుక ప్రయోగార్హ మని యంగీకరింపఁదగు నంటిమి. కాని ప్రస్తుతకాలపరిణామమునఁ జూడఁగాఁ బ్రాజ్ఞ సంఘ మిది యని వేఱుపఱుచుట కిఁక వీలు కలుగనట్టున్నది. సర్వమానవసంఘమందును విద్యావిజ్ఞానములు విపులముగా వెలయుచున్నవి. అహమిక నిండారుచున్నది. బ్రాహ్మణాదుల వ్యవహారమందుఁ గల 'వస్తున్నాడు' ప్రయోగార్హ మయినప్పుడు చండాలాదుల 'వస్తుండాడు' మొదలగు రూపములు ప్రయోగార్హము లేల కావు? బ్రాహ్మణుల యాధిక్యమును జండాలురు వెన్నాడకున్నప్పుడు వారి భాషా ప్రయోగరీతిని

మాత్ర మేల వెంటాడుదురు? 'మా సంఘవ్యవహారమున నున్నరూపమునే మేము మా గ్రంథములం దుపయోగించుకొందు' మందు రేని "వస్తునాగు" మాత్రమే ప్రయోగార్హ మని తలఁచువా రేమి బదులు చెప్పఁగల్గుఁ ఇట్టి రూపములే ప్రయోగార్హము లని విధించుటకు వీరి కేమి ఁ మున్నది? నాకు నే నయి యింతవఱకు మాత్రమే సంస్కార మంగీ దగు నని నిబంధింపఁ బూనితి నేని యా నిబంధమునకు లోఁ రెవ్వరు? ఇట్టి చిక్కు భాషావిషయముననే కాక, సర్వవిషయములంగ గూడ సంఘటిల్లినది. సాంఘికరాజకీయవిషయములందుఁ సంస్కారములు మహాత్ములకుఁగూడఁ గొఱుకఁబడనివిగా నున్నవి. ఈ చిక్కుయొక్క పరమావధి యే మనఁగా ఒక్కొక్క మనుష్యుఁడును 'న భాషను నేను వ్రాయుదును. ఇంకొకరి నిబంధము నాకు విధాయక గాదు 'అన్నంతవఱకుఁ బోవచ్చును. కాని యట్టి సంఘర్షమునఁ జిదికిపోయెడిచింతనము లేవో బ్రదుకఁగల్గెడిభావము లేవో వీని పరిణామ మెట్టి దగునో నా యల్పబుద్ధికి గోచరము గాకున్నది. నేఁడు భాషా సంస్కారము నపేక్షించి చర్చించువారిలోఁగూడ నైకకంఠ్యము లేదు. "చూచినాడు, చూచాడు, చూసినాడు, చూశినాడు, చూశాడు, చూసేడు" అని యిన్నిరూపములును వ్రాయువా రున్నారు. ఇందుఁ గొన్నియే పరిగ్రాహ్యము లని వ్యవస్థాపించి యాఁచి పట్టుట కధికారులు లేరు. సంస్కారమే పనికిరా దని యడ్డుపెట్టుట కంతకంటె నధికారులు లేరు. ఆ సంస్కార మనివార్యముగా జరుగుచునే యున్నది. అయ్యో! ఎంత భయంకర మైనచిక్కు? ఇట్టి చి క్కొక్క భాషావిషయమందేకాక సర్వ విషయములయందు సంప్రాప్త మయినదిగదా! మానవమాత్రుఁడు ప్రాభవముచేఁగాని, ప్రజ్ఞచేఁగాని యిఁక మీఁదికాలమున లోకమున నేవిషయముగాని యనుశాసింపఁజాలఁడేమో యని నాసంశయము. భగవంతుఁ డొకఁ డుండెనేని లోకమును బరమానందోద్దేశమునకుఁ జేర్చుటే తదుద్దేశమేని, యాయన కల్యాణమార్గ మేదో లోకమునకుఁ గల్పింపఁగలఁడు. అది యేదో యందువఱకును మనప్రయత్నములు గ్రుడ్డియెద్దు చేనఁ బడినలాగున సాగుచుండవలసినవే కాఁబోలును! అట్టి శుభసమయము లోకమునకు లభించు టెప్పుడో!